

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM):
GÖLYAZI ÖRNEĞİ**

Y. Mimar Selay YURTKURAN TOK

**DOKTORA TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı**

BURSA-2010

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM):
GÖLYAZI ÖRNEĞİ

Y. Mimar Selay YURTKURAN TOK

Prof.Dr. Neslihan DOSTOĞLU
(Danışman)

DOKTORA TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Bina Bilgisi Bilim Dalı

BURSA-2010

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM):
GÖLYAZI ÖRNEĞİ

Y. Mimar Selay YURTKURAN TOK

DOKTORA TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Bina Bilgisi Bilim Dalı

Bu tez 01/09/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Neslihan DOSTOĞLU
Danışman

Prof. Dr. Gülsün SAĞLAMER

Prof. Dr. Fügen BERKAY

Yrd. Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR

Yrd. Doç. Dr. Nurbin PAKER KAHVECİOĞLU

MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM): GÖLYAZI ÖRNEĞİ

Özet

Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli (DoSaM), mimarlık meslek pratiği ve kuramsal çalışmalarda; 'yeni'yi üretmek, önermek, tanımlamak, eleştirmek ve/veya 'eski'yi saklamak, bozmak, unutmak, yenilemek, korumak eylemlerini gerçekleştirmeden önce, bilim insanının dokuyu çok yönlü ve sosyal yapılanmalar (sosyal doku) üzerinden okuması gerekliliğini ortaya koymakta, mimari dokuda sosyal bir ağ sisteminin varlığını öne sürmekte ve bu ağın 'eşelenerek' ortaya çıkarılması için bir model önermektedir.

Epistemolojik olarak hümanist-analitik görüşe sahip DoSaM, metodolojisini, davranışsal haritalama, sosyal-ilişkisel irdeleme, semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi, bilişsel haritalama yöntemleri ve bu yöntemlerin eş zamanlı ve birlikte kullanım süreçlerini tanımlayan bir dizi prosedüre dayandırmaktadır.

Önerilen modelin sınanması üst hedefini taşıyan Gölyazı alan çalışması, dokunun maskülen ve feminen yapılanmalarını irdelemektedir. Mekan ve cinsiyet ilişkisi üzerine kurgulanan alan çalışması sonucunda, Gölyazı'nın maskülen bir yapılanmaya sahip olduğu ortaya çıkarılmış ve yeni bir müdahale yapılmadan önce bu dinamiklerin göz önünde bulundurulması önerilmiştir.

Tez kapsamında, modelin uygulamada ve kuramsal alanda sağlayacağı yararlarla ilişkin hedefler ise,(1) sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için yeni bir model oluşturulması, (2) bu yeni model kapsamında, mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal yapılanmasının ve karakterinin belirlenmesi, (3) yeni ürünler mevcut dokulara eklenirken, sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamada göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin, yeni model kullanılarak belirlenebilmesi, (4) modelin önerdiği araştırma metotlarının bir arada ve eş zamanlı kullanım prosedürlerinin çevre-davranış çalışmalarının metodolojisine katkı sağlaması biçiminde ortaya koyulmuş ve bu hedefler bağlamında model irdelenmiştir.

Sonuç olarak, DoSaM'ın geçerli ve başarılı bir model olduğu tespit edilmiş ve doku okumalarında DoSaM'ın uygulanması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari Doku; Sosyal Ağlar; Çevre-Davranış; Mekan ve Cinsiyet.

A SOCIAL NETWORK MODEL FOR ARCHITECTURAL PATTERN ANALYSIS

Abstract

This Ph.D. dissertation suggests that scientists need to read through the city pattern or in other words, analyze the architectural pattern through the social structures and that in these structures a network system is embedded in the architectural pattern and this embedded network system needs to be excavated prior to producing, suggesting, defining, criticising “the new” or/and preserving, deconstructing, forgetting, renewing, protecting “the old” in architectural practice and theory. The proposed model is coined “A Social Network Model for Architectural Pattern Analysis” (SoNeMAPA).

The epistemologically humanistic-analytical SoNeMAPA, builds its methodology on behavioral mapping, social-relational analysis, evaluation of photography using semantic differential scales, cognitive mapping methods and the procedures defining their use with each other and simultaneously.

The Gölyazı case study aims to find out and define the masculine and feminine social structures of architectural patterns. The primary aim of the case study, which has been conceptualized around the gender and space relationship, is to test the suggested model in terms of its strengths, weaknesses, and integrity. The results reveal that Gölyazı is predominantly masculine, and that this fact needs to be carefully considered before designing anything new related to the pattern.

The dissertation has the following aims in terms of practical and theoretical contributions of the model: (1) to create a new model which aims to analyze patterns that are assumed to be a holistic entity with their social and physical structures, (2) to superpose architectural patterns and social patterns, so as to discover the social structure and characteristics of the architectural pattern, (3) to define the parameters required in practice to ensure congruity with the social structure using the proposed model, (4) to describe the procedures for congruent and simultaneous utilization of various research methods put forth by the model, and to consequently contribute to methodology in environment—behavior studies.

Finally, it can be argued that SoNeMAPA is a valid and successful model for architectural pattern analysis, and thus should be used in similar studies.

Keywords: Architectural Pattern; Social Networks; Environment-Behavior; Gender and Space.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	ii
Abstract.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. 'Doku' ve 'Mimari Doku'.....	5
1.2. Mekan ve Zaman Kavramları.....	11
1.3. Sosyal Kimlik ve Kültürel Değerler	15
1.4. Çevresel Bilgi ve Algı	17
1.5. Ağ Bilimi ve Sosyal Ağlar	22
1.6. Bölüm Sonucu.....	27
2. MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM).....	29
2.1. DoSaM'ın Epistemolojisi.....	29
2.2. DoSaM'ın Metodolojisi	33
2.2.1. Katılımcıların Belirlenmesi	36
2.2.2. Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması	37
2.2.2.1. Sosyal İlişkisel İrdeleme	38
2.2.2.2. Semantik Farklılaşım Ölçeği ile Fotoğrafların İrdelenmesi	40
2.2.2.3. Haritalama Yöntemleri	45
2.2.3. DoSaM Prosedürleri ve Veri Analizi	56
2.2.3.1. Pajek ile Analiz	58
2.2.3.2. Semantik Farklılaşım Ölçeği İçin Basit Bir Yazılım (DoSaM/SF) ile Analiz	60
2.2.3.3. Haritalama Prosedürleri ve Analiz	61
2.3. Bölüm Sonucu.....	62
3. DoSaM İLE SINIRLI BİR UYGULAMA: GÖLYAZIDOKUSUNUN SAHİP OLDUĞU SOSYAL AĞLARIN CİNSİYET BAĞLAMINDA İRDELENMESİ	64
3.1. Gölyazı'nın Sosyo-kültürel ve Fiziksel Yapısı	64
3.2. Araştırmanın Hedefi	77
3.3. Katılımcılar	79
3.4. Ölçekler, Verilerin Analizi ve Bulgular	79
3.4.1. Davranışsal Haritalama Bulguları	80
3.4.2. Temel İstatistiksel Analiz	87
3.4.3. Sosyal İlişkisel İrdeleme Ölçeği ve Pajek Yazılımı ile Analiz.....	92
3.4.4. SF Ölçeği ve DoSaM /SF Yazılımı ile Analiz	101
3.4.5. Bilişsel Haritalama Bulguları	113
3.5. Gölyazı Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi.....	117
3.5.1. Bulguların Hipotezler Bağlamında Yorumlanması	118
3.5.2. Bölüm Sonucu	127
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	129
KAYNAKÇA.....	134
EKLER	144
Ek A. Golledge'a Göre Çevresel Bilgi Araştırmaları Sınıflandırması.....	144
Ek B. Sosyal Ağ Analizi Yazılımlarının Karşılaştırılması	146
Ek C. Karşılıklı Görüşme Notları	148
Ek D. DoSaM Kapsamında Kullanılan Formlar	152
Ek E. Gölyazı Haritaları ve Fotoğraflar	155
ÖZGEÇMİŞ.....	160
TEŞEKKÜR	161

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Altman'a göre Çevresel Yönelim Elemanları.....	20
Çizelge 2.1. Çevre-Davranış Çalışmalarının Epistemolojik İrdelenmesi.....	32
Çizelge 2.2. DoSaM'nin Kullandığı Yöntemlerin, Çevre, Prosedür, Dışsallaştırma Formu Bağlamında İrdelenmesi.....	37
Çizelge 2.3. DoSaM'in Önerdiği Boyut ve Ölçütler.....	43
Çizelge 2.4. SF Ölçeği / Bipolar Sıfat Çiftleri.....	44
Çizelge 2.5. Davranışsal Haritalamaların Aktörleri Bağlamında Farkları.....	49
Çizelge 2.6. Pajek Yazılımının Özellikleri.....	62
Çizelge 3.1. Kadın ve Erkeklerle Göre Eylem Çeşitleri Matrisi.....	83
Çizelge 3.2. Eylemlerin, Saat Aralıklarına Göre, Kadın ve Erkekler İçin Gösterdiği Değişiklikler.....	84
Çizelge 3.3. Meslek Değişkenine İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler.....	94
Çizelge 3.4. Adada ve Hanede İkamet Sürelerine İlişkin İstatistikler.....	94
Çizelge 3.5. Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı.....	97
Çizelge 3.6. 2 Modlu Çizgede Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı.	99
Çizelge 3.7. 1 Modlu Çizgede Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı.	102
Çizelge 3.8. SF Ölçeğinde Kullanılan Bipolar Sıfat Çiftleri.....	105

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Akropolis, Atina	6
Şekil 1.2. 1964'de Ron Herron'un 'Yürüyen Kent'i'	8
Şekil 1.3. Metropolis'ten sahne	9
Şekil 1.4. Bıçak Sırtı, Los Angeles, 1982	9
Şekil 1.5. Lynch'in 'Image of the City' araştırmasının şematik anlatımı.....	11
Şekil 1.6. Mekan-Zaman-İmaj	13
Şekil 1.7. Biliş ve algı etkinliklerinin insan-zaman üzerinden açıklanması	22
Şekil 1.8. Königsberg'ün Köprüleri Problemi	23
Şekil 1.9. Königsberg'ün haritası 1652.....	24
Şekil 1.10. Sosyogram, Jacob Moreno	25
Şekil 1.11. Bir sosyal ağ örneği	26
Şekil 1.12. Sosyal Ağlar Hiyerarşisi	28
Şekil 2.1. Appleyard'ın, 'sürekli', 'uzaysal', 'zincir', 'dağılmış', 'ağ', 'doku' gibi kilit kelimeler kullanarak değerlendirdiği haritalama tipleri	36
Şekil 2.2. Bir akşam yemeği sofrasının gözlemlenmesi sonucunda araştırmacının oluşturduğu sosyogram	40
Şekil 2.3. Anlamsal Farklılaşma ölçütüne bir örnek	42
Şekil 2.4. DoSaM Anlamsal Farklılaşma Ölçeği ile yapılı çevreye ait fotoğrafların okunması	47
Şekil 2.5. Davranışsal haritalama.....	50
Şekil 2.6. Bilişsel harita örnekleri	52
Şekil 2.7. Paris'in bilişsel haritalarının analizi	53
Şekil 2.8. Bir harita.....	54
Şekil 2.9. X yöneticinin bilişsel haritası.	55
Şekil 2.10. Y yöneticisinin bilişsel haritası.	56
Şekil 2.11. Bilişsel harita, Tukwila, Washington.....	56
Şekil 2.12. Öğrencinin çizdiği haritanın hava fotoğrafı.....	57
Şekil 2.13. Bir bilişsel harita. Temple Üniversitesi, lisans öğrencisi çalışmasından	57
Şekil 2.14. Bir bilişsel harita. Temple Üniversitesi, lisans öğrencisi çalışmasından.	58
Şekil 2.15. Temple Üniversitesi orijinal haritası.....	59
Şekil 2.16. DoSaM Akış Şeması.....	60
Şekil 2.17. Bir akşam yemeği sofrasının gözlemlenmesi sonucunda araştırmacının oluşturduğu sosyograma dayanılarak verilerin Pajek'de irdelenmesi ile ortaya çıkan üç boyutlu sosyal ağ.....	62
Şekil 3.1. Marmara Denizi ve Gölyazı'nın konumu	68
Şekil 3.2. Küçük Asya haritası.	69
Şekil 3.3. Mango 1979.St. Constantine Kilisesi.....	70
Şekil 3.4. Rum Kilisesi (St. George)	70
Şekil 3.5. Uluabat Gölü'nün doğu yakası	71
Şekil 3.6. Kent surları.....	72
Şekil 3.7. Gölyazı.....	73
Şekil 3.8. Gölyazı.....	73
Şekil 3.9. Gölyazı.....	73
Şekil 3.10. Gölyazı	73
Şekil 3.11. İç Kale Kulesi, Hadrianus Yazıtı.....	74
Şekil 3.12. Kerevit	75
Şekil 3.13. Eski bir ev.....	75
Şekil 3.14. Apollonia ad Rhyndacum kent planı	76
Şekil 3.15. Arum Dracunculus	77

Şekil 3.16. Apollonia'nın antik duvarları	77
Şekil 3.17. Apollonia'da bulunmuş bir yazıt	78
Şekil 3.18. Apollonia'da bulunmuş bir yazıt	78
Şekil 3.19. Apollonia'da bulunmuş bir yazıt	79
Şekil 3.20. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 05:00-10:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	85
Şekil 3.21. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 10:00-11:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	86
Şekil 3.22. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 11:00-13:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	87
Şekil 3.23. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 13:00-16:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	88
Şekil 3.24. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 16:00-20:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	89
Şekil 3.25. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 20:00-05:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması	90
Şekil 3.26. Cinsiyet değişkeni diyagramı	91
Şekil 3.27. Katılımcıların eğitim düzeyini gösteren çizelge.	91
Şekil 3.28. Katılımcıların yaş dağılımlarını gösteren çizelge.....	92
Şekil 3.29. Katılımcıların mübadil olma oranları ile ilişkili çizelge	93
Şekil 3.30. Kullanıcıların meslek bağlamında dağılımları	93
Şekil 3.31. Kullanıcıların sahip oldukları çocuk sayısı bağlamında dağılımları	95
Şekil 3.32. Bireyler ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi	96
Şekil 3.33. Kadınlar ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi	98
Şekil 3.34. Erkekler ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi	99
Şekil 3.35. Öznelerin 1 Modlu Ağ Çizgesi (Kadınlar).....	100
Şekil 3.36. Öznelerin 1 Modlu Ağ Çizgesi (Erkekler).....	101
Şekil 3.37. Kadınların En Sık İzlediği Patikalar (1 Modlu Ağ Çizgesi)	103
Şekil 3.38. Erkeklerin En Sık İzlediği Patikalar (1 Modlu Ağ Çizgesi)	104
Şekil 3.39. Gölyazı Merkez Cami, SF değerleri	106
Şekil 3.40. Gölyazı çekek yeri, SF değerleri	107
Şekil 3.41. Gölyazı Kadın Dayanışma Derneği, SF değerleri	108
Şekil 3.42. Uluabat Gölü, SF değerleri	109
Şekil 3.43. Gölyazı kahveler, SF değerleri	110
Şekil 3.44. Gölyazı komşu evi ve kapı önü, SF değerleri.....	111
Şekil 3.45. Gölyazı mezar alanı, SF değerleri	112
Şekil 3.46. Gölyazı tarla, SF değerleri	113
Şekil 3.47. Şehir, SF değerleri	114
Şekil 3.48. İş, SF değerleri.....	115
Şekil 3.49. Bilişsel Harita 1	116
Şekil 3.50. Bilişsel Harita 2	117
Şekil 3.51. Bilişsel Harita 3	118
Şekil 3.52. Bilişsel Harita 4	119
Şekil 3.53. Bilişsel Harita 5	119
Şekil 3.54. Cumhuriyet Meydanı çevresinde kadınlar tarafından kullanılan yol ve alternatifi	122
Şekil 3.55. Kadın katılımcıların Gölyazı kullanımı	125
Şekil 3.56. Erkek katılımcıların Gölyazı kullanımı	126

GİRİŞ

Mimarlık meslek pratiğinin ve kuramının temel sorunsalını oluşturan 'mekan', insandan bağımsız yorumlandığında tanımsız bir boşluk olarak kalmakta, mimarlık nesnesi, insan olmadan 'mekan' olamamaktadır. O, ne bizimdir, ne karanlık, ne uzaktır ne de sıcak. Mimarlık ürününün ve bu ürünlerin oluşturduğu yapıli çevrenin (doku), 'mekan' olabilmesi için, önce birey tarafından algılanması, algılanan ürün veya örüntünün kullanıcı tarafından anlamlandırılarak, 'zaman' kavramıyla ilişkilendirilmesigerekmektedir. Bu doğal süreç sonucunda anlamlanan doku, birey ve/veya toplum için farklı zamanlarda farklı anlam ve duygular taşımakta, bu durum ise, yalnızca bireysel algının farklılığından değil, aynı zamanda zamanın toplumsal ve/veya bireysel bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır.

Bireyden bireye ya da toplumdan topluma dokunun anlamının değişkenlik göstermesi durumu, kent dokusunun, sosyal dokudan (sosyal yapılanma) beslendiği gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Lynch (1960), kentte, bir çift gözün görebileceğinden ya da bir çift kulağın duyabileceğinden daha fazlasının gerçekleştiğini, hiçbir şeyin tek başına algılanamamakta olduğunu, her yaşantının, çevresiyle, bir dizi oluşumla ve geçmiş hatıralarla ilişkilendiğini öne sürmektedir. Massey (1994), yalnızca mekanın sosyal yapılanmadan etkilenmediğini, sosyal yapılanmanın da mekandan etkilendiğini ve şekillendiğini savunmaktadır. Mimari dokunun, zaman içinde geçirdiği biçimsel ve sosyolojik değişimleri anlayabilmek için, bahsedilen dokuyu varolduğu zamanın dinamiklerine ve bu dinamiklerin getirdiği kavramsal tanımlara göre değerlendirmek gerekmektedir. Rapoport'a (1990) göre kimlik, kültür ve yapıli çevre(doku) arasında çok yakın bir bağ vardır ve bu konunun kültürler arası bir yaklaşımla incelenmesi gerekmektedir. Mevcut tanımı ile yapıli çevrenin incelenmesinde yararlı olamayacak kadar soyut olan kültür kavramının, gözlemlenebilir sosyal yapılanmalar üzerinden irdelenmesi gerekliliği de başka bir zorunluluktur.

'İnsan-çevre-davranış' dinamiklerini anlamak amacını taşıyan çevre-davranış çalışmaları, bahsi geçen sosyal dokunun, kent dokusunu nasıl etkilediği ve kent dokusunun ve dinamiklerinin sosyal dokuyu ne bağlamda şekillendirdiği sorularına yanıt aramaktadır. Çevreyi, sosyal yapılanmalar üzerinden ölçmeyi amaçlayan

çevre-davranış araştırmaları, kullandıkları birbirinden kopuk yöntemler bağlamında bazı durumlarda kısır kalmakta ve çok yönlü insan temelli sonuçlar ortaya koyamamaktadır. Bu durumun, araştırmada, bireysel kimlik ve sosyal kimlik bağlamının zaman zaman unutulması veya göz ardı edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bu tez, mimarlık meslek pratiği ve kuramsal çalışmalarda; 'yeni'yi üretmek, önermek, tanımlamak, eleştirmek ve/veya 'eski'yi saklamak, bozmak, unutmak, yenilemek, korumak eylemlerini gerçekteşirmeden önce bilim insanının dokuyu çok yönlü ve sosyal yapılanmalar (sosyal doku) üzerinden okuması gerekliliğini ortaya koymakta, mimari dokuda sosyal bir ağ sisteminin varlığını öne sürmekte ve bu ağın 'eşelenerek' ortaya çıkarılması için bir model önermektedir.

Mimarlık alanında, eğitim, tasarım ve uygulama süreçlerinde birçok yeni yaklaşım gelişmektedir. Bu yeni yaklaşımlar, çağımızın dinamik devinimlerini tetikleyen kavram ve yöntemler üzerine kurgulanmaktadır. Bu 'yeni' kavramlar, mimarlık alanından doğabildiği gibi başka bilim dallarıyla da ilişkili olabilmektedir. Birçok bilim alanında yeri olan 'ağ sistemleri' ve 'sosyal ağlar' bu yeni ve çok yönlü yaklaşımların irdelenmesinde kullanılan yöntemlerden biri olabilir. 21. yüzyılda, neredeyse tüm bilimlerin kesişim alanları oluşmuştur. Bir başka deyişle, birçok bilim alanının sınırları bulanıklaşmış olup, birbirleriyle etkileşim halindedir. Bu çerçevede düşünöldüğünde, günümüzde bilimsel çalışmaların multi-disipliner ve disiplinler arası tasarlanarak yürütölmесinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Mimarlık mesleğinin doğasında zaten başka alanlarla etkileşime girme eğilimi vardır. Ağ bilimi bağlamında, sosyal bilimlere bakıldığında, sosyal bilimcilerin, bireylerin nasıl iletişim kurduklarını ve bireyler arası bağların nasıl oluştuğunu araştırdıkları söylenebilir. Sosyal bağların bu ilişkileri için kullanılan terim 'Sosyal Ağ' olarak ifade edilmektedir. Sosyal Ağ'ların rutin olarak bireyler arasında kendiliğinden var oldukları (a priori) ve hayat sürecinde kendiliğinden oluştuğları düşünölmektedir. Bu süreçte, her birey farklı patikalarla ve derecelerde diğerleriyle bağlanır, bu sosyal ağlar üst üste çalışır ve halkalar halinde kümeleşebilir. Bu bağlamda, sosyal ağların bağlantılarla ilişkili olduğu görölmektedir (Wellman 1998). Bireyler veya toplulukların bağlantılarının ve ilişkilerinin belirli bir hipotez üzerinden yorumlanması, başka bir deyişle mevcut ağların belirli bir konsept üzerinden yeniden okunması sonucunda ortaya, 'tanımlı sosyal ağ'lar çıkmaktadır.

Mimari dokuları 'bilmek' ve bu bilme etkinliğini gerçekleştirmek için mevcut dokuyu birçok yönden 'okumak' gerekmektedir. Doğru, çok yönlü ve insan temelli doku okumaları, yapay çevrenin daha yaşanabilir olarak yaratılmasında yerine getirilmesi gereken ilk adımdır. Mimari doku okumalarında sosyal ağ modeli, DoSaM, mimari dokunun okunması için, yapılı çevrede zaten mevcut olan sosyal ağ strüktürünün bulunması ve tanımlanmasını önermekte ve bunun için (1) davranışsal haritalama, (2) sosyal ilişkisel irdeleme, (3) semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi ve (4) bilişsel haritalama olmak üzere dört farklı ölçek ve analiz metodunun bir arada kullanılması gerektiğini savunmaktadır.

Tez çalışmasının kavramsal çerçevesini içeren 1. Bölümü'nde, doku ve mimari doku kavramı ele alınarak, tanımı yapılmaktadır. Mimari bağlamda doku, insan-zaman-mekan üçlemesi üzerinden tariflenmekte ve farklı ölçeklerde örnekler verilmektedir. Modern zamanın, 'iki boyutlu' kent okumaları eleştirel bir gözle irdelenmektedir. Eleştiriler; 'katman'ların kullanıldığı okumaların, 'nesnel' olmaktan öteye geçemeyeceği ve tüm dokunun kendiliğinden ya da planlı oluşmasına neden olan insan faktörünü ötekileştirdiği savı üzerine temellendirilmektedir. Bu sav aracılığıyla, iki boyutlu katman okumalarının kısır kalabildiği, kullanıcı bireylerin zor tanımlanabilir davranışlarının okuma süreci içinde sorgulanmasının gerekliliği ortaya koyulmakta, sorgulama süreci için sosyal ağlara dönüşmesi önerilmektedir.

Bu Bölüm'de mimarlıkta 'Mekan-Zaman' kavramları genel anlamlarıyla ele alınmakta ve söz konusu kavramların mimari dokunun değişip dönüşmesine, eskimesine, yenilenmesine, kullanıcısının değişmesine ve mimari kimliğinin devinmesine etkileri irdelenmektedir. Dokuyu kullanan ve değiştiren, hatta yaratan bireylerin birbirlerinden farklı kimliklere sahip olmaları gerçeği ve bu gerçek sonucunda algı ve biliş etkinliklerinin bireyler arasında farklılık göstermesi durumu, tezin 1.Bölüm'ünün alt başlıkları olan 'Sosyal Kimlik ve Kültürel Değerler' ile 'Çevresel Biliş ve Algı' bölümlerinde ele alınmaktadır.

Doktora tezinin önerdiği DoSaM (Mimari Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli) sürecini oluşturan yöntemler olan; davranışsal haritalama, bilişsel haritalama, semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi ve sosyal-ilişkisel irdeleme süreçlerinin bir araya geliş amaçları, eşzamanlı olarak nasıl yürütülecekleri ve DoSaM'ı kullanacak olan araştırmacının ihtiyaç duyacağı prosedürler ve veri analiz yöntemleri 2.Bölüm'de detaylarıyla açıklanmaktadır.

Alan çalışmasını oluşturan 3.Bölüm'de, Bursa-Gölyazı bölgesi tarihsel, sosyo-ekonomik ve mimari bağlamda irdelenmektedir. Alan araştırmasının birincil hedefi, kuramsal altyapısı oluşturulan DoSaM modelinin uygulanmasında belirli parametrelerinin sınanması ve böylelikle, kuramsal modelde olası boşlukların tanımlanabilmesi, elde edilen bilgilerin 'eylem araştırma' döngüsünün tamamlanmasını sağlamasıdır. Çalışmanın diğer hedefi ise, Gölyazı beldesinde yaşayan kadın ve erkeklerin, sosyal bir varlık olan dokuyu, cinsiyete bağlı olarak farklı anlamlandırıp anlamlandırmadıklarını belirlemektir. Bu bağlamda, DoSaM uygulanarak elde edilen bulgular analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında, modelin uygulamada ve kuramsal alanda sağlayacağı yararlarla ilişkin hedefler ise; (1) sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için yeni bir model oluşturulması, (2) bu yeni model kapsamında, mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal yapılanmasının ve karakterinin belirlenmesi, (3) yeni ürünler mevcut dokulara eklenirken, sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamada göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin, yeni model kullanılarak belirlenebilmesi, (4) modelin önerdiği araştırma metodlarının bir arada ve eş zamanlı kullanım prosedürlerinin, çevre-davranış çalışmalarının metodolojisine katkı sağlaması, biçiminde özetlenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme Bölümü'nde ise, önerilen ve kullanılan yöntem, bahsi geçen hedefler ve sonuçlar bağlamında, fırsatlar ve kısıtlı yönleri ile değerlendirilmektedir.

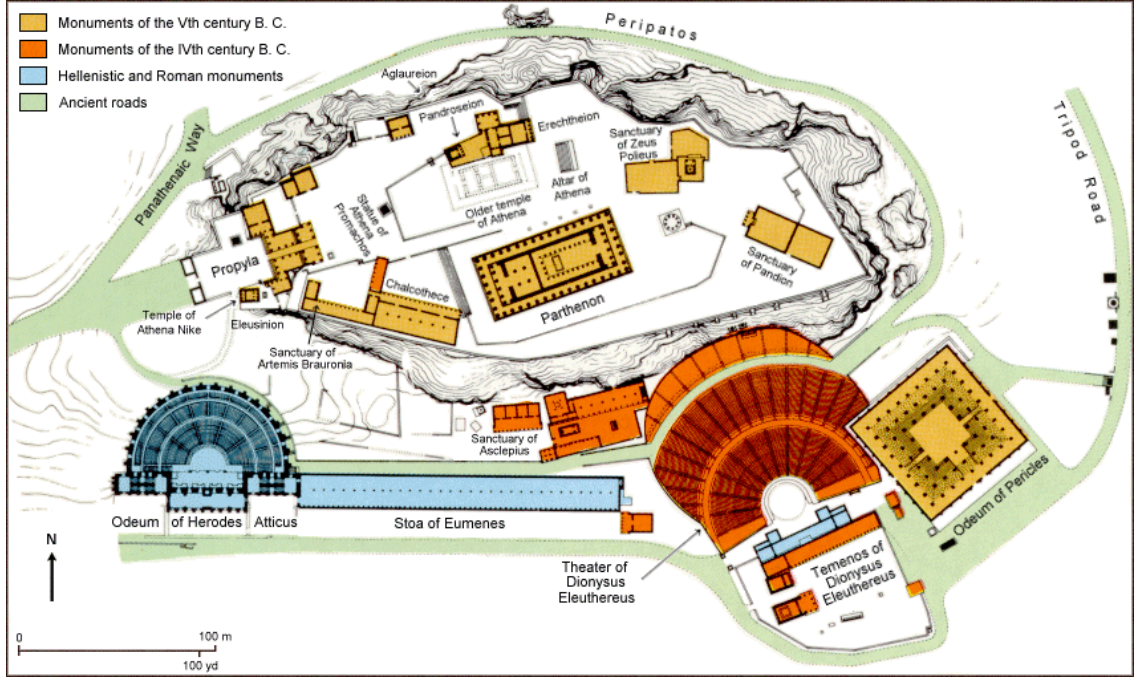
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli (DoSaM)” başlıklı tezin Kavramsal Çerçeve Bölümü’nde, modeli önerme gerekliliğini doğuran ve modelin oluşumunda yer alan ana kavramlar açıklanmakta ve bu kavramlar arasında ilişki kurulmaktadır. Bu Bölüm’ün, ‘Doku ve Mimari Doku’ alt bölümünde, kent dokusunun sosyal dokudan beslendiği belirtilmekte ve bu durumun mimari dokuyu şekillendirme biçimleri örneklerle irdelenmektedir. Kent dokusunu oluşturan mekan ve mekanın zamanla ilişkisi ‘Mekan ve Zaman Kavramları’ alt bölümünde ele alınmakta ve mekanın ancak bireyle birlikte var olabileceği savı ortaya koyulmaktadır. Tezin önerdiği doku okumalarının gerçekleşebilmesi için, dokuya maddesel bir nesne olarak bakmak yerine, dokunun kullanıcı bireyler tarafından şekillenen sosyal bir organizma olduğu ve bu organizmanın oluşumunda sosyal kimlik ve kültürel değerlerin rolü ‘Sosyal Kimlik ve Kültürel Değerler’ alt bölümünde irdelenmektedir. Tezin ‘Çevresel Biliş ve Algı’ başlıklı alt bölümünde, dokunun oluşumunu belirleyen bireylerin algı ve biliş süreçlerinin nasıl gerçekleştiği anlatılmakta ve çevresel biliş araştırmalarından bahsedilmektedir. DoSaM’ın, mimari dokuda mevcut olan sosyal ağların eşelenerek ortaya çıkarılması fikri üzerine kurgulanmasından dolayı ‘Ağ Bilimi ve Sosyal Ağlar’ kavramları da yine Kavramsal Çerçeve bölümünde tanımlanmaktadır.

1.1. ‘Doku’ ve ‘Mimari Doku’

Mimari doku, başka bir deyişle mimari örüntü, yüzyıllardır mimarlık kuramcılarının başlıca araştırma alanlarından biri olmuştur. Doku, kimi zaman büyük metropolleri tanımlarken, kimi zaman kent, köy veya kapalı bir site yerleşmesini tanımlayabilir. Küçük yerleşmeler ile büyük yerleşmeler arasındaki en büyük fark, sosyal yapılanmaların karmaşıklık boyutu ve büyük metropol yerleşmelerinin okunma sürecinin bu sebepten dolayı farklı, uzun ve çetrefilli olmasıdır. Bu bağlamda, açıkça görülmektedir ki bahsedilen dokunun ölçek aralığı oldukça büyüktür. ‘Doku’, kent kelimesine karşılık kullanılabilir ve var olan ya da bir zamanlar var olmuş kentleri okuyabilmenin, mimarlık araştırmalarının amaçlarından biri olduğu söylenebilir. Ancak, günümüzde, kentin yaşayan bir organizma olduğu ve mimarın kentin kurtarıcısı rolünü üstlendiği inancının terkedildiği başka bir gerçektir. Dokuyu oluşturan kentin kurgulanış biçimleri ise, hem içinde yaşayan birey ve toplulukların sosyal hiyerarşilerini

yönlendirmiş, hem de bu hiyerarşiden yönlenerak biçimlenmiş ve zaman içinde değişmiştir. Massey (1994), yalnızca mekansal olanın sosyal yapılanmadan etkilenmediğini, sosyal yapılanmanın da mekansal olandan etkilenerek şekillendiğini öne sürmektedir. Zaman içinde oluşan biçimsel ve sosyolojik değişimleri anlayabilmek için, bahsedilen dokuyu varolduğu zamanın dinamiklerine ve bu dinamiklerin getirdiği kavramsal tanımlara göre değerlendirmek gerekmektedir.

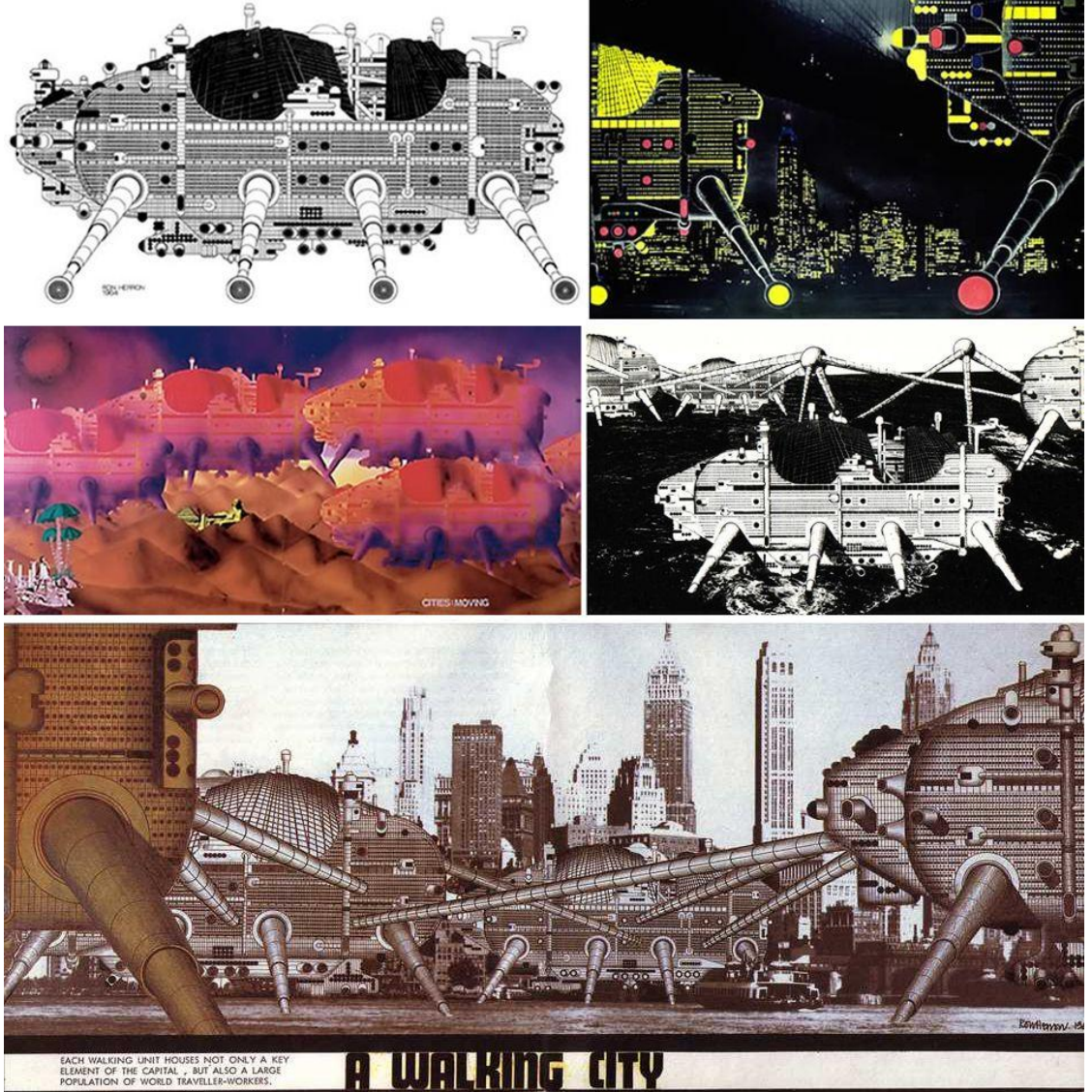

Şekil 1.1. Akropolis, Atina (<http://nautarch.tamu.edu/class/353/Acropolis%20map.gif>)

Antik Yunan kenti ve yarattığı demokrasi kavramı, mimari doku ve sosyolojik dokunun birbirlerini nasıl biçimlendirdiklerini açıkça ortaya koyan bir örnektir. Demokrasinin kaynağı olarak kabul edilen Antik Yunan'da, bahsedilen demokrasinin, aslında uzun süre yalnızca 'beyaz erkek' için olduğu ortadadır. Her ne kadar kadın ve beyaz erkek eşit biçimde stoalarda ve Atina'nın demokrasi sembolü olarak tanımlanan Akropolis'te özgürce dolaşabilseler de, özgürlüklerinin sembolü olarak kendi vücutlarını gurur içinde sergileyebilme hakkı, yalnızca beyaz erkeklere tanınmıştır (Şekil 1.1). Bu durum, erkek bireyin ve kadın bireyin vücut ısılarının farklılığına ve kadının daha soğuk olmasından dolayı giyinmesinin gerekliliğine bağlanmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, kadının özgürlük alanının konut içi olduğu ve kölenin ise hemen hemen hiç özgürlük alanı olmadığı söylenebilir (Sennett 2006).Tarih içinde mekansal yapının gelişimiyle ilgili benzer bir yorum Spain tarafından yapılmıştır. Spain (1992), tarihte ve tüm kültürlerde, coğrafi ve mimari mekansal yapılanmaların, kadın ve erkek arasındaki konum farklılıklarından etkilendiğini ve bu farklılığın desteklendiğini öne sürmektedir.

Varolan doku, beraberinde içindeki yaşantıyı da tanımlamaktadır. Bu sosyal yaşantı, dokudaki kamusal-özel-yarı özel, yoğun-boş ve değerli-değersiz gibi çoğaltılabilecek ve Küller tarafından, 1972 yılında, sosyal bilimler alanında kullanılmak üzere, 'semantik değişkenler' ya da 'anlamsal farklılaşım ölçeği' olarak ortaya koyulan, mekanın semantik ayrımlarını belirlemektedir (Bkz. Bölüm 2.2.2.2). Mimari dokunun semantik ayrımlarından kamusal, özel ve yarı-özel olanı tanımlama problemi günümüzde de geçerlidir. Geuss'e göre, kamusal ve özel arasında net bir ayrım yoktur, örtüşen bir dizi karşıtlık vardır; dolayısıyla, kamusal ve özel arasındaki ayrıma, genelde uygulandığı gibi, büyük bir önem verilmemesi gerekmektedir (Geuss 2007). Ancak, gerçek bundan farklıdır, çünkü kamusal alanla özel alan arasında 'mahremiyet' kavramıyla ilişkilendirilebilecek çok net bir sınır vardır. Bu mahremiyet kavramı, Antik Yunan'da 'utanmazlık' kavramı ile yer değiştirmektedir. Örneğin, Antik Yunan'da Diyojenes'in, bugün kamusal olarak nitelendirdiğimiz pazaryerinde 'cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmesi' durumunun, özgürlüklerin çıplaklıkla ölçüldüğü ve desteklendiği o dönem için bile kabul edilebilir bir davranış olmadığı ifade edilmektedir (Geuss 2007). Bu bağlamda, dokuyu şekillendirenin barındırdığı yaşantı olduğu görülmekte ve insan varlığı olmadan, ancak maddesel doku okumaları yapılabilmektedir.

Antikiteden başlayan bu kent okumaları süreci, 20.yüzyılda da, mimarlık meslek kuramının en önemli problem alanlarından birini oluşturmuştur. Meslek insanlarının, 'ideal doku'yu bulabilme arzusu, bazı kent ütopyelerini yaratmıştır. Bu ütopyeler yeni yaşantıları öngörmüş ve çoğu kez öngördüğü yaşantılara uygun dokuyu önermiştir. 1925'te, Le Corbusier'nin Paris için önerdiği 'Voisin for Paris' veya 1964'de Ron Herron'un yarattığı 'Yürüyen Kent' (Walking City) ütopik kent yapılanmalarına birer örnektir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. 1964'de Ron Herron'un 'Yürüyen Kent'i (<http://www.essential-architecture.com/IMAGES2/3herron.jpg>)

Kent ve onu oluşturan mimari ve sosyal doku sinema sanatının da zengin nüvesini oluşturmuştur. İlk fütürist ya da bilim kurgu film olarak kabul gören Metropolis, kentin inanılmaz bir 'yeni' potansiyeli taşıdığına başka bir örnektir. 1927'de Fritz Lang tarafından yönetilen film, zamanı için, tüm yapım olanaklarını zorlayarak, bir kent disütopyası yaratmış ve bu kenti 'soğuk', 'mekanik' ve 'acımasız' olarak tanımlamayı başarmıştır. Metropolis adındaki kent, makine gibi yaşayan ve çalışan insanları, yine bir makine gibi eritip yutmaktadır (Şekil 1.3). 1920'lerin gerçek toplumsal uçurumlarını konu alan film, baskı, devrim ve uzlaşmayı işleyen bir epiğe sahiptir (Newman 2005).

Şekil 1.3. Metropolis'ten sahne, 1927
(<http://voidmanufacturing.files.wordpress.com/2008/09/metropolis-cityscape.jpg>)

1968'de Philip K.Dick'in yazdığı 'Androitler Elektrikli Koyun Düşler mi?' kitabından 1982'de uyarlanan, Ridley Scott'un yönettiği Bıçak Sırtı (Blade Runner) filmi, olmayan bir kentin ve beslediği varolmayan sosyolojik dokunun zengin bir dille biçimlenmesidir (Şekil 1.4) (Barry 2005). Eski bir çizgi film olan Jetsons yine 'yenilikçi' ve dönemi için fütürist olarak adlandırılabilir kent dokularını ve sosyal ilişkileri barındıran bir yapıttır.

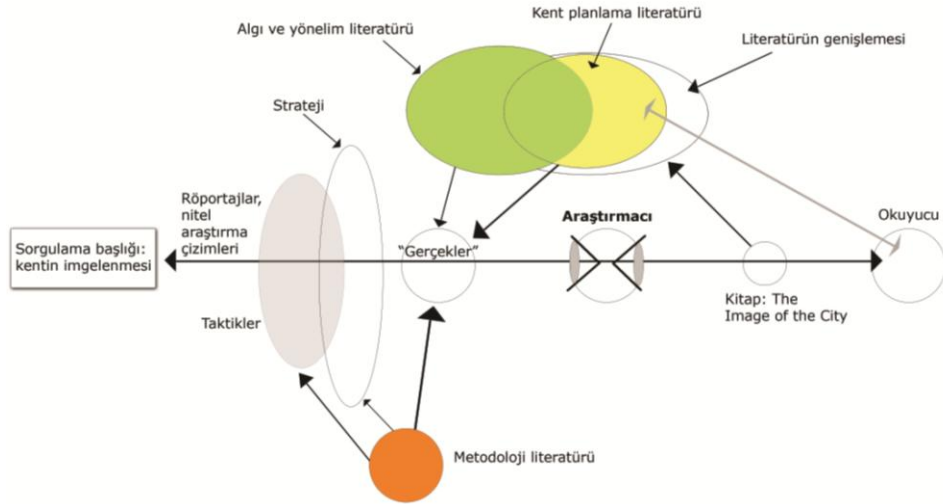

Şekil 1.4. Bıçak Sırtı, Los Angeles, 1982 (<http://www.ryu.titech.ac.jp/~ysep/student/ysep2005/marcus/scifi.jpg>)

Mimari doku okumalarında, haritalama yöntemine dayalı beş basamaklı bir sistemin yaratıcısı olan Lynch'e (1960) göre, kentte hareket eden dinamik elemanlar, en az statik olanlar kadar kenti etkilemekte ve kentten etkilenmektedir. Mobil elemanların başında ise insanlar ve onların aktiviteleri yer almaktadır. Kentte her an, bir çift gözün görebileceğinden, ya da bir çift kulağın duyabileceğinden daha

fazlası gerçekleşmektedir. Hiçbir şey tek başına algılanamamakta, her yaşantı, çevresiyle, bir dizi oluşumla ve geçmiş hatıralarla ilişkilenebilir (Lynch 1960).

Lynch'in 1960'ta bir kenti okumak üzere önerdiği yöntemle göre, bir doku / örüntü beş bölümde irdelenmelidir. Bunlar, izler (paths), sınırlar (edges), bölgeler (districts), toplanma noktaları (nodes), nirengi noktaları (landmarks) olarak tanımlanmaktadır. 'İzler' ya da 'kanallar', otoyollar, nehirler ve yaya yolları gibi tüm ulaşım hatları olan, kentin kullanıcılarının hareket ettiği kanalları tanımlar. 'Sınırlar' ya da 'uçlar' kentte, başka bir deyişle dokuda, iz olarak tanımlanamayacak, birleştirici ya da ayırıcı diğer lineer elemanlardır. 'Bölgeler', dokunun, orta veya büyük nitelikteki, içine girilebilen, içinde var bulunan, ortak ve tanımlayıcı karakterdeki bölümlerine referans vermektedir. 'Toplanma noktaları' ya da 'odak noktaları' ise dokuda, kullanıcının toplanabildiği, etkinlik alanları, meydanlar gibi stratejik kesişim noktalarını tanımlamaktadır. Nirengi noktaları, dokunun, bağlam içinde ilk hatırlanılabilen, kendilerine referans verilerek dokunun tanımlandığı kentsel nesnelere dir. Nirengi noktalarının en önemli fiziksel karakteristikleri, tek olmaları, bağlam olarak hatırlanır ve ünük olmalarıdır. Lynch, nirengi noktalarının, eğer, buldukları fonla kontrast oluşturacak biçimde, net bir forma ve sıradışı bir konuma sahip olurlarsa çok daha kolay tanımlanabildiğini öne sürer.

Şekil 1.5. Lynch'in 'Image of the City' araştırmasının şematik anlatımı (Groat ve Wang 2002).

Lynch'in bu beş basamaklı doku okuma yöntemi genelde kabul görmüş, ancak birçok eleştiriye de neden olmuştur. Altman (1984), Lynch'in beş elemanının, kentin kişiliğini tanımlamaya araç olabileceğini, ancak çalışmaların yalnızca Batı

toplumlarında sınanmış olması nedeniyle, Lynch'in sisteminin, kültürel bağlamda her yerde uygulanabileceğini söylemenin doğru olmadığını belirtmektedir. Appleyard ve Ladd'in çalışmaları da, daha detaylı analizlerin gerekliliğini ve yalnızca dokunun elemanlarının kabaca tanımlanmasının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır (Altman 1984).

Altman (1984), bu tip kent okumaları uygulanmadan önce, 'emik' (emic-insider) ve 'etik' (etic-outsider) oryantasyonun farkını irdelemenin gerekliliğini savunur. Price-Williams'ın 1975'te ortaya koyduğu tanıma göre, emik oryantasyon, kullanıcının başka bir kültüre, dünyayı görüş biçimini empoze etmemesi, etik oryantasyon ise, kullanıcının, bir kültürü kendi değer sistemi ve dünya görüşü içinde anlamaya çalışmasıdır. Başka bir deyişle, gözlem yapan araştırmacının kendi sübjektif görüş ve değer yargılarına etik yaklaşım; katılımcıların olayları yorumlaması ve değerlendirmesine de emik yaklaşım denmektedir. Bu bağlamda Lynch'in, mimari dokuyu okumak üzere önerdiği yöntemin, toplum ve kültürle ilişkisinin zayıflığı nedeniyle etik olduğu söylenebilir. Şekil 1.5'te görülen, Groat ve Wang'ın (2002) Lynch'in çalışmasının araştırma yöntemini irdeledikleri şemalarına dayanarak, Lynch'in insan faktörünü sosyal bir varlık olarak dikkate almadığı, hatta kent okuması sürecinde yaşayan bireyleri salt denekler olarak gördüğü çıkarımı yapılabilir.

1.2. Mekan ve Zaman Kavramları

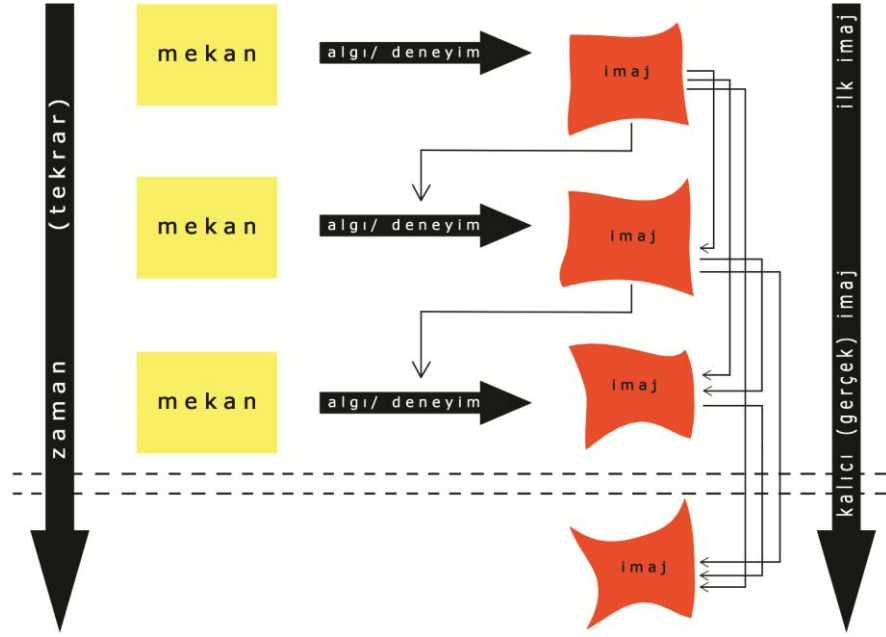
Arnheim (1977), 'yer'in kendiliğinden oluşmuş sonlu ya da sonsuz, boş bir varlıkniteliğini taşıdığını, bu boşluğun (space), nesnelere doldurulma kapasitesine sahip bir araç gibi olduğunu öne sürmektedir. Arnheim, bu potansiyel boşluğun, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, insan tarafından, yaşadıkları dünyadan (sfer) türetildiğini ve çoğu bireyin bu boşluğu sorgulamadığını ifade etmektedir. Ancak mimar, sanatçı ve psikolog gibi 'düşünen' meslek gruplarını, bu durumun dışında tutmaktadır.

Platon (2008) 'Timaeus' isimli eserinde, boşluğu, tüm görünebilen, yaratılmış ve herhangi bir şekilde sezilebilen her şeyin anası ve yuvası olarak tanımlar. Platon'a göre, boşluk (space), dış dünyada hiçlik olarak varolan bir entitedir ve hiçbir nesne barındırmadığında bile, boş ve sınırsız bir potansiyel taşıyıcı olarak vardır.

Bachelard (1994), hayal edilerek kavranan boşluğun (space), kendisini ölçen bireye kayıtsız kalamayacağını ve her yönüyle deneyimlenmesi gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda, boşluğu mekan yapanın onu deneyimleyen birey olduğu gerçeği yadsınamaz. Mekandan bahsedildiğinde, boşluk (space) ve zaman (time), kesin, unik ve yadsınamaz bir geçerlik kazanır. Boşluk ve zaman, matematiksel-soyut bir durumu ya da estetiğin konusu olmayı bırakırlar, bir kimliğe bürünürler ve bireyin varlığına referans verirler (Meiss 1990); kutsal boşluk, dünyevi boşluk, kişisel boşluk, doğa ve kent, yol ve ev gibi isimler alırlar.

Boşluk güneşin hareketiyle, mekan ise insanın hareketiyle değişmektedir (Meiss 1990). Meiss'e (1990) göre, Heidegger, mekanı insan hareketi, düşüncesi ve tarihiyle ilişkilendirir. Çevrenin karmaşıklığı ve sonsuzluğu içinde, mekanın bazı bölümleri, mekanın değerini ortaya çıkarmaktadır. Bu tip mekanlar tanımlanabilmekte ve belirli davranışları öngörmektedir. Bazı mekanlar birey ve toplulukların hareket ve değişimini amaçlarken, diğerleri, yalnızlık ve çekilme duygularını yaratır. Bu bağlamda bakıldığında mekan yalnızca, madde üzerinden tanımlanamamakta ve barındırdığı birey ve toplumun ortaya koyduğu sosyal doku ile hayat bulmaktadır.

Kahvecioğlu'na (2005) göre ise aynı bütünün insan tarafından farklı algılanış biçimleri olan mekan ve zaman, algıya konu olan objeler olarak değil, dış dünyayı algılama şekilleri olarak anlaşılabilir. Kişisel deneyimler sonucunda, mekanın görsel ve fiziksel verilerinden çok, yaşantıya ait deneyimler üzerine kurgulanan bir imge elde edilir ve "kalıcı imaj" olarak tanımlanabilecek bu mekana ait imge, zaman içinde edinilen imajların biraradalığı, bellekteki eş zamanlılığı üzerine kurgulanır(Şekil 1.6) (Kahvecioğlu, 2005).

Şekil 1.6. Mekan-Zaman-İmaj (Kahvecioğlu 2005. Zaman-Mekan. s. 147)

Aydınlı (2005), mekan ve zaman ilişkisini tanımlarken, mekanı, koordinat sistemi olarak algılanan bir gerçeklik; zamanı ise, öne sürülen koordinat sistemi olan mekanın, eylem halindeki şeylere bölünmesi ya da dördüncü koordinatı olarak tanımlar.

Zaman kelimesi, günlük dilimizde çok sık kullanılmaktadır, ancak bu kelimenin tek tanımı olmayıp, taşıdığı anlam ve yaşantılar yüzünden 'kavram' olarak ele alınmalıdır. Durkheim (1998), sadece insanların zaman kavramına sahip olduklarını ve toplumlardaki zaman kavramının soyut ve kişisellik dışı olduğunu ileri sürmektedir. Durkheim, zamana kolektif bilincin (collective consciousness) ürünü olan kolektif bir fenomen olarak bakmaktadır. Durkheim'a göre toplumun tüm bireyleri ortak zamansal bilinci (temporal consciousness) paylaşır ve bu durumda zaman, düşüncenin sosyal bir kategorizasyonu sonucunda toplumun bir ürünü olur. Blyton (1989)'a göre, Durkheim, zamanın sosyal hayattan çıkartılmış olduğunu ve kolektif temsiliyetlerin konusu ve nesnesi haline geldiğini ileri sürmektedir. Bahsi geçen sosyal zaman, yalnızca nicel değil aynı zamanda niteldir.

Smith'e (2008) göre, Kant zaman ve mekanın, a priori sentetik bilgiden çıkartılmış iki bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. 'Zaman' ve 'Mekan'

birlikte anıldığında, tüm duyumlanan sezgilerin saf biçimleridir ve bu durum a priori önermeleri olasılıklı kılmaktadır. Bu bağlamda, Kant'ın zamanın zaten varolduğunu önerdiği söylenebilir. Güvenç de (2008), Kant'ın zaman ve mekan kavramlarını a priori olarak nitelendirdiğine değinir ve mekanları algılama yetisine doğuştan sahip olmamıza rağmen, mekanı 'nasıl' gördüğümüz sorusunun cevabının toplum ve kültüre bağlı olarak değişebildiğini öne sürer.

Mekanı vareden, insanın varlığıdır. İnsan, kendine ait algı kanallarını kullanarak -ki bunlar, koklamak, görmek, duymak, hissetmek, tatmak ve kinetik algıdır, boşluğun verilerini toplamakta ve onları bu boşlukla ilişkilendirerek tanımlamaktadır. Koklamak, görmek, duymak, hissetmek, tatmak ve kinetik algı, tek başlarına ve bazen birlikte bile bir mekanın algılanması için yeterli olmayabilirler. Ancak duyuşsal kanallar ve zamanın mevcudiyeti, mekanın algılanabilmesi için bir zorunluluktur. Bu bağlamda, zaman ve mekan ilişkisinin muğlak bir olgu olduğu söylenebilir (Tuan 2007).

Tuan (2007), mekanın özellikli bir nesne olduğunu, bu nesnenin, belirli bir değere sahip olduğunu, bu değerli nesnenin taşınmadığını, hareket edemediğini, ancak içinde hareket edilebilme özelliği olduğunu ve boşluğun hareket duygusuyla varolduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Tuan'ın nitelendirdiği nesnelere yalnızca elle tutulabilen, ya da algının bir aracı olan dokunma duygusuyla anlaşılan 'eşya'ların tümü olan 'maddesel nesnelere' değil, zaman ve insan etkileriyle ilişkilendiği için, aslında varolmayan ancak varlıklarına bireylerin bir sebepten dolayı inandıkları tüm 'şeyler' ve 'maddesel nesnelere' imgeleri olan 'tinsel' anlamlarda taşıyan nesnelere dir.

Mimarlık meslek pratiğinin ve kuramının temel sorunsalını oluşturan 'mekan', insandan bağımsız yorumlanırsa; malzemenin ve taşıyıcı sistemin, estetik olarak bir araya getirildiği fonksiyonel bir boşluk olarak kalmaktadır. Başka bir deyişle, mimarlık nesnesi insan olmadan 'mekan' bile olamamaktadır. Ne sıcaktır, ne karanlık, ne uzaktır, ne de boş. Mimarlık ürününün, 'mekan' olabilmesi için, önce birey tarafından algılanması gerekmektedir. Birey tarafından algılanan ürün anlamlandırılarak, 'zaman' kavramıyla ilişkilendirilmek zorundadır. Aynı mekanın, birey ve toplum için farklı zamanlarda farklı anlam ve duygular taşımasının sebebi, yalnızca bireysel algının farklılığından değil, aynı zamanda zamanın toplumsal ve/veya bireysel bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır.

Zaman ve mekanla ilişkili olarak ortaya konan tüm bu kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde, mekanın zamandan bağımsız tanımlanmasının ve/veya irdelenmesinin mümkün olmadığı açıkça görülmektedir. Bununla birlikte, zamanın toplumla ilişkisi olduğu ve hareket – ki bu, toplumu oluşturan bireylerin hareketi olarak kabul edilmektedir- kavramıyla oluşunu gerçekleştirdiği de bir diğer kabuldür.

1.3. Sosyal Kimlik ve Kültürel Değerler

'Kimlik' kavramının tanımı, psikoloji, felsefe, mimarlık, matematik, işletme, siyaset bilimi, reklamcılık ve bilgisayar bilimleri gibi birçok bilim dalının ilgi alanına girmektedir. Türk Dil Kurumu'nun 2010 tarihli son tanımına göre kimlik; 'Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü'dür. Bu tanımda, insana özgü olan bilimsel kriterlerden hangilerine bağlı olarak 'belirti', 'nitelik' ve 'özellikler'in ele alınması gerektiği açık değildir. Aslında kelimeyi etimolojik olarak ele almak gerekmektedir. 'Kimlik' kelimesi, Türkçe dilbilimi açısından ele alındığında oldukça açık bir tanıma sahiptir. Kelime 'kim?' sorusundan türemektedir. Bu durumda da 'kimlik': 'kim olduğumuzu anlatan tüm sosyolojik, kültürel, tarihi, mimari, psikolojik, v.b. öğelerin birleşimini anlatmaktadır' tanımı doğru bir yaklaşım olabilir. Ancak, evrensel bilim dili olan İngilizce'de kimlik kelimesinin karşılığı olan 'identity' kavramı irdelendiğinde daha farklı bir noktaya varılmaktadır. 'Identity' kelimesi, etimolojik olarak vulgarLatin ailesinden gelen '*identitas*', klasik Latin dil ailesindeki 'aynı' anlamına gelen '*Idem*' kelimesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada 'aynı' kelimesi oldukça önem kazanmaktadır ve 'kimlik' anlamına gelen 'identity' kavramı 'aynı olma durumunu' ve 'tanımlama' eylemini içinde barındırmaktadır. Kimlik aslında 'kim' olduğumuz değil, 'kendimizi nasıl tanımladığımız' sorusuyla ilişkili olmalı ve 'aynı olmak' ortak bir takım kültürel özellikler taşıma durumu şartını sağlamalıdır.

Psikoloji alanında, kimlik, bireyin kendi, ayrık tüzel kişilik yapısı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle , '*benliğimiz konusunda dün, bugün, kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; 'ben kimim?' sorusuna verdiğimiz başka herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu duygu, bedensel duyumlarımızla, beden imajımızla, anılarımızla, amaçlarımızla, değer yargılarımızla ve yaşadıklarımızla olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, etnik, yaş, statü, vb. gibi toplumsal konumuzla ve*

başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla da şekillenir' (Budak 2000). Tanıma göre, her bireyin 'tek ve biricik' ya da başka bir deyişle ünük olduğu, çağdaş sosyal bilimcilerin birincil kabulüdür. Bu noktada çağdaş sosyal bilimlerin içine mimarlık bilim alanı da katılmalıdır. Her biri birbirinden farklı özellikler taşıyan 'tek ve biricik' bireylerin, doğal olarak tek ve biricik tinsel dünyaları, birbirlerinden farklı deneyimlemeleri ve bunların sonucunda farklı imgelem dünyaları ve/veya bilişsel haritaları olacaktır ve bunun sonucunda da farklı duygulanımları ve aynı dürtenlere (stimuli) farklı reaksiyonları ve çevresel tepkileri olacaktır. Özetle, kimlik sahibi kitleleri oluşturan tek ve biricik ve yine birbirinden farklı kimlikleri olan bireylerin algı ve bilişlerinin birbirlerinden farklı olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Bkz. Bölüm 1.4).

Goffman'a (2009) göre, sosyal kimlik, bireyler arası ilişkilerde, kişinin sosyal statüsünü öne çıkararak kendini gerçekleştirme durumudur. Tajfel (1981), sosyal kimlik kavramını, kimliğimizin tanımlı bir sosyal gruba ait olan kısmı olarak tanımlamaktadır.

Söz konusu sosyal ve bireysel kimliğin oluşumunu sağlayan kültür kavramı, Benhabib'e göre (2000), özü içerisinde tariflememiz gereken bir bağlamdır. Benhabib, ancak kültürün sağladığı yorumlamalar, yönelimler ve değerler sayesinde kim olduğumuzu ve nereden geldiğimizi, benliğimizi tanımlayabileceğimizi ifade eder.

Kültür kelimesi etimolojik olarak irdelendiğinde, Latince, '*cultura, cultus*' kelimelerinden geldiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu'nun 2010 sözlük anlamına göre kültür; '*Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü*'dür. Kavramı en iyi açıklayanlardan biri de, sosyolog Herbert J. Gans'tır. Gans'a göre kültür, '*İster eğitim amacıyla, ister estetik amaçla, ister manevi nedenlerle, isterse de eğlenmek ve vakit geçirmek için kullanılsın, kabaca 'sanat' diye sınıflandırılan (edebiyat, müzik, mimarlık ve tasarımın yanı sıra, basılı medya, elektronik medya, vb. medyanın tüm ürünlerini de içeren) eylemleri, malları ve fikirleri kapsamaktadır*' (Gans 2005).

Konu ile ilgili önemli araştırmaları olan Rapoport'a göre ise, kültür ve yapılı çevre arasında yakın bir bağlantı vardır ve konunun kültürler arası bir yaklaşımla incelenmesi gerekir. Ancak kültür kavramı, mevcut tanımı ile yapılı çevrenin incelenmesinde yararlı olamayacak kadar soyuttur. Dolayısı ile kültür kavramının, gözlemlenebilir sosyal strüktürler üzerinden incelenmesi gerekmektedir (Rapoport

1990). Bu bağlamda, kültürün sosyal kimlik üzerinden değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak, tıpkı tüm diğer imgelerin yalnızca bireye ait ve tek olduğu gibi, bireysel kimliğimizi oluşturanimgeler de bireye aittir.

Kimlik kavramının barındırdığı 'aynı' olma olgusu, birey olmayı sağlayan tek olma olgusuyla çelişmektedir. Bu durumda, kültürün taşıdığı göstergelerin kabul edilen genel anlamları aslında tüm geçerliliğini kaybetmektedir. Nasıl kimlik ancak tek olduğunda 'doğru' olabiliyorsa, her göstergenin, her birey için tek bir doğru anlamı bulunmaktadır. Bu noktada, mimarlık meslek pratiği açısından kimlik ve kimliklerin oluşturduğu kültür ürünü 'mimari nesne'ler ele alınırken, aslında bunların her birey için aynı olmayan, farklı imgeleri olduğunu bilmek gerekir. Hangi meslek pratiğinde ya da bilim alanında olursa olsun, göstergelerin 'maddesel nesne', 'değer'lerin de 'tinsel nesne' olduğunu göz önünde bulundurmak doğru olacaktır. Bu bağlamda, toplumların kültürlerinin evrensel olarak kabul edilen tanımlamaları olsa da, çağdaş bilim üreten insanın, toplumları oluşturan bireylerin imgelem dünyalarının birbirlerinden farklı tanım ve organizasyonlara sahip olduğunun bilincinde olması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu bağlamda, bilim ilk adımını atmadan önce, bireysel algı süreçleri sonucunda edinilen deneyimler, değerler ve imgeler taşıyan 'biricik' bireylerin, kategorize edilerek sosyal bağlamda tanımlanabilir olup olmadığını sorgulamalıdır. Başka bir deyişle, mimari doku araştırmalarında, bireysel kimlik ve sosyal kimlik bağlamında yapılan kategorizasyonların tehlikelerinden haberdar olunması gerekmektedir.

1.4. Çevresel Biliş ve Algı

Çevre-Davranış çalışmaları (environment-behavior) başlığı altında, çevresel psikoloji (environmental psychology), psikolojik mimarlık (psychological architecture), sosyo-mimarlık (socio-architecture), çevresel antropoloji (environmental anthropology), tasarım araştırmaları (design research), çevre-davranış tasarım araştırmaları (environment-behavior design research), çevresel tasarım (environmental design) ve insan-çevre ilişkileri (man-environment relations) gibi araştırma alanları temelde, 'insan-çevre-davranış' dinamiklerini anlamak ortak amacını taşımaktadır (Bechtel 1997).

Bechtel (1997), 1960'lara dayanan çevre-davranış çalışmalarının beş öncüsünü, Barker, Hall, Lynch, Sommer-Sommer ve Alexander olarak ortaya

koymaktadır. Bu çalışmalar zaman içinde farklılaşmış ve 'çevresel algı', 'kullanım sonrası değerlendirme (post occupancy evaluation - POE)', 'yaşlılar için çevre' gibi alanlarda uzmanlaşmalar ortaya çıkmıştır. Tüm bu alanlarda, temel amaç, daha önce belirtildiği gibi, 'çevre-insan-davranış' üçlemesinin dinamiklerini anlayabilmektir.

Çevre-davranış çalışmaları alanındaki temel kavramlar, bahsi geçen öncüler tarafından ortaya koyulmuştur. Roger G. Barker ve Herbert Wright 1955'de 'Midwest and Its Children' kitabında ilk kez, davranış ortamı (behavior setting) kavramını açıklamışlardır. Bu çalışmada bir çocuğun, bir gün boyunca tüm davranışları kaydedilmiş ve çalışmada 17 ayrı gün belgelenmiştir (Bechtel 1997). Hall 1960'lardan başlayarak antropolojik tabanlı çevre-davranış çalışmaları yapmış, 'kişisel mesafe' alanındaki çalışmaları ile tanınmıştır. Rapoport'un 1969 tarihli 'House Form and Culture' başlıklı kitabı kültür-çevre ilişkileri üzerinde duran bir çalışmadır. Lynch (1960), basit bilişsel haritalar kullanarak insanların kent imgesini belirlemiş ve ortak kent bileşenlerini tanımlamıştır (Bkz. Bölüm 1.1). Tolman 1948'de *bilişsel haritalama* kavramını ortaya koymuştur (Bechtel 1997). Sommer ve Sommer, Bilişsel ve Davranışsal Haritalama kavramlarını 1980'de "A Practical Guide to Behavioral Research" başlıklı kitaplarında detaylarıyla tanımlamışlardır (Bkz. Bölüm 2.2.2.3 Haritalama). Bechtel'e göre (1997), Christopher Alexander, mimarlık mesleği dışında çok bilinmeyen bir çevre-davranış araştırmacısı olup, en bilinen çalışması 'A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction' kitabında davranışın birimlerini (units of behavior) sistematik olarak mimari elemanlara bağlamıştır.

Çevresel algı (environmental perception) ve çevresel biliş (environmental cognition), yukarıda sıralanan araştırma alanlarında tarif edilen ilişkileri anlamada yararlanılan kuramsal yaklaşımlardır. Çevresel Biliş ve Çevresel Psikoloji çalışmalarında gerçek katılımcı tepkilerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesi, gerçek katılımcılarla araştırmacıların karşılaşmadıkları indirekt yorumlama, tarihsel rekonstrüksiyon ve denek katılımı ile gerçekleşen çalışmalar olarak dört farklı temel yöntem görülmektedir (Golledge 1991) (Bkz Ek A).

Algı (perception) ve biliş (cognition) kavramlarını birbirlerinden bağımsız açıklamak yerine, bu kavramların ve bunların türevlerinin birbirlerinden beslendiklerini ve birbirleriyle ilişkili olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Algı ve bilişsel süreci irdelerken kullanılan 'nesne' kavramı, tüm görülebilir ve/veya görülemeyen ancak hissedilen 'maddesel' ve 'tinsel' nesnelere kapsamaktadır.

Maddesel nesnelere, tüm 'mimari nesne'lere ve/veya bireyden bağımsız ele alındıklarında elle tutulabilen ya da algının bir aracı olan dokunma eylemiyle anlaşılan 'şey'lerin tümüne işaret etmektedir. 'Tinsel nesne', aslında varolmayan ancak varlıklarına bireylerin bir sebepten dolayı inandıkları tüm 'şeyler' ve 'maddesel nesnelere'in imgeleridir.

Maddesel nesne ve tinsel nesne kavramları bazı 'şey'ler için kesin ayrımlara sahip olabilirken, bazı 'şey'ler her iki kavramı da içinde barındırabilir. Örneğin 'çevresel algı', 'çevresel biliş' kavramları irdelenirken, hem maddesel nesnelere, hem de daha önce deneyimlenen 'şey'lerin imgeleri göz önünde bulundurulur. Bu noktada 'şey' kavramı, hem 'düşünen bilincin konusu olabilen, gerçekte var olmayıp da yalnızca düşünülmüş olan düşünce nesnesi (ens rationis)' hem de 'duyularla kavranabilen cisimsel nesne' anlamlarında kullanılmaktadır (Cevizci 2005, Güçlü 2003).

Algı ve bilişsel süreç, bireyin maddesel ve/veya tinsel nesnelere ilgili imajlar edinmesiyle başlamaktadır. Mimari bağlamda imaj edinme eylemi ise merak etmek ve sorgulamak ile gerçekleşmektedir. 'Mekanın hangi özellikleri kolaylıkla hatırlanır ve çarpıcıdır? Çevrenin hangi özellikleri negatif ve/veya pozitif etki bırakır? Çevrenin hangi bileşenleri daha fazla, ya da az bilinir?' gibi sorular mimari imaj edinme sürecinde sorulabilecek sorulardır (Altman ve Chemers 1984).

Bireyin soru sormasını tetikleyen 'merak'tır. 'Merak' duygusunun birey tarafından doğuştan varolduğu bir gerçektir. Bebek merak ederek doğmakta, önce eline geçirebildiği her şeyi, Freud'un 'Oral Dönem' olarak adlandırdığı evrede, ağızla deneyimlemeye çalışmaktadır (Freud 2001). Bireyin gelişim süreci içinde, tüm algı kanalları (görmek (bakmak), dokunmak, tatmak, koklamak, duymak ve kinetik algı) kullanılır ve zaman içinde bebeğin taşıdığı ilkel merak, 'bilinçli' meraka dönüşür (Storr 2001).

Bahsi geçen şeyleri sorgulama sürecinde, algı kanalları kullanılarak enformasyon ya da farklı bir deyişle data (veri) toplanmaktadır. Veri, birey tarafından kodlanır, depolanır, geri çağırılır ve kod çözülür-yeniden kodlanır (Çizelge 1.1) (Altman ve Chemers 1984). Bu süreçte neyin veriyi oluşturduğunu, bireyin seçimi, başka bir deyişle merakını uyandıran 'şey' belirlemektedir. Merakı uyandıran 'şey', uyaran ya da dürtü (stimulus) terimleriyle tanımlanmaktadır. Dürtü (stimulus), bir organizmanın tepkisine yer açan ve objektif olarak tanımlanabilen durum ya da olaydır (Butler ve McManus 2000). Kodlama, depolama, geri çağırma

ve kodu çözüme-yeniden kodlama eylemlerinin tümü, 'algı süreci'ni oluşturmakta ve bu süreç sonucunda 'imge'ler oluşmaktadır (Altman 1984).

Çizelge 1.1. Altman'a göre Çevresel Yönelim (Environmental Orientation) Elemanları

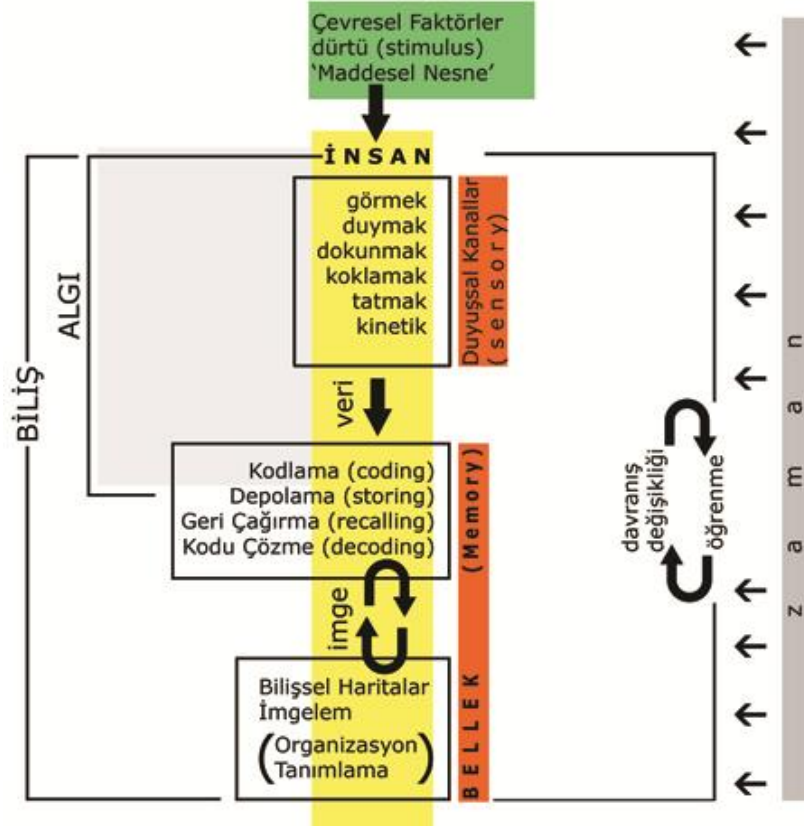
Bilgi Edinme	Bilginin İçsel Süreci	Fonksiyonlar
Edinim ve Duyum →	Kodlama, Depolama, Geri Çağırma, Kodu →Çözme	Çevrenin Konumu ve Özellikleri
Altman, I. ve Chemers, M. 1984. Culture and Environment. p.45.		

Jean Paul Sartre (2006), 'İmgelem'başlıklı kitabında, imgeyi tanımlamak için şu tariflemeyi yapmıştır: '*...Masamın üstündeki şu beyaz kağıda bakıyorum; biçimini, rengini, konumunu algılıyorum... ..Peki, ama şimdi de kafamı çeviriyorum. Kağıdı görmüyorum artık. Şimdi gri duvar kağıdını görüyorum. Kağıt yaprağı burada değil artık, orada değil artık. İmha olmadığını biliyorum... Benim için olmaya son verdi yalnız. Ama gene de burada işte. Başımı çevirmedim, hala gri kağıda bakıyorum; odada hiçbir şey yerinden oynamadı. Bununla birlikte, biçimi, rengi ve konumuyla kağıt gene beliriyor bende... Görmüyorum onu, kendiliğindenliğime bir sınır olarak zorla kabul ettirmiyor kendini; kendinde var olan eylemsiz bir veri de değil. Tek kelimeyle, fiilen var olmuyor, imge olarak var oluyor...*' (Sartre 2006).

Sartre'in tanımından görülmektedir ki, imgeler, algılanan nesnenin replikası, kopyası, aynısı değildir. Bu noktada karşımıza tekrar kimlik kavramının kökünde barınan 'aynılık' çıkmaktadır (Bkz. Bölüm 1.3). Tüm bu imgelerin bireydeki organizasyonu ve depolanması sonucunda 'imgelem haritaları', ya da başka bir deyişle 'bilişsel haritalar' oluşmaktadır. Özetlemek gerekirse, algılama süreci ve bu süreç sonucunda oluşan imgeler ve bu imgenin 'bilme etkinliği'ne dönüşmesi sonucunda 'bilişsel haritalar'ın oluşması, 'bilişsel süreç' olarak tanımlanabilir (Şekil 1.7).

Ülkemizde çevresel psikoloji alanıyla ilgilenen bilim insanları tarafından, 'bilişsel süreç' yerine 'bilişim süreci' kavramı da kullanılmaktadır. Biliş, canlının, bir nesne veya olayın varlığına ilişkin bilgili ve bilinçli duruma gelmesi anlamına gelmektedir. Bilişim ise, insanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve akla uygun bir biçimde işlenmesi bilimi anlamına gelmektedir (TDK 2010). Bu durumda, bilme sürecini işaret eden 'cognition' kelimesinin karşılığı

olarak 'bilis' ve bu süreç için 'bilisel süreç' (cognitive process) kavramının daha anlaşılır olduğuna karar verilmiş ve tezde bu şekilde kullanılmıştır.

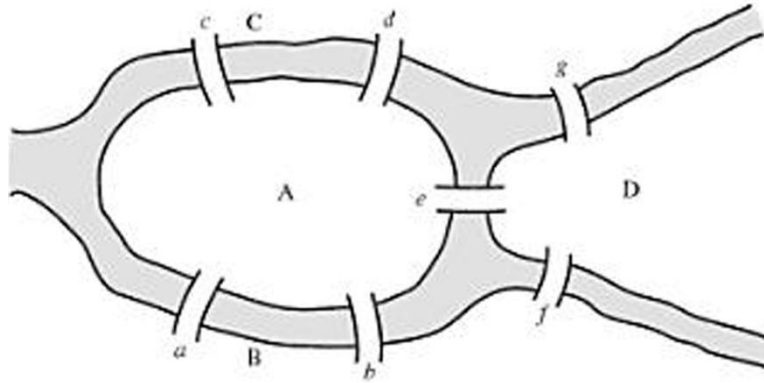
Şekil 1.7. Bilis ve algı etkinliklerinin insan-zaman üzerinden açıklanması

Bilis, bir başka deyişle bilme etkinliği, genellikle 'hatalı' ve 'tamamlanmamış' olup, bireyden bireye ve topluluktan topluluğa değişkenlik göstermektedir. Bilis süreci ve sonucunda oluşan bilisel haritalar, 'yalınlaştırmalar' (simplifications), 'etiketler' (labels) ve 'şemalamalar' (schematics) içermektedir (Downs ve Stea 2005). 'Bilisel imgeleri oluşturan becerileri nasıl kazanıyoruz?' sorusunun cevabı yalnızca merak duygusuyla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bu konuyla ilişkili farklı kuramların olduğu bir gerçektir. Sorulması gereken sorular; 'Beceriler, genetik olarak şifrelenmiş midir?, ya da öğrenme yoluyla kazanılan davranış değişiklikleri midir? ya da her ikisi midir?' olarak sıralanabilir.

1.5. Ağ Bilimi ve Sosyal Ağlar

'Ağ Bilimi' (Network Science), fiziksel, biyolojik, bilgisayar, bilişsel ve sosyal yapılanmaların, başka bir deyişle, 'ağların' içsel ve birbirleriyle ilişkilerini inceleyen bir bilimsel disiplindir. Bu disiplin, 'ağ içi' ve 'ağların birbirleriyle' davranışlarını tanımlamak amacıyla, ortak kaideler, algoritmalar ve araçlar bulmayı hedefleyen, yaşayan bir organizmadır. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Araştırma Konseyi (National Research Council), Ağ Bilimi'ni "ağ araştırmalarında kullanılan bilimsel yöntemeye dayanan organize bilgi" olarak tanımlamaktadır.

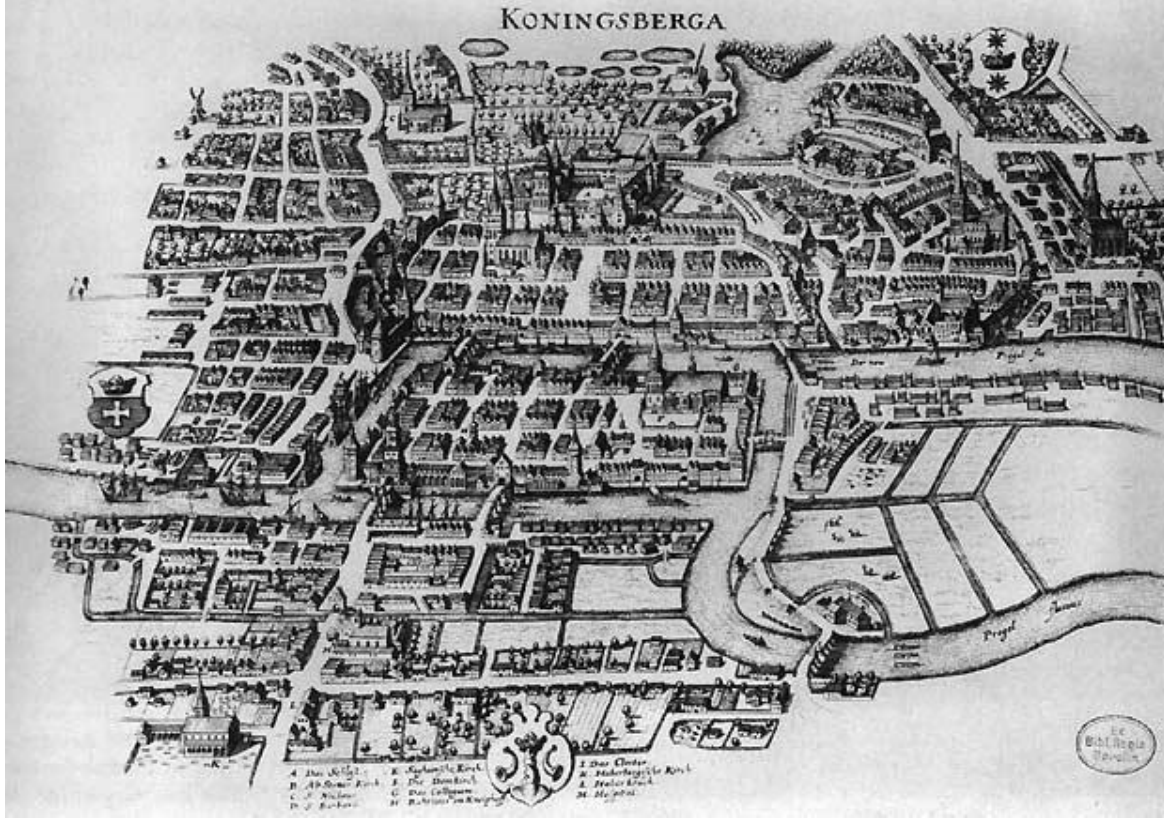
Ağ bilimi araştırmalarına, farklı disiplinlerde, kompleks ve karmaşık ilişki verilerini analiz edebilmek için ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, çocuk ağları, iletişim ağları, suç ağları, global ticaret ağları, cinsel ağlar, telefon ağları, terörist ağları, bilişler ağlar, spor ağları, kültürel ağlar, dinsel ağlar, tarihsel ağlar, coğrafi ağlar gibi farklı nitelikte ağların varlığını gösterir (Carrington, Scott ve Wasserman 2007).

Şekil 1.8. Königsberg'ün Köprüleri Problemi (Giordiona, Fox, Horton ve Weir 2009. First Course in Mathematical Modeling, p.290)

Ağ Bilimi alanında olduğu kabul edilebilecek, bilinen ilk bilimsel yayın, 1736 yılında, matematikçi Leonhard Euler tarafından yazılmış 'Seven Bridges of Königsberg' başlıklı kitaptır. Königsberg'ün Köprüleri Problemi (Königsberg Bridges Problem) olarak bilinen matematik probleminin çözümünün sunulduğu bu kitap, günümüzde ağ biliminin temelini oluşturan çizge teorisini (graph theory) açıklamaktadır. Bahsi geçen problem, Pregel Nehri'nin etrafında yer alan ve bugünkü ismi Kaliningrad olan ve zamanın Prussia'sına (Rusya) bağlı Köninsberg'ün

yedi köprüsü ile ilişkilidir (Şekil 1.8, Şekil 1.9). Problemin temelini 'Her köprüden yalnızca tek defa geçen bir patika varmı?' sorusu oluşturmaktadır. Euler, yedi köprü'nün kullanılarak bunun yapılamayacağını ispatlamıştır (Ore 1990).

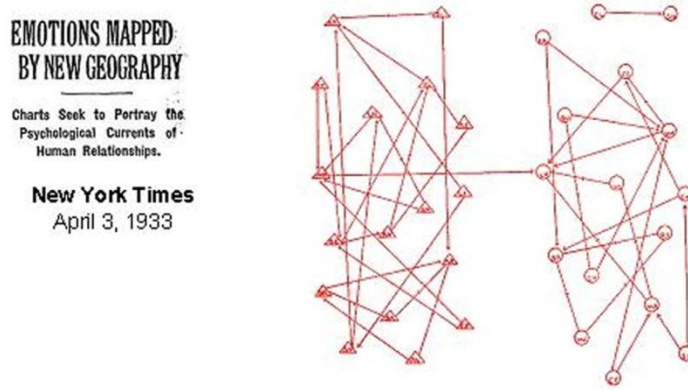
Şekil 1.9. Königsberg'in haritası, 1652. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Konigsberg_bridges.png)

Euler'in ispatında kullandığı çizge teorisi (graph theory), düğümlerden (verticies) ve bu düğümleri birbirine bağlayan yönsüz doğrulardan (edges) oluşmaktadır (Gürsakal 2009). Bu düğümlerin ilişkisi, Newman'a (2006) göre herşey olabilir. Yapılan çalışmalarda, bu bağlantıları, Rapoport ve Horvath (1961) insan ve arkadaşlıkları; Faloutsos ve ark. (1999) ile Wagner ve Fell (2001) bilgisayar ve iletişim hatları; Jeong ve ark. (2000) kimyasallar ve reaksiyonları; Price (1965) ve Redner (1998) bilimsel yayın ve atıfta bulunulma sayıları olarak yorumlamışlardır (Newman ve ark. 2006). Newman'a (2006) göre, sözü geçen çizge teorisi, son yüzyılda matematik biliminden uzaklaşmış ve mühendislik, yön bilim araştırmaları ve bilgisayar bilimlerinde kullanılmıştır.

Sosyal Ağlar (Social Networks)

Psikolog Jacob Moreno, Freud'un görüşlerinden etkilenmiş ve ilkökul öğrencileriyle, cinsiyete göre sosyal strüktürlerini belirlemek amacıyla bir çalışma

yapmıştır. Moreno (1933), bu araştırmasında, öğrencilerden, eğer ellerinde fırsatları olsaydı kimlerle yan yana oturmak istediklerini yazmalarını istemiştir. Sonuçlara göre, Şekil 10'da üçgenlerle belirtilen erkek öğrenciler erkek öğrencilerle, yuvarlaklarla belirtilen kız öğrenciler kız öğrencilerle arkadaşlık kurmayı tercih etmişler, yalnızca bir erkek öğrenci, bir kız öğrenciyle arkadaşlık kurmayı seçmiştir (Degenne ve Forsé 2004; Gürsakal 2009). Moreno'nun bu çalışması, The New York Times'ın 3 Nisan 1933 sayısında yayınlanmıştır (Şekil 1.10).

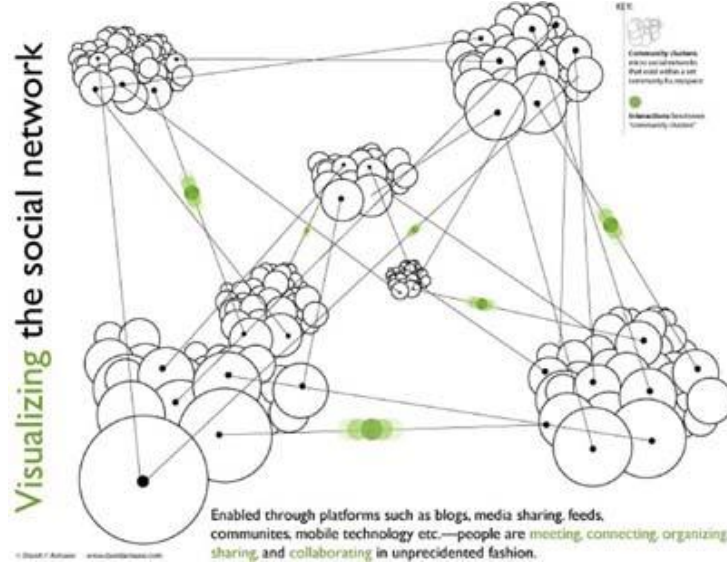

Şekil 1.10. Sosyogram, Jacob Moreno, New York Times, 1933.
(<http://www.sociometry.co.nz/images/morenoarticle.JPG>)

1940 yılında sosyometri bilimsel bir disiplin olarak kabul görmüş ve Moreno'nun çalışmasında ortaya çıkan görsel, sosyogram olarak adlandırılmıştır. Degenne ve Forsé (2004), sosyogramı, bir gruba mensup bireyler arasındaki ilişkileri anlayabilmek için yapılmış sosyometrik bir araç olarak tanımlamışlardır.

Ağ Bilimi'nin herkes tarafından bilinen en popüler modeli, 1960'larda ilk kez ortaya çıkan 'Küçük Dünya Problemi' (The Small World Problem)dir. Bu teori, ölçekten bağımsız, az bağlantısı olan bireylerle, hiç bağlantısı olmadığı düşünülenler ve çok bağlantısı olan bireylerin bile ilişkisinin olduğunu ve bunun tanımlı bir ağ sistemi oluşturduğunu önermiştir (Kochen 1989). Başka bir deyişle, Dünya'da birbirini tanıyan insanlarla küçük bir çekirdek ağ oluşturulduğunda ve birbirini tanıyanların başka tanıdıkları da bu kişilerle bağlandığında, Dünya'daki tüm bireyler, birbirleriyle bir ağ sistemi üzerinden bağlanabilirler. Bu teori, kimin kiminle, ne düzeyde ve nasıl bir ilişkisi olduğu soruları üzerinden, daha sonraki araştırmalarda yeniden irdelenmiştir. Milgram'ın (1967) 'Küçük Dünya Problemi' ile ilgili yaptığı

çalışmalar sonucunda, 250 milyonluk bir toplulukta iki birey arasındaki mesafenin yalnızca 5.2 kişi olduğu bulunmuştur. Kochen'in 1989 yılındaki çalışmaları, Milgram'ın beş kişilik mesafesinin oldukça doğru olduğunu kanıtlamıştır.

Şekil 1.11. Bir sosyal ağ örneği (http://www.whatsnextblog.com/archives/social_media_chart_small.jpg)

Rapoport ve Yuan'ın (1989), dünya ile ilişkili bir takım modeller üzerine yaptıkları bilgisayar simülasyonları sonucunda; herhangi bir aktör/birey ile başka bir aktör arasında ilişki kurabilmek için 10 veya 12 bağlantı olmasının yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. Sözü geçen ilişki, bireylerin birbirlerini bilmesi, başka bir deyişle birbirlerinin yüzlerini tanınması ya da yalnızca isimlerini bilmesi anlamında kullanılmıştır.

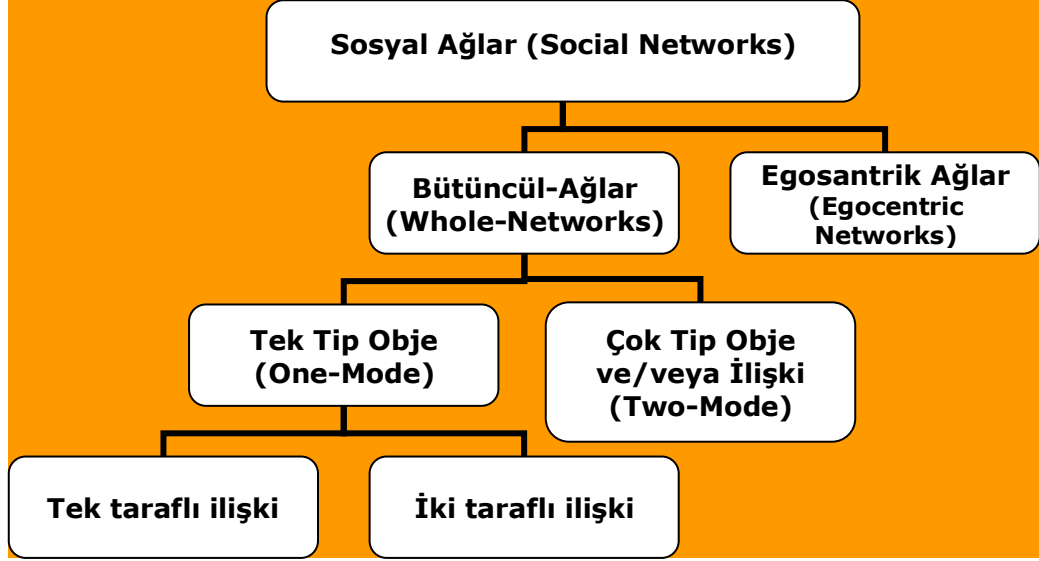
Ağ bilimi bağlamında sosyal bilimlere bakıldığında, sosyal bilimcilerin, bireylerin nasıl iletişim kurduklarını ve bireyler arası ağların nasıl oluştuğunu araştırdıkları söylenebilir. Sosyal bağların bu ilişkileri için kullanılan terim 'Sosyal Ağ' olarak ifade edilmektedir. Sosyal Ağ'ların rutin olarak bireyler arasında kendiliğinden var oldukları (a priori) ve hayat sürecinde kendiliğinden oluştuğu düşünülmektedir. Bu süreçte, her birey farklı patikalarla (paths) ve derecelerde (degree) diğerleriyle bağlanır ve birçok sosyal ağ üst üste çalışır ve halkalar halinde kümeleşebilir. Bu bağlamda, sosyal ağların bağlantılarla ilişkili olduğu görülmektedir (Wellman 1998). Bireyler veya toplulukların, bağlantılarının ve/veya ilişkilerinin belirli bir hipotez üzerinden yorumlanması ya da başka bir deyişle mevcut ağların belirli bir konsept üzerinden yeniden okunması sonucunda ortaya, 'tanımlı sosyal ağ'lar çıkmaktadır. Şekil 1.11'de İnternet üzerinde, günlük sayfaları, dosya

paylaşımları ve kurdukları topluluklar gibi ilişkiler üzerinden, bireylerin sanal iletişimlerini ortaya koyan bir ağ ifadesi görülmektedir.

Bir sosyal ağı, düğümler (nodes), bunları bağlayan kenarlar (edges) ve bunlar hakkında ek bilgiler sağlayan değerlerden veya karakter özelliklerinden oluşan bir organizma olarak tanımlayabiliriz. Bu esnek tanım, bir atomun struktüründen, evrenin kurgusuna kadar çeşitlenebilecek, çok geniş bir ampirik yaklaşım ortaya koyabilmektedir. Sosyal ağ araştırmalarının analizleri ise, bireyler veya birey gruplarının oluşturduğu tanımlı ilişkileri ortaya koymaktadır. Bu durumda sosyal ağlar, araştırmacılar için özellikli bilgi kaynaklarını oluşturmada ve bu bilgiler, bireyler arasındaki değiş-tokuş sürecini ve iç ilişkileri belirlemektedir. Bu değiş-tokuş, direkt ya da dolaylı olabileceği gibi, ani ya da zaman içinde gelişebilmektedir.

Ağların önemli karakter özellikleri, bağların güçlülük derecesive yoğunluk derecesidir (Uehara 1990). Yoğunluk, bir ağı oluşturan bireyler arasında olabilecek olası bağların, mevcut bağlara göre gücünü tanımlamaktadır. Ekeh'e (1974) göre, kısıtlı ya da genellenmiş olmak üzere iki tip değiş-tokuş vardır; kısıtlı değiş-tokuş, aynı ağdaki iki bireyin direkt, ani ve kendi kabulleriyle olmakta, genellenmiş değiş-tokuş ise hemen ve direkt değil, zaman içinde ve dolaylı biçimde gerçekleşmektedir.

Sosyal ağlar, "Bütüncül-ağlar" (Whole-networks) ve "egosantrik ağlar" (egocentric networks) olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bütüncül-ağ çalışmaları, birbirleriyle sosyal, sınırlı ve ortak olarak ilişkili nesne veya aktör gruplarını, analitik amaçlarla irdeler. Egosantrik ağlar, odaksal aktör (focal actor) veya objeleri ve bunların lokal (local) ilişkilerini irdeler. Egosantrik ağlarda bahsi geçen fokal obje veya aktörler, genelde büyük gruplardan örneklem olarak alınır (Carrington, Scott ve Wasserman 2007). Egosantrik ve Bütüncül-ağlar, birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmalarına rağmen, içsel ilişkileri vardır. Ayrıca, Marsden'e (2002) göre, bütüncül-ağlar içerisinde egosantrik yaklaşımlar barındırır.

Şekil 1.12. Sosyal Ağlar Hiyerarşisi

Freeman (1992) bütüncül-ağların verilerini, set-teorik (set-theoretic), çizge-teorik (graph-theoretic) ve matris (matrix) terimleriyle tanımlamıştır. Bu ağlarda, objeler veya aktörler arasında, bir seferde tek tip ilişki irdelenir ve sözü geçen ağın matris sunumu, "kim kime matrisi" (who to whom matrix) veya 'sosyomatrix' (sociomatrix) olarak adlandırılır. Wasserman ve Faust (1994) bu tip veri setlerine, tek tip obje / aktör grubu olmasından dolayı 'tek modlu ağ' (one mode network) veri seti demiştir. Tek modlu ağ veri setleri 'tek-taraflı' veya 'iki taraflı' olabilir (Marsden 2002). Bütüncül-ağ çalışmalarının bazıları, birden çok obje verisi veya ilişki verisi gerektirebilir (Şekil 1.12). Bu tür çalışmalar, Wasserman ve Faust (1994) tarafından 'iki modlu' (two-mode) veri setleri olarak adlandırılmıştır (Carrington, Scott ve Wasserman 2007). Bütüncül-ağların, ileri başka bir varyasyonu da, değerlendiren araştırmacı ve gözlemcilerin birbirinden farklı oldukları, bilişsel sosyal yapı (cognitive social structure-CSS) yaklaşımıdır (Krackhardt 1987). Bilişsel sosyal yapılar, ağların sosyal algısındaki bilgi kaynağı farklılıklarını araştırmak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Marsden 2002).

1.6. Bölüm Sonucu

"Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli (DoSaM)" tez çalışmasının, 'Kavramsal Çerçeve' başlıklı 1. Bölümü'nde, modeli önerme gerekliliğini doğuran ve modelin oluşumunda yer alan temel kavramlar açıklanmıştır. Tezin öne sürdüğü savlardan biri olan, kent dokusunun sosyal dokudan beslenmesi ve bu durumun mimari dokuyu şekillendirme biçimleri örneklerle irdelenmiştir. Dokuyu oluşturan

mekan ve mekanın zamanla ilişkisi 1.2. Mekan ve Zaman Kavramları Bölümü'nde ele alınmış ve zaman kavramının literatürdeki tanımlarına yer verilmiştir. Tez, mekanın ancak bireyin varlığıyla oluşunu gerçekleştirebildiğini savunmaktadır. Tezin önerdiği doku okuma modelinin doğru sonuçlar verebilmesi için, dokuya maddesel bir nesne olarak bakmak yerine, dokunun kullanıcı bireyler tarafından şekillendirilen sosyal bir organizma olduğunun ve bu organizmanın oluşumunda sosyal kimlik ve kültürel değerlerin rolünün üzerinde durulmakta ve bu görüş 1.3. Sosyal Kimlik ve Kültürel Değerler Bölümü'nde açıklanmaktadır. 1.4. Çevresel Biliş ve Algı Bölümü'

nde, dokunun oluşumunu belirleyen bireylerin, algı ve biliş süreçleri ve çevresel biliş araştırma kuramları örneklerle irdelenmiştir. DoSaM'ın, mimari dokuda mevcut olan sosyal ağların eşelenerek ortaya çıkarılması fikri üzerine kurgulanmasından dolayı 'Ağ Bilimi' ve 'Sosyal Ağlar' kavramları da 1.5. Bölümü'nde detaylarıyla açıklanmıştır. Tüm bu kavramlar ve kavramlar arasında tez bağlamında kurulan ilişkiler, DoSaM'ın epistemolojisi ve metodolojisinin açıklandığı 2. Bölüm'e hazırlık sağlamıştır.

2. MİMARİ DOKU OKUMALARINDA SOSYAL AĞ MODELİ (DoSaM)

Tezin 2.Bölümünde, DoSaM'ın kabul ettiği bilginin kaynağının ve bu bilgi kaynağı ile araştırmacının yaklaşımının ilişkisinin irdelendiği DoSaM'ın Epistemolojisi (Bölüm 2.1.) anlatılmaktadır. Yine bu bölümde, epistemolojik olarak, hümanist ve analitik bir yaklaşım benimseyen DoSaM'ın metodolojisi; 'Katılımcıların Belirlenmesi', 'Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması', 'DoSaM Prosedürleri ve Veri Analizi' başlıkları altında detayları ile irdelenmektedir. Metodolojiyi oluştururken kullanılan yöntemler, 'Sosyal-İlişkisel İrdeleme', 'Semantik Farklılaşım Ölçeği ile Fotoğrafların İrdelenmesi', davranışsal ve bilişsel haritalamaların anlatıldığı 'Haritalama Yöntemleri' bölümlerinden oluşan '2.2.2.Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması' bölümünde açıklanmaktadır. Bahsi geçen ölçek ve yöntemlerin nasıl bir prosedür takip edilerek uygulanması gerektiği ve veri analizi, '2.2.3. DoSaM Prosedürleri ve Veri Analizi' başlığı altında ele alınmıştır.

2.1. DoSaM'ın Epistemolojisi

Bu doktora tezinin önerdiği model olan DoSaM, epistemolojik olarak irdelendiğinde, farklı yaklaşımlara işaret etmektedir. Doku okumalarında önerilen modelin, çevresel biliş ve çevresel psikoloji çalışmaları kapsamına girdiği düşünüldüğünde, DoSaM'ı epistemolojik olarak irdelemeden önce çevresel biliş (environmental cognition), çevresel psikoloji (environmental psychology) ve çevre-davranış (environment-behavior) çalışmalarında epistemolojik olarak kabul görmüş üç farklı yaklaşıma bakmak gerekmektedir.

Golledge'a (1991) göre, çevresel biliş araştırmalarının epistemolojik olarak irdelenmesinde, üç farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlar, 'pozitivizmin etkisinde yaklaşımlar' (influence of pozitivizm), 'karşılıklı-etkileşimci tabanlı yaklaşımlar' (interactionalist approach) ve 'hümanist ve analitik yaklaşımlar' (humanist and analytical approach)dır.

Pozitivizmin Etkisinde Yaklaşımlar

Çevresel psikoloji alanında –ki bu alan deneyseldir- en temel epistemolojik soru, çevreyle ilgili dışsal bilgiyi nasıl edindiğimizle ilişkilidir. Çevresel biliş alanındaki çalışmaların, multi-disipliner ve/veya disiplinlerarası olmadığı dönemlerde, bu çalışmalarda empirizmin, pozitivizmin ve neopozitivizmin yoğun etkileri olduğu bir gerçektir. Pozitivist düşünce, epistemolojik açıdan ve analitik metodolojisi (bilimsel metot) açısından holistik bir görüşe sahiptir. Ancak, genelde bu düşünce, sözü edilen parçalarına ayrılarak ele alınmaktadır. Epistemolojik olarak bakıldığında, pozitivist düşünce atom tabanlı gerçeklere dayanır. Başka bir deyişle, değer ve inanışların metafiziğin alanı olduğunu ve gerçek olmadığını savunan bir gerçek görüşü vardır. Pozitivizm, bilim insanının yaşadığı ve algıladığı, a priori (önceden hazır olan) bir dünyada pasif bir gözlemci olduğunu ve bu dünyanın objektif gerçekler dünyası olduğunu savunur. Ancak pozitivist dünyada, özne kullanıcı birey olduğunda, bu birey a posteriori olanla temas halindedir (Çizelge 2.1). Kant, a priori bilgiyi 'zorunlu' ve 'tümel geçerliği' olan bilgi olarak tanımlar. A priori bilgiyi, a posteriori bilgiden, yani deneyden türemiş olan bilgiden ayıran bu ölçüttür (Gökberk 2008). Pozitivist yaklaşımın temelinde sürecin teorisini anlamayı aramak vardır (Golledge 1991).

A priori dünyayla, yani bilim insanının pasif olarak gözlemlediği sferle uğraşan pozitivist çevre-davranış araştırmaları, bu yaklaşımına rağmen, biliş kavramını, insan ve çevre arasındaki diyalektiği belirleyen önemli bir faktör olarak ele almaya çalışır. Pozitivist düşüncenin analitik metodolojisi günümüzde çevresel biliş çalışmalarında kullanılmaktadır. Bilimsel metodu, hipotezi test etmek bağlamında, mantık-matematik diller ortaya koyma sürecinde, sonuçların kullanıcıya ulaşma ihtiyacını gidermede kullanmak, çevresel biliş çalışmaları için kaçınılmazdır (Coucleis ve Golledge 1983).

Pozitivizmin etkisinde olan yaklaşımlarda, birçok bilgi, pozitivist temelde elde edilmiş olsa bile, bu geleneğin bazı kısımları, bilişsel çalışmaların insan-çevre ve çevre-davranış araştırmalarının temeline oturması ile bırakılmıştır. Artık günümüzde, çevresel biliş araştırmaları, pozitivist düşüncenin önerdiği bir algı ve dünyayı değil, ontolojik olarak zaten varolan dünyanın, değerler, inançlar ve anlamlarla değiştiği ve dönüştüğü ve yeni verilerin sürekli ortaya çıktığı, başka bir deyişle, devingen olduğu yaklaşımını savunmaktadır.

Çizelge2.1. Çevre-Davranış Çalışmalarının Epistemolojik İrdelenmesi

Golledge'a göre Epistemolojik olarak çevre-davranış yaklaşımı	Öznenin bilgisinin kaynağı	
	Kullanıcı Bilgisinin Kaynağı	Bilim insanının bilgisinin kaynağı
Pozitivizmin Etkisindeki Yaklaşımlar	A posteriori dünya (sfer)	A priori dünya (sfer)
Karşılıklı-Etkileşimci Tabanlı Yaklaşımlar	A posteriori dünya (sfer)	A posteriori dünya (sfer)
Hümanist ve Analitik Yaklaşımlar	A posteriori dünya (sfer)	A priori ve A posteriori dünya (sfer)

Karşılıklı-Etkileşimci Yaklaşımlar

Çevresel Biliş Araştırmaları epistemolojik olarak ele alındığında, bir diğer yaklaşım, 'karşılıklı etkileşimci' olarak tanımlanmaktadır. Bilim dünyasının yalnızca dışımızdaki gerçeklerin var olduğu değil, zihin tabanlı gerçeklerin de olduğu anlayışına geçişi ile pozitivist yaklaşım çevresel biliş çalışmalarındaki güçlü yerini kaybetmiştir. Benzer bir değişim pozitivist araştırmalarda pasif bir gözlemci rolü olan bilim adamlarının, aslında çok da pasif olmadığı gerçeğinin algılanmasıyla da yaşanmıştır (Golledge 1991).

Çevresel biliş araştırmalarının kendilerine özgü bilişsel süreçler sahibi araştırmacı ve insan katılımcılar (participants) arasındaki etkileşime dayandırılması görüşü yaygınlaşmıştır. Böylelikle karşılıklı etkileşimci yaklaşım, biliş konulu bilimsel araştırmalarla ayrılmaz bir şekilde eşlenmiştir. Biliş konusuyla ilgilenen araştırmacılar, dikkatlerini katılımcıların aklındaki apriori nesnelere değil, analitik metot sonuçları ile bilinçli karar verme davranışı arasındaki tanımlanması güç ilişkiye vermişlerdir.

Wapner ve ark (1973), Moore ve Golledge (1976) gibi araştırmacılar, insanın çevreye verdiği tepkinin, onun geçmiş deneyimleri ve bilgisi üzerinden elde edilip, yorumlandığı kabulü ile araştırmaya başlamışlar ve hangi bilginin algı kanalları tarafından filtrelendiği ve nasıl depolanıp kullanıldığı gibi kritik sorular, bu bağlamla çevresel biliş çalışmalarının temeline oturmuştur. Kullanıcıya ait yorumlama, deneyim ve hatta bilginin; sosyal ve kültürel değerler, kısıtlar, hafıza, duygu, istek, korku, inanış, önyargı, yanlış anlaşılma, alışkanlık ve beklenti gibi sosyal kimliği de belirleyen, kişisel ve/veya toplumsal değerlerle birlikte, kurumsal ekonomik ve fiziksel faktörler tarafından da şekillendiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, tüm bu faktörlerin yorumlanması, deneyimlenmesi ve bilgiye dönüşmesi sürecinin farklı olması sonucunda, araştırma katılımcılarından birinin yaşadığı mekana 'ev' demesi, aynı mekanda bir diğer kullanıcının burayı 'yuva' olarak

nitelendirmesine sebep olmaktadır. Aynı nesne ve durumun, bireyin bilişsel sürecinde farklı anlamlar kazanmasının sebepleriyle uğraşan bu çevresel biliş çalışma alanının epistemolojik yaklaşımı, karşılıklı etkileşimci yaklaşımdır.

Karşılıklı etkileşimci yaklaşıma sahip olan Rapoport (1977) gibi araştırmacıların üzerinde durdukları önemli bir konu da kültürel farklılıklardır. Bireylerin çevrelerini algılamalarında belirgin olarak kültürler arası farklılıkların bulunduğu bu araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. Bu parametreler de çevresel biliş araştırmalarında, karşılıklı etkileşimci yaklaşım bağlamında belirgin etkiler oluşturmaktadır. Etkileşim tabanlı teoriler, insan ve çevrenin ilişkisinin çok güçlü olduğunu, başka bir deyişle insanla çevrenin ayrılamayacağını ve çevrenin insansız varolamayacağını öne sürer (Bowers 1973). Aynı zamanda bu yaklaşım, bireyin bebeklikten başlayarak kendi davranışıyla çevreyi yarattığını ve seçtiğini de savunur (Altman 1984).

Hümanist ve Analitik Yaklaşımlar

Çevresel biliş araştırmaları epistemolojik olarak irdelendiğinde, Golledge'in öne sürdüğü bir diğer yaklaşım 'hümanist ve analitik' yaklaşımdır. Hümanist ya da fenomenolojik yaklaşım ile analitik ya da pozitivist yaklaşım arasındaki bitmeyen tartışma, çevresel biliş alanındaki çalışmalarda yeni bir epistemolojik yaklaşımın doğmasına sebep olmuştur (Seamon 1982). Duygulanım dünyası (world of affect) ile biliş dünyasının (world of cognition) ayrı tutulması gerekliliği görüşü güçlü olmasına rağmen, farklı metotlar, farklı kaygılar ve farklı teorilerden dolayı, çevresel biliş araştırmalarında bu tip bir ayrımın yapılması oldukça zordur. Pozitivist ve hümanist yaklaşımı bir arada barındıran 'hümanist ve analitik yaklaşım' bu çerçevede ortaya çıkmıştır (Çizelge 2.1).

Bu bağlamda bakıldığında, DoSaM epistemolojik açıdan, bilim insanının bilgisinin kaynağının a priori dünya tabanlı olduğu kadar a posteriori gerçeklerden de olageldiğini savunmaktadır. Bu nedenle model, 'Hümanist ve Analitik Yaklaşım'a daha yakın durmaktadır. DoSaM, pozitivist görüşün savunduğu ve günümüzde de doğa bilimleri alanında kullanılan, bilim insanının yalnızca pasif bir gözlemci olduğu yolundaki görüşe karşı durmakta ve bilim insanının deneysel bilgisinin çalışmanın planlanması ve uygulanması alanında çok büyük rolü olduğunu öne sürmektedir. DoSaM; bilimsel araştırma sürecinde hem bilim insanının aktif rol oynaması yüzünden, hem de araştırmanın katılımcılarının a posteriori dünyanın gerçekleri -ki

bunlar, bireye özgü yorumlama, deneyim ve hatta bilginin; sosyal ve kültürel değerler, kısıtlar, hafıza, duygu, istek, korku, inanış, önyargı, yanlış anlaşılma, alışkanlık ve beklenti gibi kişisel değerlerle birlikte, kurumsal ekonomik ve fiziksel faktörlerdir- tarafından şekillendiği kabulünden dolayı karşılıklı etkileşimci bir epistemolojik görüşe sahiptir. Bununla birlikte, DoSaM bünyesinde öne sürülen savın sınanması sürecinde pozitivist metodlarını hibrit bir kurgu içinde kullandığı için, analitik-pozitivist bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda, DoSaM humanist-analitik görüş kapsamında değerlendirilmelidir.

2.2. DoSaM'ın Metodolojisi

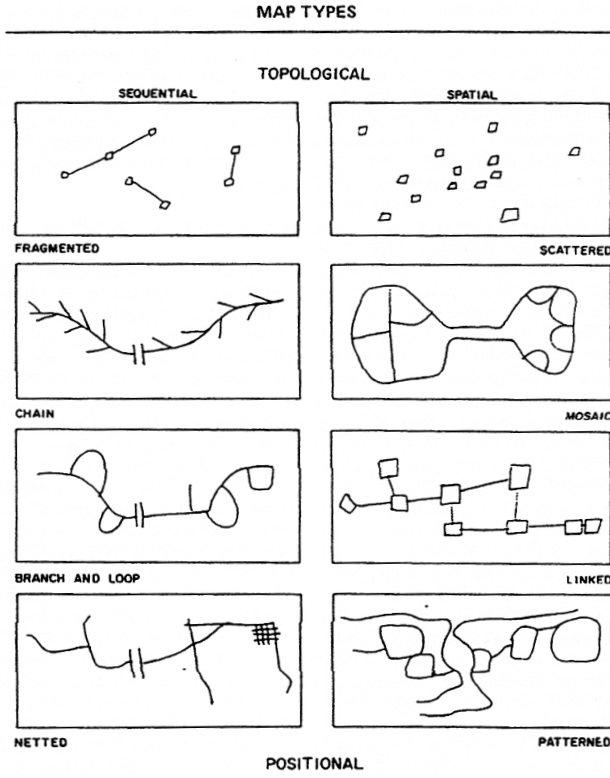
Mimari dokuları okumalarında sosyal ağ modeli, DoSaM'ın metodolojisi bu bölümde detaylarıyla ele alınmakta ve mimari dokunun okunması için gerekli olduğu savunulan, yapıları çevrede zaten mevcut olan sosyal ağ strüktürünün bulunması ve tanımlanması için DoSaM bünyesinde kullanılması önerilen yöntemlerden 'sosyal ilişkisel irdeleme', 'semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi' ve 'bilişsel haritalama', bu bölümde anlatılmaktadır. Bahsi geçen veri toplama yöntemlerinin bir arada kullanılması süreci DoSaM prosedürleri bölümünde irdelenmektedir.

Çevreyi ölçmek, kullanıcı bireyin mekana (yapılı çevreye) verdiği, bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkileri tanımlayan ve öngören kavramsal ve metodolojik bir genel çerçevedir ve bu kavramsal-metodolojik çerçeve, çevre-davranış araştırmacılarının, planlama, tasarım ve çevreyi yönetme alanındaki çalışmalarının gelişmesini sağlamaktadır (Craik & Feimer 1991). Çevresel ölçüm çalışmaları, değerlendirici (evaluative), tanımlayıcı (descriptive) ve öngörücü (predictive) olarak üç ana başlıkta toplanabilir. Bu tip çalışmalar, değerlendirilen her mekan-yerin kendine özgü bir grup değerlendirme ölçütü bulunduğunu göstermektedir (Craik & Feimer 1991), bununla birlikte, standardize edilmiş ölçüt gruplarını kullanmak, değerlendirilen çevrenin bireyselliğinin kaybolmasına veya görülememesine neden olabilmektedir (Fischl 2004). Çevrenin karakter özelliklerini tanımlamak için, gözlem üzerine kurgulanmış ölçüm çalışmaları (tanımlayıcı çevresel ölçüm çalışmaları), sosyo-kültürel bağlamda güvenilirlik, hassasiyet, geçerlilik ve faydacılık açısından bir takım kuşku ortaya çıkarmaktadır (Fischl 2004). Simülasyon kullanılarak tasarlanmış öngörücü çevresel ölçüm çalışmaları ise, tasarımcılara karar verme

süreci tamamlanmadan doğabilecek problemleri gösterebildiği için, oldukça güçlü yönleri olan yaklaşımlardır.

Çevreyle ilgili sağlıklı bilgiyi ya da başka bir deyişle değerlendirmeyi, kullanıcılardan tüm perspektifleriyle almanın yöntemlerinden biri kullanım sonrası değerlendirme (KSD) (post-occupancy evaluation, POE) dir. Bu KSD yöntemleri, tasarımcılar, araştırmacılar, eğitimciler ve uygulamacı meslek insanları tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır (Corry 2001; Zeisel 1981). Bu tip çalışmalarda tek tip ölçüm aracı kullanılabileceği gibi araştırmanın ihtiyacına göre birden çok araç eşzamanlı ya da birbirini takiben karma olarak da kullanılabilir. KSDaraçlarından bazıları; davranışsal ve bilişsel haritalamalar, anket ve karşılıklı görüşmeler, kullanıcı çalıştayları, kontrol listeleri ve notlama listeleridir. 1960'larda KSD araçları kullanılmaya başladıktan sonra (Rabinowitz 1989), farklı araştırma düzeyleri ve süreçleri için kullanılan çevresel ölçüm araştırma yöntemleri daha esnek bir çerçeveye kavuşmuştur.

Çevresel ölçüm araştırmacıları veri toplamada ve veriyi analiz edip değerlendirme süreçlerinde farklı metotlar kullanmışlardır. Örneğin, 1894'de Binet deneklerinden iç gözlem yapmalarını istemiş, 1932'de Brown labirentle öğrenme (maze learning) metodunu kullanmış, 1932 ve 1948'de Tolman da aynı metodu uygulamıştır. 1960'da Lynch haritalama metodunu önermiş, Appleyard 1969'da haritalamalardan çıkan sonuçları topolojik olarak kategorize edebilmiştir (Şekil 2.1). Piaget ve Inhelder 1967'de katılımcılardan akıllarında, farklı perspektiflerden sahneler hayal etmelerini istemiştir. Milgram ve arkadaşları 1972'de katılımcılara kent imajları göstermiş ve onları tanımlarını beklemişlerdir. Golledge ve arkadaşları 1969'da, katılımcıların farklı noktalar arasındaki mesafeleri çok boyutlu olarak ifade etmelerini ve tahmin etmelerini istemişler ve verilerini bu metotla toplamışlardır (Golledge 1991).

Şekil 2.1. Appleyard'ın, 'sürekli', 'uzaysal', 'zincir', 'dağılmış', 'ağ', 'doku' gibi kilit kelimeler kullanarak değerlendirdiği haritalama tipleri (Handbook of E. P. s:149)

Golledge (1991), Çevresel Biliş ve Çevresel Psikoloji çalışmalarını, 1.4. Çevresel Biliş ve Algı bölümünde de anlatıldığı üzere, gerçek katılımcı tepkilerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesi, gerçek katılımcılarla araştırmacıların karşılaşmadıkları indirekt yorumlama, tarihsel rekonstrüksiyon ve denek katılımı ile gerçekleşen çalışmalar olarak dört farklı, ancak birlikte kullanılabilen temel yöntem bağlamında irdelemektedir (Bkz. Ek A). Golledge (1991) tarafından önerilen bu sınıflandırma üzerinden DoSaM yorumlandığında, modelin hibrit olmasını sağlayan yöntemlerden 'anlamsal farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi'nin, Golledge'in denek katılımı başlığına uyduğu görülmektedir. DoSaM'ın kullandığı diğer bir yöntem olan 'Sosyal-İlişkisel İrdeme' ise, Golledge'in önerdiği 'Gerçek katılımcı tepkilerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesi' başlığı altında değerlendirilebilir (Çizelge 2.2).

Bu bağlamda, DoSaM, hipotezin sınanması sürecinde ihtiyaç duyulan veriyi, indirekt yorumlama veya tarihsel rekonstrüksiyon yöntemlerinden elde etmemekte, model epistemolojik olarak da ortaya koyduğu humanistik - analitik yaklaşımını metodolojisinde de 'insan katılımı' ile sürekliliğini sağlamaktadır (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. DoSaM'nin Kullandığı Yöntemlerin, Çevre, Prosedür, Dışsallaştırma Formu Bağlamında İrdelenmesi

Çevre	Yöntem	Prosedür	Dışsallaştırma Formu	Aktör
Kırsal Yerleşme, Kent, Kentin Bölgeleri, Yakın ve uzak çevre, Komşuluk, Bina içinde, Açık Alanda	Katılımcıların çevresel tepkilerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesi (Ham gözlem, hedefe yönelik gözlem)	Davranışsal haritalama	Haritalar, Kodlanmış listeler, Fotoğraflar, Video kayıtları	Araştırmacı (aktif-farkında) Katılımcı (aktif-farkında değil)
	Katılımcıların çevresel tepkilerini aktif olarak katılımcıya aktarmaları (Anket, karşılıklı görüşme)	Sosyal-ilişkisel irdeleme	Anketler (DoSam Form1) (DoSam Form 2)	Araştırmacı (aktif-farkında) Katılımcı (aktif-farkında)
	Katılımcıların çevresel tepkilerini aktif olarak katılımcıya aktarmaları (Anket, karşılıklı görüşme)	Semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların eşleştirilmesi	Anketler (DoSam Form 3)	Araştırmacı (aktif-farkında) Katılımcı (aktif-farkında)
	Katılımcıların çevresel tepkilerini aktif olarak katılımcıya aktarmaları (Karşılıklı görüşme)	Bilişsel Haritalama	Haritalar	Araştırmacı (pasif-farkında) Katılımcı (aktif-farkında)
D o S a M				

2.2.1. Katılımcıların Belirlenmesi

Sosyal ve fen bilimleri alanındaki tüm araştırmalarda olduğu gibi, Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli'nde de (DoSaM), çalışmanın hipotezinin ortaya koyduğu soru, katılımcı özelliklerini ve sayısını belirlemektedir. Belirli özellikler taşıyan bir örneklem ile çalışılması gerekiyorsa, hipotez ile ilişkili olarak bu özellikler ve ana kütledeki dağılımları dikkate alınmalıdır. Örneğin, DoSaM'ın kullanıldığı bir sosyal araştırmada, feminen doku ve maskülen doku farkları olduğunu ifade eden bir hipotez ortaya koyulursa, örneklembileşimi, istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verebilecek şekilde kadın ve erkeklerden oluşmalıdır. DoSaM doğrultusunda öne sürülebilecek savların sınanması için belirlenecek örneklem, kadın-erkek, erişkin-çocuk, eğitim durumu, belirli yaş aralıkları gibi çoğaltılabilir. Tüm alan çalışmalarında olduğu gibi, modelin kullanıldığı araştırma kapsamındaki katılımcıların, isimleri saklı kalmalı ve etik kurallara uyulmalıdır. Tasarlanan çalışmanın problem cümlesi özellikli bir katılımcı cinsiyet ya da yaş grubuna yönelikse, bu durumda sayı, okunacak dokudaki toplam birey sayısının yaş ve cinsiyet dağılımına göre belirlenmelidir. Problem sorusu belirli bir dokunun, etnik ya da ırksal bağlamda değişen kullanıcıları için sorulmuş ise, ırk ve etnik kökene göre yapılmış bir sayımla belirlenmiş örneklemele çalışmak gerekmektedir.

Tüm sosyal ve fen bilimleri alanlarında yapılan çalışmalarda olduğu gibi, DoSAM kullanılarak yapılan çalışmalarda da katılımcıların, gönüllü ya da, ücret karşılığı olarak yer alıp almadıkları belirtilmeli ve bir örneklem grubundaki bireylerin hepsinin aynı karakterde olmasına dikkat edilmelidir. Örneklemin seçilme ve özelliklerinin tanımlanması sürecinde dikkat edilen faktörler mutlaka çalışma kapsamında belirtilmelidir. Yapılan çalışma kapsamında belirtilmesine karar verilen, coğrafi konum, din, dil, etnik köken, seksüel tercihler, göçmenlik durumu, anadil gibi diğer demografik özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan çalışmaya katılım ya da anketleri cevaplama yüzdesi çalışma kapsamında belirtilmelidir.

2.2.2. Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması

DoSaM kullanılarak yapılacak bir araştırmada, farklı, ancak birbiriyle ilişkili ve birbirinden beslenen üç yöntem ve bu yöntemlere ait ölçekler uygulanmaktadır. 'Sosyal-İlişkisel İrdeleme' olarak tanımlanan yöntem, bir anket formu ve araştırmanın soru cümlesine göre değişiklik yapılabilecek bir ölçekten oluşmaktadır. Sosyal-İlişkisel İrdeleme'nin amacı, DoSaM'ın varlığını savunduğu, mimari dokudaki sosyal ağların ortaya çıkarılmasıdır (Bölüm 2.2.2.1).

Model kapsamında kullanılan bir diğer yöntem ise, Semantik Farklılaşım ölçeği ile dokuya ait nesnelerin fotoğraflarının irdelenmesidir. Sosyal Bilimlerde kullanılmakta olan ve değerlendirilen nesnenin anlamsal temsilini bulmayı hedefleyen semantik farklılaşım ölçeği, çalışma içinde doku fotoğrafları üzerinden uygulanmakta ve sonuçlar, sosyal -ilişkisel irdeleme verileriyle ilişkilendirilmektedir (Bölüm 2.2.2.2.).

DoSaM'ın uygulanmasını öngördüğü diğer yöntem ise 'haritalama'dır. Çalışmanın başında, alan ile ilgili kullanıcı tercih ve kullanım süreçlerini tespit etmek amacı ile davranışsal haritalama, tüm veriler ile kullanıcının çevre imgesini ilişkilendirmek için ise bilişsel haritalama yapılmaktadır (Bölüm 2.2.2.3.).

Sosyal-İlişkisel İrdeleme, Semantik Farklılaşım Ölçeği ile Fotoğrafların İrdelenmesi ve Davranışsal-Bilişsel Haritalama süreçleri, birbirlerinden kopuk değil, birbirlerinden beslenen ve birbirleriyle yoğun ilişki içinde uygulandıkları takdirde

sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir. Bu süreçlerin ilişkilerini tanımlayan DoSaM prosedürü, 2.2.2.4. bölümünde açıklanmaktadır.

2.2.2.1. Sosyal İlişkisel İrdeleme

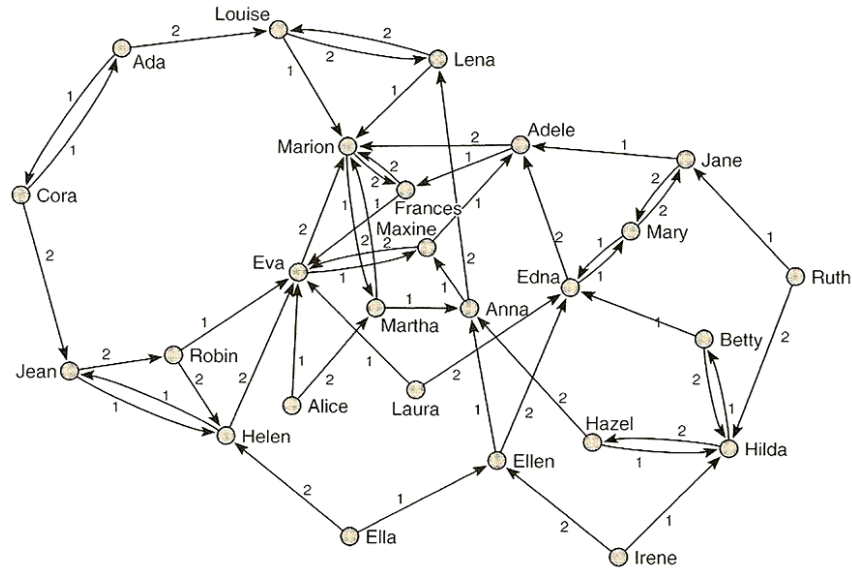
Sosyal yapılanmalar üzerine yapılmış araştırmalardan elde edilen en önemli çıkarımlardan biri, grupların, organizasyonların ve toplulukların birbirinden farklılaşmış entiteler olduğudur (Casciaro 1998). Bu farklılaşım yüzünden, yalnızca bazı insanlar, bazı diğer insanlarla, özel biçimler ve durumlarda ilişki kurarlar. Sosyal bilimler yaklaşımında, sosyal etkileşimde, fırsat ve durumların rassal olmadığı genel bir kabuldür ve sosyal biliş sürecinin de sosyal ilişkiler bağlamına dayandırılması gerekliliği de açıktır. Pattison (1994), sosyal bağlamın, sosyal biliş etkilemesi sürecini üç şekilde ayrıştırır. (1) Bir bireyin sosyal strüktürdeki konumu bilişle ilişkilendirilebilir, çünkü bu durum bireyin hangi bilgiye sahip olduğuyla alakalıdır. (2) Birey geçmiş etkileşimlerinden edindiği deneyimlere dayanarak, gelecekte olacak etkileşimlerden beklentiler içerisine girmektedir ve bu sayede belirli bilişsel kuşkulara ve öngörülere sahip olur. (3) Bireyin sosyal konumu, bahsi geçen bireyin, diğer bireylerin kendisiyle ilgili bilişlerini, nasıl algıladığı ile alakalıdır (Casciaro 1998). Bireylerin sosyal algılarındaki farklılaşmalar, bilişsel sürecin, bilginin ve sosyal strüktürdeki konumun bir fonksiyonudur (Casciaro 1998)

Blau (1975), sosyal yapılanmada, temel üç yaklaşım olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi, 'sosyal konum ve ilişkilerin yapılanışı olarak sosyal strüktür'dür. İkincisi, 'tüm sosyal hayat ve tarihin altında yatan temel olarak sosyal strüktür'dür. Üçüncü yaklaşım ise, 'bir topluluk ya da toplumdaki insanların farklılaşmış sosyal konumlarının oluşturduğu çok boyutlu mekan olarak sosyal strüktür'dür (Cook ve Whitmeyer 1992).

Aslında sosyal yapının çözümlenmesi ile ilgilenen sosyal ağ araştırmalarının, farklı ampirik ve teorik sosyal bilim yaklaşımlarından beslendiği açıkça görülmektedir. Bahsi geçen sosyal ağların analiz edilmesindeki temel bakışları, Cook ve Whitmeyer (1992), sosyal antropolojideki ampirik araştırmaları (Bott 1957, Mitchell 1969, Kapferer 1972), sosyometri çalışmaları (Moreno 1951) ve çizge teorisi gibi soyut matematik modeller (Harary ve ark. 1965) olarak özetlemektedir.

Sosyal Ağ paradigmalarına dayanan uygulamalar, ağ biliminin 1970-80'lerde geçirdiği metodolojik gelişimden sonra çoğalmıştır. Bu tip çalışmaların çoğu anket

yöntemine dayanmaktadır. Sosyal ağ çalışmaları yalnızca sosyal aktörlerin değil aynı zamanda bu aktörler arasındaki sosyal ilişkilerin irdelenmesine de olanak vermektedir. Tüm bu çalışmaların temelindeki en önemli bulgu, toplumsal yaşamın önemli olgularının ağlar olarak organize olduğudur. Toplumda bahsi geçen bu ağların önemi, sosyal ağ analizlerini, sosyal-davranışsal çalışmalarının tercih edilen aracı yapmıştır (Galaskiewicz ve Wasserman 1994). Bu tip sosyal ağların, araştırmadaki ilk görselleştirilmeleri ortaya koyulan sosyogramlarla gerçekleşir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Bir akşam yemeği sofrasının gözlemlenmesi sonucunda araştırmacının oluşturduğu sosyogram. (Nooy, Mrvar ve Batagelj 2007. sf. 4).

Wasserman ve Faust (1994), sosyal ağ çalışmalarının, ilişkisel konseptleri bulup bunları anlamakla birlikte, ağların, bu ilişkilerin aktörleri ve ortaya çıkan sosyal yapılanma ile ilgili bir dizi öngörüde de bulunduğunu belirtmektedir. Bu öngörülere göre; (1) aktörler ve eylemleri, birbirinden bağımsız değil, birbirleriyle içsel olarak bağıntılı otonom birimler olarak kabul edilirler. (2) Aktörler arasındaki ilişkiler (bağlar), nesnel veya tinsel şeylerin (fikir, duygu, tepki, para, eşya) hareket ettiği kanallardır. (3) Bireylere odaklanan ağ modelleri, ağın strüktür ortamını (çevre), birey eylemleri için fırsat veya kısıtlar yaratan bir çevre olarak görür. (4) Ağ modelleri, sosyal yapının aktörler arası ilişkiye dayanan strüktürü olarak kavramlaşır. Wasserman ve Faust'un bahsettiği bu öngörüler DoSaM'ın, fiziksel dokudaki mevcut sosyal ağların bulunmasını hedefleyen, sosyal-ilişkisel irdeleme yöntemi için de geçerlidir.

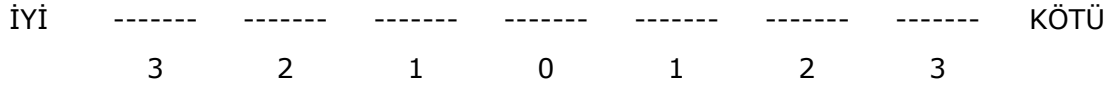
DoSaM kapsamında kullanılmakta olan sosyal ilişkisel irdeleme yöntemi, sosyal yapılanmanın aktörleri olan sosyal entiteler ve bunlar arasındaki ilişkinin örüntüsüyle ilgilenmektedir. Sosyal-ilişkisel irdeleme, bireysel davranış ve tavırlarla ilgilenmek yerine, bu bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak, bahsi geçen sosyal entite ve örüntünün birbiriyle ilişkisi ve bu ilişkinin ortaya koyduğu sosyal yapılanmayı bulmayı hedeflemektedir.

2.2.2.2. Semantik Farklılaşım Ölçeği ile Fotoğrafların İrdelenmesi

Semantik farklılaşım ölçeği, çevresel psikoloji alanında, çevreyi anlamak için kullanılan bir ölçektir. Semantik farklılaşım, Charles E. Osgood tarafından 1957 yılında, kavramların yan anlamlarını ölçebilmek için tasarlanmıştır. Katılımcı, duygusal durumunun iki bipolar kelime arasında nerede durduğunu tanımlar. Semantik Farklılaşım (SF), bireylerin birer dürtten (stimulus) olan kelime veya kavramlara tepkisini, birbirine kontrast sıfatlarla tanımlanmış bir ölçek kullanarak derecelendirme yöntemi ile belirler (Heise 1970) (Şekil 2.3).

Semantik farklılaşım, çevrenin kullanıcı tarafından algılanan kalitesini ölçmek için Osgood, Succi ve Tennenbaum (1957) tarafından yapılan araştırmalardan sonra popüler bir yöntem haline gelmiştir. Küller (1991) semantik farklılaşım çalışmalarını tanımlarken, kullandığı ölçekleri yalnızca insan tarafından yapıli çevreyi ölçmek için kısıtlayarak irdelemiştir. Küller'in semantik çevre tanımlama (SÇT) (semantic environmental description) çalışmaları insan yapısı çevrenin anlamını tanımlama ve yorumlama üzerine kurgulanmıştır. SÇT aracının geçerliliği çok yönlü ölçekler (Gärling 1976), çapraz-kültürel testler (Kwok 1979; Zhao 1987) gibi farklı biçimlerde sınanmıştır (Fischl 2004).

Osgood (1957), Semantik Farklılaşım ölçeğinin kurgulanma sürecini tanımlarken, anlamsal bir mekanınvarlığını kabulle başladıklarını ifade eder. Bu anlamsal mekan (boşluk) bilinmeyen yönleri sahiptir ve fakat öklidyendir. Her anlamsal ölçüt, birbirine kontrast anlamlar taşıyan bir çift sıfatla tanımlanmakta ve bu kontrast sıfatların, anlamsal mekanın merkezinden geçen düz bir fonksiyon çizgisi olduğu varsayılmaktadır. Tüm ölçüt fonksiyonları sonuç olarak başta belirlenen anlamsal alanı tarifler. Ölçütlerin sayıca fazlalığı ve tanımlayıcı sıfat olarak yeterlilikleri, anlamsal alanın bir bütün olarak tariflenmesi amacıyla doğru orantılıdır (Osgood, Suci ve Tannenbaum 1957).

Şekil 2.3. Anlamsal Farklılaşma ölçütüne bir örnek

SF ölçütlerinde genellikle, '0' tarafsız, '1' biraz, '2' tamamen ve '3' fazlasıyla anlamına gelmektedir. Semantik Farklılaşım ölçekleri, kullandığı bipolar sıfat çifti ile verilen tepkinin yönünü (iyi veya kötü) ve yedi (3,2,1,0,1,2,3) veya beş (2,1,0,1,2) basamaklı ölçekle de tepkinin yoğunluğunu (biraz, tamamen, fazlasıyla) ölçmemize olanak sağlar (Şekil 2.3). Friborg'un (2006) yaptığı araştırmada, Likert ölçeğiyle yapılan çalışmaların yalnızca olumlu yönde tercih kullanılmasına olanak verdiğini, ancak SF ölçeklerinin iki yönde tutum belirlemeye fırsat tanıdığını tespit etmiştir. Bu bağlamda, çevresel davranış çalışmalarında 1-5 ya da 1-7 Likert ölçekleri yerine SF ölçeklerinin kullanılması olumlu olmaktadır ve DoSaM kapsamında SF ölçeği bu nedenle önerilmektedir.

Çizelge 2.3. DoSaM'in Önerdiği Boyut ve Ölçütler

BOYUT	ÖLÇÜ
Değerlendirme Boyutu (yargılar yürütme, takdir etme)	hoş olmayan- hoş sağlıksız- sağlıklı uygunsuz- uygun keyif kaçırıcı- rahatlatıcı çirkin- güzel pis kokulu- hoş kokulu gürültülü- sessiz pis- temiz soğuk- sıcak beni etkilemiyor- cazip rahatsız- rahat bayat- taze
Etkinlik (faallik durumu, canlılık)	iç karartıcı- heyecan verici rahatsızlık verici- sakin dostane olmayan- dostane sıkıcı- atılgan telaşlı- yatıştırıcı durgun- hareketli miskin- enerjik pasif- aktif ilginç olmayan, cansız- ilginç
Etki (iktidar, nüfuz)	sıradan- eşsiz ağır- hafif yetersiz- yeterli işe yaramaz, değersiz- değerli
Kararlılık (istikrar)	hırpani- özenli işe yaramaz- yararlı düzensiz- düzenli kişisel olmayan- kişisel hırçın, haşın- sessiz, sakin akıldışı, mantıksız- mantıklı tutucu- radikal cesaret kırıcı- teşvik edici

SF ölçeklerinin kullanılmasının birçok olumlu yönü bulunmaktadır. SF, bipolar (iki uçlu) sıfatlar kullanmaktadır ve bu durum ölçeğin, veri toplama sürecinde uygulanmasının basit ve ekonomik olmasına olanak sağlar. Araştırmanın öngördüğü soru cümlesi doğrultusunda yapılacak çeşitli adaptasyon ve modifikasyonlarla, SF ölçekleri, erişkinden çocuğa, hayatın neredeyse tüm alanlarında ve çok farklı kültürlerde kullanılabilir. SF ölçeklerinin bir başka olumlu yönü, iki uçlu sıfat ölçütlerinin değerlendirme ile ilintili olma eğiliminde olmasıdır. Değerlendirme sürecinde, dört temel boyut, ölçümlerin çoğundaki eş-değişimden (birlikte değişim) sorumludur. Değerlendirme (evaluation), etki (potency), etkinlik (activity), kararlılık (stability) olarak adlandırılan bu dört boyut, farklı çalışmalarla doğrulanmış ve tekrar edilmiştir (Heise 1965). Bazı sıfat çiftleri, SF ölçeğinin değerlendirme, etki ve etkinlik boyutlarının saf ölçütleri olarak tanımlanabilirler. Heise (1970) iyi-kötü sıfat çiftini değerlendirme boyutuna, güç sahibi-güçsüz sıfat çiftini etki boyutuna ve yavaş-hızlı sıfat çiftini de etkinlik boyutuna ait saf ölçütler olarak örnek vermiştir. Araştırmacı, bunun gibi ölçütleri kullanarak, birey veya toplulukların herhangi bir dürtene verdiği çevresel tepkiyi, anlamsal tepkiyi ve genel tavrını belirleyebilir.

Çizelge 2.4. SF Ölçeği Bipolar Sıfat Çiftleri

hoş olmayan	0	0	0	0	0	hoş
iç karartıcı	0	0	0	0	0	heyecan verici
rahatsızlık verici	0	0	0	0	0	huzur verici
sağlıksız	0	0	0	0	0	sağlıklı
uygunsuz	0	0	0	0	0	uygun
huzur kaçıran	0	0	0	0	0	rahatlatıcı
basit	0	0	0	0	0	müstesna
çirkin	0	0	0	0	0	güzel
negatif	0	0	0	0	0	pozitif
dikkatsiz	0	0	0	0	0	dikkatli
işe yaramaz	0	0	0	0	0	yararlı
düzensiz	0	0	0	0	0	düzenli
ağır	0	0	0	0	0	hafif
pis kokulu	0	0	0	0	0	hoş kokulu
gürültülü	0	0	0	0	0	sessiz
dostane olmayan	0	0	0	0	0	dostane
pis	0	0	0	0	0	temiz
soğuk	0	0	0	0	0	sıcak
beni etkilemiyor	0	0	0	0	0	cazip
kışkırtıcı, telaşlı	0	0	0	0	0	yatıştırıcı
durgun	0	0	0	0	0	hareketli
kişisel olmayan	0	0	0	0	0	kişisel
miskin	0	0	0	0	0	enerjik
hırçın, haşın	0	0	0	0	0	sessiz, sakin
akıldışı, mantıksız	0	0	0	0	0	mantıklı
pasif	0	0	0	0	0	aktif
tutucu	0	0	0	0	0	radikal
cesaret kırıcı	0	0	0	0	0	teşvik edici
yetersiz	0	0	0	0	0	yeterli
rahatsız	0	0	0	0	0	rahat
bayat	0	0	0	0	0	taze
işe yaramaz, değersiz	0	0	0	0	0	değerli
ilginç olmayan, cansız	0	0	0	0	0	ilginç

Hesselgren, S. 1987. On Architecture, An Architectural Theory Based on Psychological Research. p. 144.

Semantik Farklılaşım Ölçekleri ve bu ölçeklerin yapılan araştırmaya göre modifikasyonları, eğitim (Husek ve Wittrock 1962), enformasyon sistemleri ve teknolojileri (Gallagher 1974; Davis 1993), davranış bilimleri (Ajzen 2002), reklam, pazarlama ve tüketim (Lavidge ve Steiner 1961; Dickson ve Albaum 1977; Liao ve Cheung 2002), aydınlatma araştırmaları (Tifler 1992), bilgisayar bilimleri ve kullanıcı tatmini (Bailey ve Pearson 1983), temel psikoloji (Jenkins, Russell ve Suci 1958; Friborg 2006), endüstriyel tasarım ve ergonomi (Hsu, Chuang ve Chang 2010; Mondragon, Company ve Vergara 2005), psikiyatri (Polizzi 2003; Lilja, Ordell, Dahl ve Hellzen 2004; Norberg, Helin, Hellzen, Dahl ve Asplund 2006), çevresel psikoloji (Hesselgren 1987; Küller 1991, Fischl 2004) gibi birçok farklı bilim alanında kullanılmıştır. Çizelge 2.4' te Hesselgren'in 1987'de, çevresel ölçüm çalışmaları için önerdiği sıfat çiftleri görülmektedir.

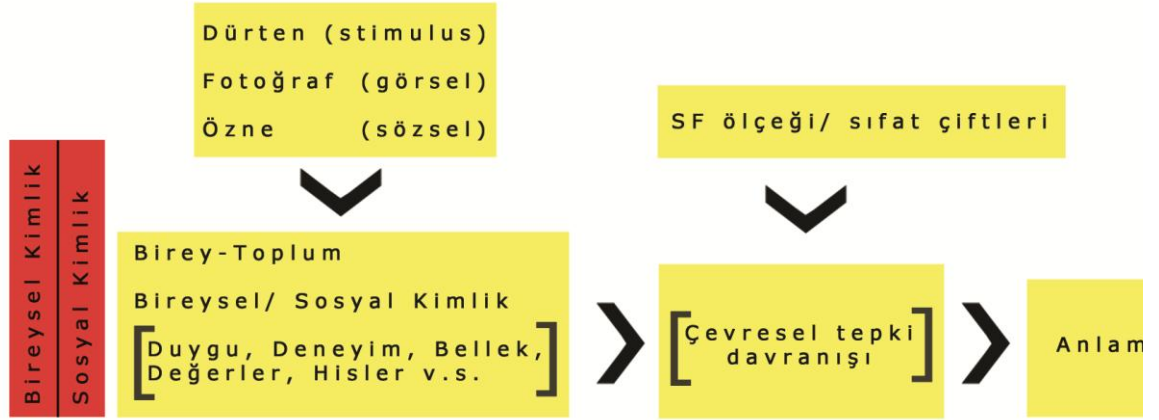
Osgood ve arkadaşları (1957) SF ölçeklerini "kullanıcının tavrı"nı belirleme konusunda birçok farklı alanda uygulamışlardır. Kullanıcı tavrının oluşumu (Barclay ve Thumin 1963), yapılanmalara karşı kullanıcı tavrını ölçme (Rodefild 1967), mesleklere karşı çalışan tavrını ölçme (Triandis 1959; Beardslee ve O'Dowd 1961; Gusfield ve Schwartz 1963), azınlıklara karşı tutumları ölçme (Prothro ve Keehn 1957) ve bunun gibi çalışmalar SF ölçeklerinin kullanıcı tavrını anlamlandırmadane kadar geçerli olduğunu ispatlamaktadır.

Küller'in semantik farklılaşım ölçeği çalışmalarında ortaya koyduğu boyutlara, Hesselgren'in Küller eleştirileri doğrultusunda yaptığı modifikasyonlaradayanılarak, DoSaM'da kullanılan semantik farklılaşım ölçeği oluşturulmuştur. Ölçek, çalışma alanının farklılaşması ve bilim insanının ortaya koyacağı hipotez ve soru doğrultusunda değişikliklere açıktır. Araştırmanın yapılacağı çevrenin sosyo- kültürel durumu göz önünde bulundurularak, boyutların bazı ölçütleri çıkartılabilir, ya da yeni ölçütler eklenebilir. Hangi ölçütlerin kullanılmasının gerektiğinin kararı, pilot çalışma ile belirlenmelidir.

DoSaM kapsamında SF ölçeğinin tek başına kullanılması yerine, sorgulanan yapılı çevrenin (mekanın) fotoğrafları ile eşleştirilerek kullanılması önerilmektedir. Fotoğraf okumaları, mimarlık alanında çevre ile ilgili sosyal farkındalığı anlama ve anlatabilme sürecinde efektif bir araçtır. Sosyal farkındalık, kullanılan fotoğrafın ve bu fotoğrafın sunduğu mekânın, sosyo-kültürel, davranışsal, politik ve duygusal yönlerini tanımlamaktadır (Yurtkuran Tok, Kaplan ve Taneli 2010).

Fotoğraf okumanın harekete geçirdiği tanımlayıcı yansımalar veya başka bir deyişle anlamlandırmalar, antropoloji (Collier ve Collier 1986; Harper 2002), psikoloji (Ziller 1977; Cronin 1998), sağlık eğitimi ve eğitim (Wang ve Burris 1994; Schratz ve Steiner-Löffler 1998; Ewald ve Lightfoot 2001; Kaplan 2008) gibi birçok sosyal bilim alanında kullanılmaktadır. Ancak daha gelenekçi görsel alanlarda, fotoğraf öncelikle tarifli bir belgeleme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Yurtkuran T. & Kaplan & Taneli 2010). Stanley (2003)'e göre, fotoğraf eğitimi alanında bile, fotoğrafın sosyal bağlamı değil, teknik yönleriyle ilgilenilmektedir. Bununla birlikte fotoğrafçılık, tasarım sürecinde derin yorumlama ve yansımalar için bir dürtün olarak olmasa da, yoğun olarak kullanılmaktadır. Davranışsal çalışmaların mimarlık alanıyla çakıştığı bir takım araştırmalarda statik ve dinamik fotoğraflar, kullanıcı tercihleri bağlamında çevreyi değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Heft & Nasar 2000). Yurtkuran T. ve arkadaşlarının (2010) eğitim süreci için önerdiği gibi, fotoğraf ve fotoğraf okuma (imaj okuma) yöntemi, mimarlıkta çevre okuma alanında da kullanılabilir. Bu 'imajı okumak' diye adlandırılacak bir yorumlama sürecidir. Görsel okuma alanında bir paradigma olan bu süreç, basite indirgeyen, semiyotik bir görsel 'kod çözme' süreci değildir (Elkins 2003). Bu durum, görsel alanlarda çalışan araştırmacıların, irdeledikleri görselle ilgili 'dönüşüm; işbirliği; etik; içerik ilişkisi; sosyal bağlam ve maddiyat' alanındaki ortak paydaları ile örtüşmektedir. Fotoğrafi okumak; çevrede, materyal, sosyal, davranışsal ve zaman tabanlı (Zeisel 1986) ve kültürel (Rapoport 1990) olanın çoklu anlam katmanlarını, karmaşık ve iç içe bir biçimde yorumlamaktır (Yurtkuran T. & Kaplan & Taneli 2010). Bu süreç genelde kültürlere özgüdür ve kültürlere göre farklılaşım gösterir (Kress & van Leeuwen 1996; Banks & Morphy 1997; Rose 2001). Kent ve kent fotoğrafları yazılı metin gibi okunamaz, bahsedilen okumak eylemi, bir yorumlama ve doğurma sürecine referans vermektedir (Harper 2002). Bu süreç, beraberinde getirdiği duyuşsal deneyimi anlayabilmek için endüktif ve dedüktif amaçlı bir çaba gerektirir. Bu duyuşsal deneyimler fotoğrafı okuyanın, fotoğrafla eşleştirdiği, farkındalık, duygular, düşünceler, hatıralar ve hisleri kapsar (Yurtkuran Tok, Kaplan ve Taneli 2010).

Tüm bu bahsi geçen sosyal kimlik ve yapılanmaya ait farkındalık, duygular, düşünceler, hatıralar ve hisler aslında süreç içerisinde bir gösterge olan fotoğrafın gösterdiği kentsel dokunun anlamını yansıtmaktadır.

Şekil 2.4. DoSaM Anlamsal Farklılaşma Ölçeği ile yapıli çevreye ait fotoğrafların okunması

Bu bağlamda, DoSaM kapsamında kullanılacak olan SF ölçeğikatılımcılara uygulanırken, irdelenecek yapılanmaların fotoğrafları gösterilerek çalışılacaktır. Böylece, ölçülen dokuyu yalnızca sözel veya yazılı bir metine bağlı kalmadan, ölçülecek çevrenin imajını gösteren görsele (fotoğraf) referans verilmiş olacak ve bu vesile ile yukarıda bahsedildiği gibi asıl amaç olan kullanıcının çevresel tepkisi ortaya çıkarılabilecektir (Şekil 2.4).Bu durumda DoSaM'ın önerdiği SFölçeğinde, Heise'in (1970) tanımındaki dürten olan kelime artık tek başına bir kelime değil, bununla birlikte bir imaj (görsel) olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın katılımcısı algı ve bilişsel sürecinde bir kelimeyle eşleştirdiği duyuşsal ve deneyimsel bilgiyi değil, bunun yerine kendisine çalışmanın yapıldığı yapıli çevreden gösterilen bir fotoğrafı (görsel), bipolar kelime çiftleri ile eşleştirecek, böylelikle DoSaM bireyin kelime karşılığında kendine ait deforme olmuş bir imajı bellekten çağırmasını engellemiş olacak ve tüm katılımcıların ortak bir görselle değerlendirme yapmalarını sağlayacaktır.

2.2.2.3. Haritalama Yöntemleri

DoSaM kapsamında kullanılması önerilen, haritalama (mapping), davranış bilimleri alanında, bireylerin çevre ile ilişkilerini, çevre imgesini ve çevreyi nasıl değerlendirdiklerini anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Çevre - davranış, çevresel biliş ve çevresel psikoloji çalışmalarında iki tip haritalama yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, bilişsel haritalama (cognitive mapping), bir diğeri de davranışsal haritalamadır (behavioral mapping).Bilişsel haritalama, bireyin değerlendirdiği

çevreye ait imaj olan çevre imgesi ile ilgilenmekte, davranışsal haritalama ise, bireyin yeri ve hareketleri, insanların belirli bir yerde ya da alanda nasıl yayıldıkları ve yoğunlaştıkları ile ilgilenmektedir. Bireyler, kendi deneyimlerine, duyduklarına, okuduklarına ya da görsel medyada seyrettiklerine bağlı olarak, çevre imgelerine sahiptirler. Bu imgeleri ortaya çıkarmak için kullanılan davranışsal ve bilişsel haritaların ölçüm teknikleri ve dışsallaştırma teknikleri ve dışsallaştırma biçimleri ise birbirlerinden farklıdır (Sommer ve Sommer 2002).

Davranışsal Haritalama

Davranışsal haritalama, insanların yerlerini ve eylemlerini kayıt altına alma temeline dayanan bir yöntem olup, bireyin mekandaki yerini belirleyen çizelgeler ve çizimler aracılığıyla sonuçları dışsallaştırır. Sommer'a (2002) göre harita, hangi davranışların nerede ortaya çıktığını belirleyen deneysel bir doküman olarak tanımlanmaktadır ve bu dokümanın sonuçları, mekanın amacı ile karşılık içinde olabilmektedir. Örneğin, bir sokak, anlam olarak, içinden geçilen dolaşım alanından fazlası olabilir; bahsi geçen sokak, çocukların oynadığı, komşuluk ilişkilerinin kurulduğu bir şekilde mekanlaşabilir.

Davranışsal haritalar ortaya koyulurken, aktörlerden birisi gözlemci olan araştırmacıdır ve yalnızca gerçekten gözlenebilen konularla ilgilenir. Bu konular, yaş, cinsiyet, bireyin tek başına ya da bir grup içinde hareket ediyor olması gibi faktörler doğrultusunda çeşitlenebilir. Birey ve toplulukların mekan içindeki konumunu ve davranışını belirlemek için çeşitli araçlar kullanılabilir. Sommer ve Sommer (2002) bu araçların, belirli zaman aralıklı fotoğraf, video kaydı ve gözlemcinin bireylerin yerlerini kayıt altına aldığı çizelgeler olarak çeşitlemektedirler. Tüm bu araçlarda, gözlemcinin katılımcı üzerindeki etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Katılımcıların gözlemlendiklerini anladıklarında, rutin davranış döngülerinden çıkabilecekleri tehlikesi bu tip çalışmaların en büyük kısıtlarındandır. Bu kısıt pozitif yönde kullanılarak, katılımcıların gözlemlendiğinin farkında olduğu durum ile olmadığı durumdaki çevresel tepkileri karşılaştırılabilir. Aktif bir aktör olan gözlemcinin araştırma konusu, süreci ve prosedürleri ile ilgili eğitilmiş olması gerekmektedir. Kullanılan değerlendirme kıstaslarının güvenilirliği açısından, gözlemcilerin, konunun terminolojisine ve davranışları kayıt altına almada ve belgelemede kullanılan sembollere tanıdık olmaları gerekmektedir. Sommer ve Sommer'a göre (2002) , aynı konu üzerine çalışan farklı gözlemciler arasında %90 uyum ve ortak dil olması bir diğer

zorunluluktur ve araştırmacıların, herhangi bir kategoriye giren özellikli bir davranışı analiz etmede uyumsuzluk sergilemeleri halinde, bu davranış, araştırma dışı bir madde olarak bırakılmalıdır.

Davranışsal haritalamalar, yer-odaklı (place-centered), ya da birey-odaklı (individual-centered) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yer odaklı davranışsal haritalamalarda, gözlemci, belirli bir konumda sabit olarak katılımcıların hareketlerini izler, başka bir deyişle gözlemler. Önceden hazırlanmış çizelgelere bireylerin yerlerini ve eylemlerini kaydeder. Birey odaklı davranışsal haritalamalarda ise, gözlemci olan araştırmacı, belirli bir bireyi ya da topluluğu yer ve zaman bağlamında takip altına alır. Hareket faktörü ve betimleyici detayların çokluğundan dolayı, birey odaklı davranışsal haritalamalar yalnızca birkaç kısıtlı araştırma grubunda kullanılabilir (Çizelge 2.5)

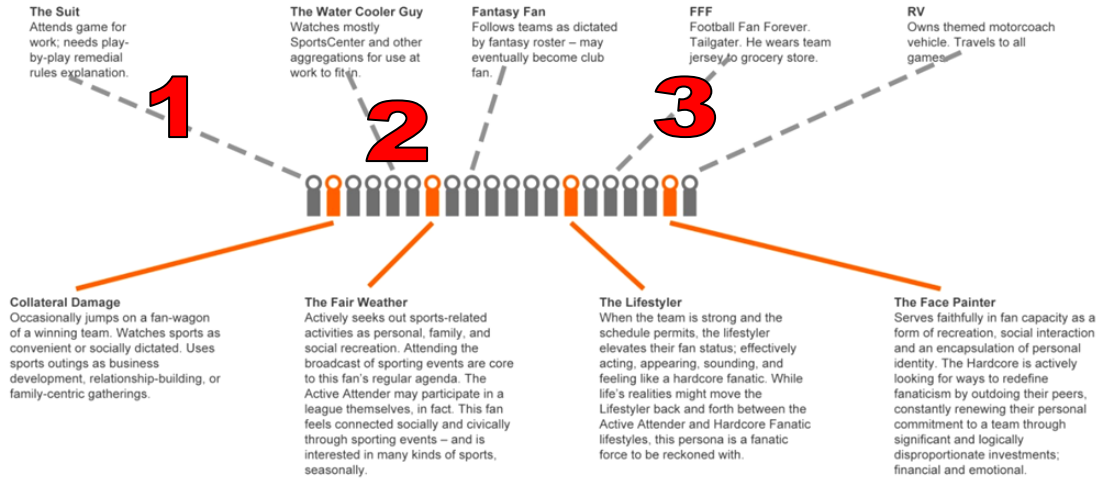
Çizelge 2.5. Davranışsal Haritalamaların Aktörleri Bağlamında Farkları

AKTÖRLER	Davranışsal Haritalamalar	
	Yer Odaklı	Birey Odaklı
Aktör 1 (Araştırmacı)	Sabit	Hareket halinde
Aktör 2 (Katılımcı)	Hareket halinde	Hareket halinde

DoSaM kapsamında kullanılacak olan haritalama yöntemi seçimi araştırmacının hedeflerine ve problem sorusuna bağlıdır. Amaç belirli bir yerdeki davranışların tümünü irdelemek ise, araştırmacı 'yer-odaklı davranışsal haritalama' yöntemini seçmeli, eğer çalışmanın hedefi, birey ya da grupların davranışlarını irdelemek ise, o zaman gözlemci 'birey-odaklı davranışsal haritalama' yöntemini tercih etmelidir.

Yer-Odaklı davranışsal haritalama çalışmalarında atılması gereken ilk adım, tüm çevresel faktörlerin bulunduğu bir çizelge hazırlamaktır. Bu çizelgenin hazırlanmasında, orijinal mimari çizimlere bağlı kalmaktansa, güncel durum ve taşınabilir kent donatılarının dabilunması yararlıdır. Çalışmanın planlanmasında ikinci adım, kayıt altına alınacak davranışları listelemektir ve listelenen bu davranışların gözleme sürecinde kısaltmalarla kodlanarak belgelenmesi, zaman açısından büyük kolaylık sağlamaktadır. Örneğin, bireylerin davranışlarının gözlemlendiği bir çalışmada, oturmak eylemi 'ot', yürümek eylemi 'yr', ayakta durma eylemi ise 'ad' olarak kodlanabilir. Sommer ve Sommer (2002), kodlamaların kullanılacağı bu listenin araştırma alanında gözlemlenecek davranışların %80-90'nını kapsamayı gerekliliğine işaret etmektedir. Liste dışında kalan önceden belirlenememiş davranışlar ise 01, 02 gibi farklı kodlarla 'diğer davranışlar' olarak

tespit edilmelidir. Gözlemler, DoSaM'ın kullanılacağı araştırmanın soru cümlesine göre, önceden belirlenmiş zaman aralıklarında yapılmalıdır. Bahsi geçen zaman aralıklarının belirlenmesi, bu tip davranışsal haritalama çalışmalarının kritik noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu duruma örnek olarak Marcus'un 1990'da yaptığı bir araştırma verilebilir. Marcus 1990'da, San Francisco'da çok katlı bir konut yerleşmesinin önünde bulunan çocuk oyun alanını gözlemlemiş ve oyun alanının kullanıcılarını oluşturan çocukların 20:00'de konutlarına geri döndükleri varsayımına dayanarak bu saatte gözlemlerini bitirmiştir, ancak daha sonra fark edilmiştir ki, 22:00'den sonra oyun alanı genç erişkinler için sosyalleşilen bir mekana dönüşmektedir. Bu örnek, gözlemlerin yapıldığı zaman aralıklarının doğru seçilmesinin, bu tip haritalama çalışmaları için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Sommer & Sommer 2002).

Şekil 2.5 Davranışsal haritalama (<http://www.exfoo.com/?p=34>)

2008 yılında, Richards tarafından, bir spor etkinliğinde yapılmış davranışsal haritalama çalışmasında, her birey davranışları bağlamında detaylı olarak gözlemlenmiş ve gerçek hayatlarıyla ilişkili tahminlerde bulunulmuştur. 1 numaralı kişi, 'Takım elbise' olarak adlandırılan iş tutkunu izleyici olarak nitelendirilmiş, 2 numaralı kişi, 'su soğutucusu' olarak adlandırılan ve çalışma arkadaşları tarafından kabul görmek için oyunu izleyen ve tahminen iş yerinde su soğutucunun önünde gerçekleşen tesadüfi sosyalizasyonlar hariç pek bir etkileşimi olmayan kişi olarak tariflenmiştir. 3 numaralı kişi, 'SFF' Sonsuz Futbol Fanatığı (FFF-Football Fan Forever) olarak adlandırılan ve manava bile takım formasıyla giden birey olarak tanımlanmıştır (Şekil 2.5). Araştırmayı yapan gözlemci tarafından yapılan tespitler, bu örnekte de görüldüğü gibi katılımcıların günlük hayatları ve sosyal kimlikleri ile

ilişkilendirildiğinde anlamlı olmaktadır. DoSaMda, bu bağlamda, farklı yöntemleri bir arada kullanarak, dokunun insan üzerinden eksiksiz olarak okunabileceğini savunmaktadır.

Yer-odaklı davranışsal haritalar, tek bir anda kullanıcı bireylerin nerede ve ne yaptıklarının kaydedilmesini sağlar. Bu kaydetme eylemi yeterli sayıda tekrarlanınca, aynı mekan ve kullanıcı grubu ile ilişkili birçok yer-odaklı davranışsal harita ortaya çıkar. Bu davranışsal haritaları karşılaştırarak meydana gelen bileşik harita (composite map) ise, yer, yoğunluk ve kullanım faktörlerini, tüm zaman dilimleri için tek seferde verebilmektedir(Sommer & Sommer 2002).

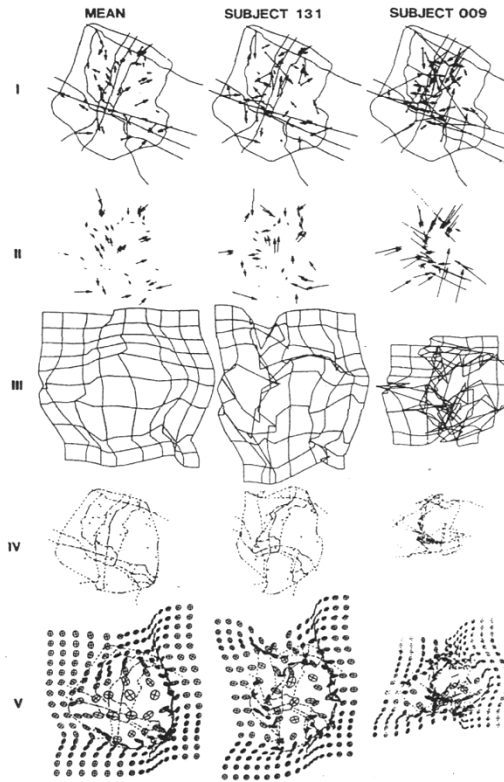
Birey-odaklı davranışsal haritalar, insanların nasıl ve nerede vakit geçirdiklerini anlamamıza yardımcı olur (Sommer & Sommer 2002). Birey odaklı davranışsal haritalama çalışmalarını kurgularken, kullanıcı ya da katılımcı grubunu doğru seçmek ve katılımcı grubunun gönüllü katılımcılar olmasını ve işbirliğini sağlamak gerekmektedir. Bu tip araştırmalar sonucunda birçok birey-odaklı davranışsal harita elde edilmekte ve bunlar, 'mekansal formlara' (spatial form) dönüştürülebilmektedir. Erişkinler için bu formlar, katılımcılarındaolaşım hatlarını, sosyalle oldukları noktaları gösteren basit şehir haritalarını oluşturabilmekte ve bireylerindolaşım hatları çizgilerle belirlenebilmektedir.

Birey-odaklı davranışsal haritalama çalışmalarının kısıtlarından biri, bu tip çalışmaların çok vakit almaları yüzünden gerekli oranda veri toplanamıyor olmasıdır. Çok sayıda katılımcı gözlemlemek, tek bir araştırmacı için oldukça zor bir işlemdir. Kalabalık ortamlar dışında, katılımcılar izlendiklerini fark edebilmekte ve doğal davranış rutinlerinden çıkabilmektedirler. Birey-odaklı davranışsal haritalama çalışmaları sonucunda, mekanların hangi noktalarında yoğunluk olduğu ve hangi hatların sıklıkla kullanıldığı ortaya çıkarılmakta, ancak nedenleri tartışılmamaktadır. Bu nedenlerin bulunması için, anket veya karşılıklı görüşme gibi ek yöntemler de kullanılmalıdır.

Bilişsel Haritalama

'Bilişsel Haritalar'; bireyin imgelem dünyasında, topladığı, kodladığı, depoladığı ve sürekli yenileyerek organize ettiği, bireyden bireye değişen, öznel, deforme olmuş ve bilişsel sürecin ürünleri olan imgelerin organize edilmiş hali olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel haritalar, yerlerin zihinsel dışavurumlarıdır. Bu

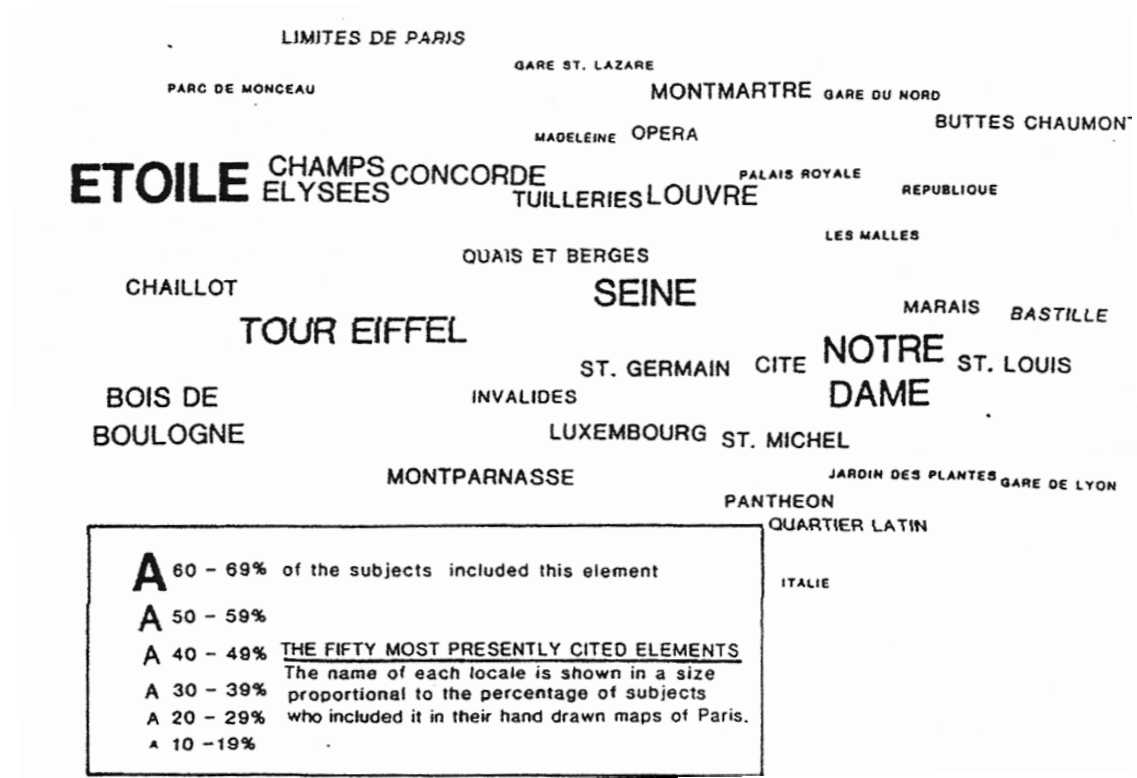
kavramı terminolojiye kazandıran, E.C. Tolman (1948) adlı psikologdur. Kavram, kobay farelerin kapanda yemlerini nasıl bulduklarını açıklamak için kullanılmıştır. Bilişsel haritalar, mekanı olduğu gibi yansıtmamakta ve bu haritalarda bozulmalar bulunmaktadır. Bu durum her katılımcının mekandaki önceliklerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Sommer & Sommer 2002). Golledge (1991), bilişsel haritalama sürecinin dört etkeni bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu etkenler, 'aktör', 'dış durum - dış çevre', 'dış durum- dış çevreden aktöre gelen çıktılar (dürten)', 'aktörden duruma gelen çıktılar (çevresel tepki davranışı)'dır. Bu etkenlerden, aktörün mekansal boşluktaki eylemi, 'uzaysal davranış' (spatial behavior) olarak tanımlanmakta ve bu davranış tek başına etki-tepki ilişkisi ile açıklanamamaktadır.

Şekil 2.6. Bilişsel harita (Gale 1982, Handbook of Environmental Psychology s.146.).

Gale'in 1982 yılında yaptığı araştırmada, aynı bölgede farklı katılımcıların, çevrelerini farklı 'uç'larda algılayabildikleri ve bunu haritalamaları istendiğinde, farklı sonuçlar ortaya koyabildikleri açıkça görülmektedir. Şekil 2.6.'de görülen haritada 'mean', çoğunluktaki ortalama katılımcıları, 'subject 131', 131. katılımcıyı ve 'subject 009', 9. katılımcıyı temsil etmektedir. 131. ve 9. katılımcıların ve ortalama katılımcıların haritalarına bakıldığında, farklı çevresel yorumlamalara sahip oldukları açıkça görülmektedir. Bu farklılık, katılımcı bireylerin birbirinden farklı kimliklere

sahip olmaları ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, DoSaM bahsi geçen farklılıkları göz önünde bulundurmak amacı ile bilişsel ve davranışsal haritalamaları bir arada kullanmayı ve elde edilen bulguları bir arada yorumlamayı önermektedir.

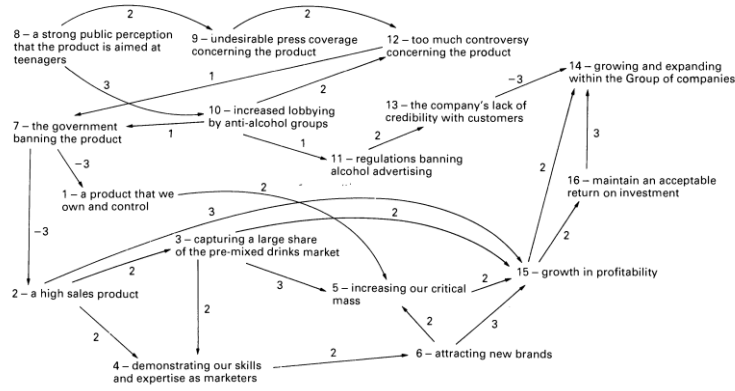
Şekil 2.7. Paris'in bilişsel haritalarının analizi (Gärling, 1982, Handbook of Environmental Psychology, s.147.).

Şekil 2.7.'de görülen, Paris'in bilişsel haritalarının analizi, Gärling'in 1982 çalışmasını tariflemektedir. Bahsi geçen çalışma kapsamında, Paris kenti kullanıcılarından, onlar için en önemli bölgeleri saymaları istenmiş ve %60-69'luk bir kullanıcı topluluğu 'Etoile'ı en önemli yer olarak tanımlamış, 'Notre Dame' ve 'Eiffel'daha sonra sıralamışlardır. Bu noktada, sürekli kullanıcıların doku okumaları ile kısa süreli kullanıcıların dokuyu okumalarının farklılaşabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, DoSaM'in kullanılacağı çalışmalarda, soru cümlesinin belirleyeceği kullanıcı gruplarının bilişsel haritalamalarında farklılıklar gözlenmesi beklenmektedir.

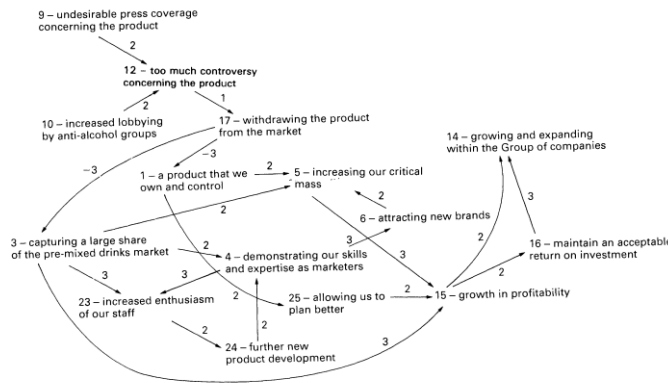
Şekil 2.8. Bilişsel harita (Ege Sebastian Vetter 2010).

Bilişsel haritalama çalışmalarında en yaygın yaklaşım, katılımcılara kalem ve kağıt vererek onlardan hafızalarındaki mekanı çizmelerini istemektir. Bazı durumlarda katılımcılara önceden hazırlanmış ve çevre için önemli olabilecek noktaların bulunduğu ham bir harita verilir ve boşlukların doldurulması beklenebilir. Bu tip çalışmalar, bölge ve kentleri anlamak amacıyla kullanılmaktadır. Verilen ham haritada, nehir, otoyol gibi bir ya da iki kilit yer bulunabilir ve daha sonra katılımcılardan, parkları, anıtları, önemli binaları işaretlemeleri istenebilir. Haritalar bazı durumlarda, katılımcının gerçek mekanı tariflemesini içerirken, bu tarifleme ile birlikte katılımcı idealindeki mekanda dışsallaştırabilir. Şekil 2.8’de, 9 yaşındaki, Ege Sebastian Vetter’in, ideal otel düşüncesinin dışavurumu görülmektedir. Ege bu haritada, otelini 10 yıldızlı olarak tanımlamış ve en iyi odaları havuza bakanlar olarak yorumlamıştır. Ege’nin haritası örneğinde olduğu gibi, bilişsel haritaların, gerçek durumun bozulmuş, deforme olmuş ve yeniden şekillendirilmiş halleri olduğu söylenebilir.

Şekil 2.9. X yöneticinin bilişsel haritası (Smith ve Wirth 1992, Measuring Differences Between Cognitive Maps).

Smith ve Wirth, 1992'de, 'Bilişsel Haritalar Arasındaki Farkı Ölçmek' başlıklı çalışmalarında, aynı kurumda çalışan üç farklı yöneticinin çalıştıkları kurumu tariflemek için ortaya koydukları bilişsel haritaları karşılaştırmışlardır. Şekil 2.9 ve 2.10'da görüldüğü gibi kurum içinde eş kademli olan ve aynı görevi yapan yönetici X ve yönetici Y'nin bilişsel haritalarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum bireylerin yaşadıkları çevreyi farklı algılayabildiklerini ve aslında tek tip işleyişi olan çalıştıkları kurumu da farklı algılayabileceklerini açıkça göstermektedir. Bilişsel haritalamalardaki bu farklılıklar, bireylerin kimliklerinde ve bilişsel süreçlerinde görülen farklılıklara bağlanabilir.

Şekil 2.10. Y yöneticisinin bilişsel haritası (Smith ve Wirth, 1992. Measuring Differences Between Cognitive Maps)

Şekil 2.11.'de görülen, bir 5. sınıf öğrencisinin yaşadığı çevre olan Tukwila, Washington için çizdiği bilişsel haritada 1 numaralı yer Nordstrom mağazası, 2 numaralı yer McDonald's ve 3 numaralı yer oyun alanını ifade etmektedir. Öğrencinin bilişsel haritasına bakıldığında ve orijinal konumu gösteren hava fotoğrafı (Şekil 2.12) ile karşılaştırıldığında, konumlanış, mesafe ve büyüklükler

bakımından farklılıklar bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu çalışma bilişsel haritalarda bozulmalar, yön değişimleri ve deformasyonlar olabileceğini ortaya koymaktadır.

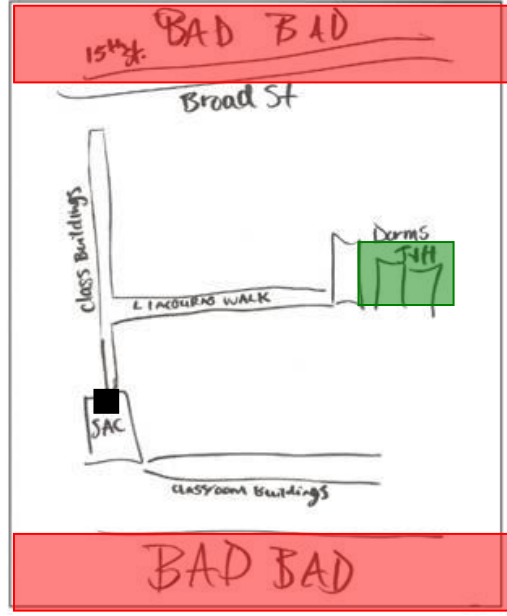

Şekil 2.11. Bilişsel harita, Tukwila, Washington.
(http://online.caup.washington.edu/ceeds/sites_of_learning/childrensviews.html)

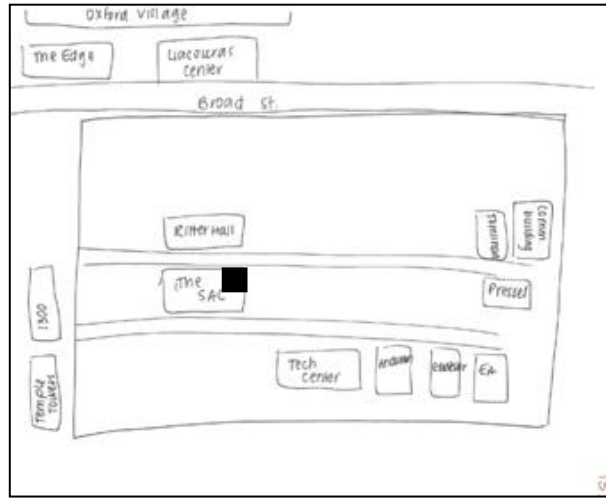

Şekil 2.12. Öğrencinin çizdiği haritanın hava fotoğrafı. 1 numaralı yer Nordstrom mağazası, 2 numaralı yer McDonald's ve 3 numaralı yeşil alandır (www.maps.google.com).

Temple Üniversitesi Çevresel Psikoloji ve Bilişsel Haritalar Fotoğraf Albümü'nden alınmış Şekil 2.13 ve 2.14'te, Byun, Davis ve Reinhardt tarafından yapılan 2008 yılı araştırmasında aynı kampüsü kullanan, eşdeğer kültürel geçmişe sahip iki öğrencinin yaşadıkları çevreyi farklı bağlamlarda ele aldıkları görülmektedir.

Şekil 2.13. Bir bilişsel harita. Temple Üniversitesi, lisans öğrencisi çalışmasından. (<http://flickr.com/photos/22380223@N05/2163835720>)

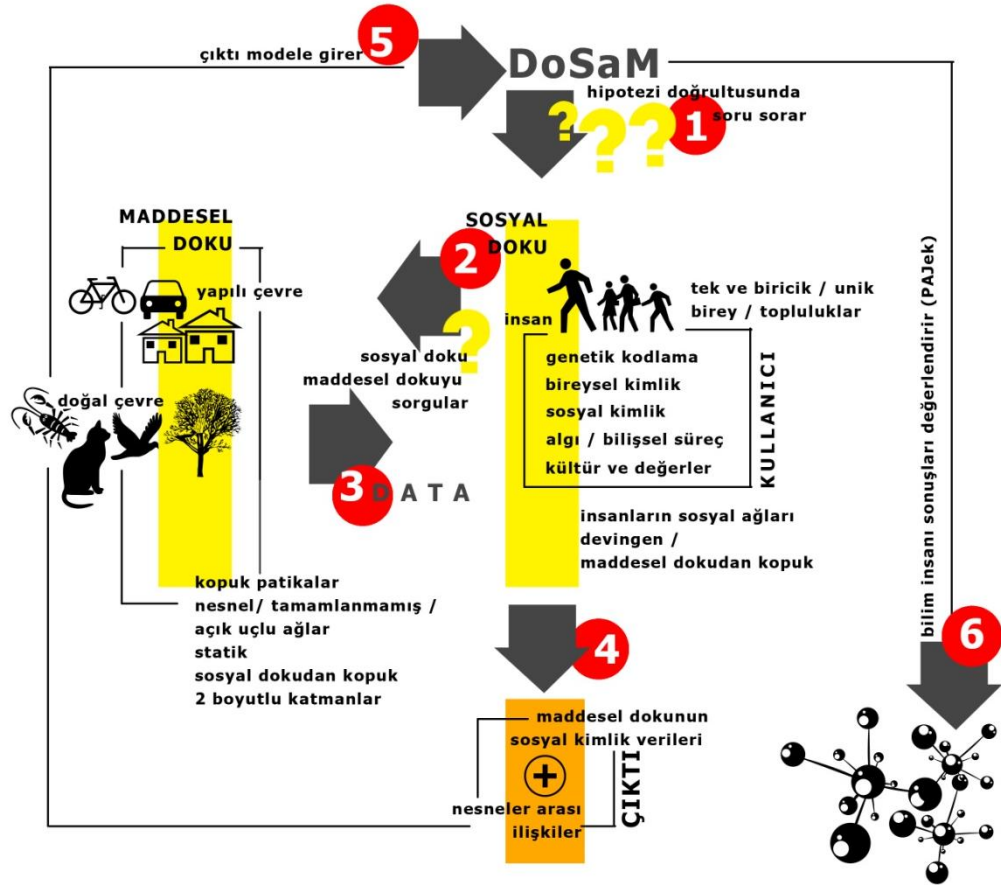

Şekil 2.14. Bir bilişsel harita. Temple Üniversitesi, lisans öğrencisi çalışmasından. (<http://flickr.com/photos/22380223@N05/2163835648/in/set-72157603625799501/>)

Bir öğrencinin kendi yaşadığı çevreyi haritalaması istendiğinde çizdiği bilişsel haritada (Şekil 2.13), kırmızı ile işaretlenen bölgeler kullanıcı tarafından tehlikeli olarak yorumlanmış, ancak ikinci öğrencinin böyle bir tehlike kaygısının olduğunu gösteren bir işaret bilişsel haritasında bulunamamıştır (Şekil 2.14). Haritada, yeşil yer öğrencinin konakladığı yurt binalarını, siyah ile işaretlenen yer spor alanlarını

vermesi ve bu bağlamda sosyal bir örüntü olarak, bahsi geçen sosyal yapılanmada gerçek yerini bulması üzerine kurgulanmıştır.

Ortaya koyduğu hipotezler bağlamında sorular soran bilim insanı, DoSaM kapsamında, soruyu fiziksel dokuya yöneltir, ancak maddesel nesnelere oluşturduğu düşünülen doku, iletişim için bir aracıya gereksinim duyar; sosyal dokunun aktörleri olan insanlar ise bu gereksinimi karşılar. Bu bağlamda, sorular fiziksel dokuya yöneltilmekte, ancak sosyal varlıklar (aktör: insan) fiziksel dokuya tercüman olmaktadır. Davranışsal haritalama, sosyal ilişkisel irdeleme, SF ölçeği ve bilişsel haritalama süreçlerinin ardından, dokunun sahip olduğu görülen sosyal ağları ilişkilendirilmiş olur (Şekil 2.16).

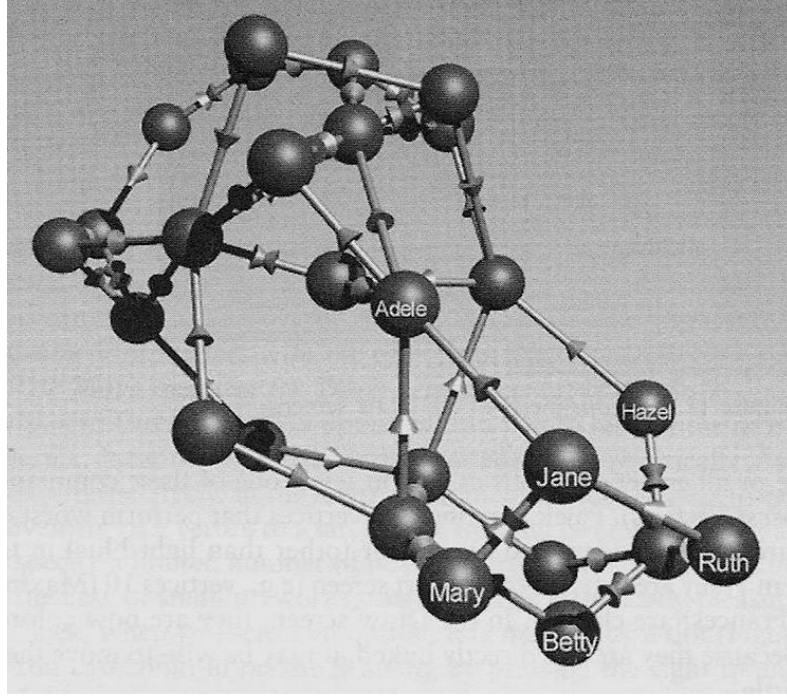
Şekil 2.16 DoSaM Akış Şeması

Bahsi geçen karmaşık süreci anlatan DoSaM Akış Şeması'na bakıldığında, süreç, bilim insanının okunması gerekli doku ile ilgili hipotezi ortaya koyması ve soru cümlesini duruma yöneltmesiyle başlar (1). Sorular, bir dizi yöntem ve ölçeğin

birlikte, eş zamanlı ve bazen birbirini takip ederek uygulanmasıyla, birey / topluluklara (sosyal doku) yöneltilir (2). Cevapları arayan birey, yapılı çevreye yönelir ve çevresel tepkisini ortaya koyar vekendi adına cevap veremeyen maddesel doku, sosyal doku aracılığıyla tepki vermiş olur (3). Amaç, bireyin, kendi bireysel kimliği bağlamında cevap vermesi değil, kendi kimliğini dışlamadan sosyal kimlik dinamikleri bağlamında, yapılı çevre için cevap vermesidir. Sorgulanan birey, maddesel dokudan aldığı tepkiyi dışsallaştırır ve maddesel dokunun sosyal kimlik verileri ve özneler(nesne) arasındaki ilişkiler açığa çıkmış olur (4). Bilim insanı DoSaM sürecinin öngördüğü analiz yöntemlerini, prosedürü takip ederek uygular ve süreci başlatan soru cümlesi, dokuda mevcut olan sosyal strüktürün ortaya çıkarılması ile cevaplanmış olur (6).

2.2.3.1. Pajek ile Analiz

DoSaM kapsamında Bölüm 2.2.2.1.'de detaylarıyla anlatılan Sosyal-İlişkisel İrdeme süreci sonucunda elde edilen verilerin, sosyal ağ analizlerinde çok yaygın olarak kullanılan Pajek yazılımı ile değerlendirilmesi önerilmektedir. Günümüzde, Pajek, UCINET, NetMiner II, STRUCTURE, MultiNet ve StOCNET gibi yazılımlar, sosyal ağların veri analizlerinde kullanılmaktadır. Bu yazılımlardan biri araştırmacının tercihine göre seçilebilmektedir. Kullanılacak yazılımı seçerken, veri girişi ve manipülasyonu, görselleştirme teknikleri ve sosyal ağların analiz rutinleri göz önünde bulundurulmalıdır. Son seçim faktörü olan sosyal ağlar analiz rutinleri, basit ağ istatistiklerini hesaplamada tanımlayıcı metotlar, daha karmaşık algoritmalara dayalı prosedür tabanlı analizler ve olasılık dağılımlarına dayalı istatistik modellemeler olmak üzere üç farklı açıdan irdelenmelidir (Nooy, Mrvar ve Batagelj 2007).Çeşitli programların karşılaştırılmaları Ek B'de görülmektedir.

Şekil 2.17. Bir akşam yemeği sofrasının gözlemlenmesi sonucunda araştırmacının oluşturduğu sosyograma dayanılarak verilerin Pajek'te irdelenmesi ile ortaya çıkan üç boyutlu sosyal ağ (Nooy, Mrvar ve Batagelj 2007.sf. 20).

Pajek, büyük veri setlerini analiz etmek ve görselleştirmek üzere Batagelj ve Mrvar tarafından, 1996'da tasarlanan açık kaynak kodlu bir yazılımdır. Söz konusu yazılımın son güncellemesi, Temmuz 2010'da yayınlanmıştır (Sürüm: 1.28). Pajek'in tasarımındaki temel hedefler, büyük ağların küçük ağlara parçalanmasını sağlamak ve böylelikle ağları daha kapsamlı olarak irdeleyebilmek, kullanıcıya güçlü üç boyutlu görselleştirme araçları sunabilmek, verimli ağ algoritmaları kurgulayabilmek olarak tanımlanabilir (Batagelj ve Mrvar 1998) (Şekil 2.17). Program İnternet üzerinden ücretsiz olarak yüklenebilmekte, kullanım kılavuzu bulunmakta, ancak İnternet üzerinden yardım seçeneği bulunmamaktadır (Çizelge 2.6, Ek B).

Çizelge 2.6.Pajek Yazılımının Özellikleri.

Program	Sürüm	Hedef	Veri			Fonksiyonellik		Destek		
			Tip ^a	Girdi ^b	Kayıp	Görsel	Analiz ^c	Ulaş.	Reh.	Yar.
Pajek	1.28	Çok sayıda verinin görselleştirilmesi	t, a, l	m, ln	var	var	d, sl, rp, dt	Ücretsiz	yok	yok

^a t: tamamlanmış (complete), e: egosantrik (ego centered), a: sosyal bağlılık ilişkisi (affiliation), l: büyük ağlar (large networks).
^b m: matris (matrix), ln: kenar/düğüm (link/node), n: düğüm (node).
^c d: betimleyici (descriptive), sl: yapı ve konum (structure and location), rp: rol ve konum (roles and positions), dt: (dyadic and triadic methods), s: istatistik (statistical).

Huisman, Duijn 2007. Software for Social Network Analysis. Carrington, Scott, Wasserman (editors) Models and Methods in Social Network Analysis. p. 271-273.

Pajek, çok sayıda ağ üzerinde eş zamanlı çalışabilme ve çok tip obje veya ilişki içeren ağlarda (two-mode) ve zaman tabanlı ağlarda araştırma yapabilme olanağı sağlamaktadır. Zaman tabanlı ağlar tek bir ağın zaman içinde oluşumunu ve değişimini özetlemektedir. Pajek, güçlü donanıma sahip bir bilgisayar üzerinde bir milyon düğüme kadar genişleyen ağları analiz edebilmekte ve bu tip kapsamlı geniş ağ çalışmalarını küçük ağlara bölerek gerçekleştirme şansı da yaratmaktadır.

Geniş ağların tek bir bakışla görselleştirilmesi zor yapılanmalar olmaları nedeniyle anlamlı alt strüktürler tanımlanmalı ve ayrı ayrı görselleştirilmelidir. Pajek algoritmaları özellikle bunun için tasarlanmıştır. Bu bağlamda Pajek altı farklı veri strüktürü kullanmaktadır. Bu strüktürler, ağlar (networks: düğümler ve kenarlar), bölümler (partitions: düğümlerin klasifikasyonu), permütasyonlar (permutations: düğümlerin yeniden organizasyonu), kümelenmeler (clusters: düğümlerin alt kümeleri), hiyerarşiler (hierarchies: düğümlerin ve kümelerin hiyerarşik organizasyonu) ve yöneyler (vectors: düğümlerin özellikleri)dir. Programın strüktürü bahsedilen bu altı alt strüktüre ve bunların arasındaki geçişlere dayanmaktadır. Bahsi geçen tüm bu olumlu yönler ve İnternet üzerinden kolay erişim sağlanabilmesi açısından Pajek, bu doktora tezinin önerdiği model olan DoSaM kapsamında kullanılması tavsiye edilen yazılımdır.

2.2.3.2. Semantik Farklılaşım Ölçeği İçin Basit Bir Yazılım (DoSaM/SF) ile Analiz

DoSaM'ın kullanılacağı araştırmalarda, SF ölçeğinin elde ettiği verilerin analizi için kullanılabilecek birçok açık kaynak kodlu ve/veya ücretli yazılım aracı olmasına rağmen, model kapsamında, SF grafiklerini istenilen format ve detayda çıktı olarak verebilecek bir yazılımın kodlanması ve kullanılması tercih edilmiştir. Bu tercihin en önemli nedenleri, çalışmanın hedeflerine uygun detayda ve görsellikte SF grafiklerinin hazırlanabilmesi, süreçte sunulan kullanım kolaylığı ve gerekli esnekliğin istenilen düzeyde sağlanabilmesidir.

DoSaM/SF aracı olarak tanımlanabilecek bu basit yazılım, Visual Basic programlama dilinde kodlanmış ve MS Visual Studio 6 ortamında geliştirilip, derlenerek yaratılmıştır. SF ölçeği aracılığıyla toplanan veriler bir metin (.txt) dosyası olarak hazırlanmakta ve bu metin dosyasında her satır, SF ölçeğinin çalışma kapsamında kullanılan sıfat çiftlerini ve kullanıcının bu sıfat çiftlerine verdiği değerleri taşımaktadır. Bununla birlikte DoSaM/SFaracı, model kullanılarak yapılan

çalışmanın, katılımcılarla ilgili ihtiyaç duyduğu, kadın-erkek, yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi demografik verileride içerebilmektedir. Hazırlanan metin dosyası DoSaM/SFaracına veri olarak girilmekte ve araştırmanın hipotez ve soru cümlesinin gerekliliklerine göre farklı parametreler için çizelgeler elde edilebilmektedir. Pajek Sosyal Ağ Analiz Yazılımı kullanılırken seçilmiş renk, yazı tipi ve büyüklüğü gibi görsel dile ait kararlar DoSaM/SF aracında da benzer şekilde ele alınarak, çalışmanın bütününde ortak görsel bir dil oluşturulmasına da olanak sağlanmaktadır. Bu bağlamda, DoSaM/SF aracı, gerekli esneklikleri kullanıcıya vermekte ve geliştirilen bu araç sadece söz konusu bu tezde değil, gelecekte diğer araştırmacıların da konu üzerinde yapacağı çalışmalarda kullanılanabilecekleri esnek bir araç olarak sunulmaktadır. Ayrıca, DoSaM'ın önerdiği Sosyal-İlişkisel İrdeleme ve Haritalama yöntemlerinin kullanılmadığı çalışmalarda da, yalnızca, Semantik Farklılaşım Ölçeği ile elde edilen verilerin analizi ve görselleştirilmesi için de DoSaM/SF aracı kullanılabilir.

2.2.3.3. Haritalama Prosedürleri ve Analiz

Doğal ortamda gözlem, araştırmacılara, insanların tercihleri olan mekanları nasıl kullandıklarını, hangi öğelerin, hangi ilişkilerin, hangi dinamik süreçlerin yaşandığını betimleme olanağını sağlar. Alan çalışması / doğal çalışma, bağlam ile eylemleri ayırmadığından, verinin kalitesini arttırmaktadır.

Bilişsel haritalamada, tüm niteliksel araştırmalarda olduğu gibi, verilerin sistematik olarak toplanması ve analiz edilmesi önemlidir. Bilişsel haritalama, bu tez için katılımcı gözlemci tarafından toplanan verilerin kapsamlılığının sağlanması, araştırmanın geçerliliğinin artırılması, diğer veri toplama araçları ile ortaya konan eylem/davranış kalıplarının doğrulanması için tercih edilmiştir.

Bilişsel haritalama, DoSaM'da diğer araştırma araçları ile elde edilen sözel bilginin dışında, görsel bilginin de toplanmasını sağlayacaktır. Temel bir haritaya eklemeler yapılmasındansa, serbest el bilişsel haritaların uygulanması, ortaya çıkan bilişsel haritanın hangi mekanları içerdiğinin ötesinde bir değerlendirme yapılmasını sağlayacaktır. Örneğin katılımcı, haritada yer alması beklenemeyebilecek kuş, balık gibi öğeleri, 3-boyutlu bina ilişkilerini gösterme şansına sahiptir. Hatta ortaya çıkan görselin, sosyal araştırmacı dışında bir psikiyatr tarafından yorumlanması olanağı da olacaktır.

Katılımcılara, buldukları yaşam çevresinin bir betimlemesini yapmaları söylenmeli, haritanın 2 ya da 3-boyutlu olması konusunda bir telkinde bulunulmamalıdır. Çizimi gerçekleştiren katılımcıya, yönlendirici direktif verilmemelidir. Katılımcı olabildiğince özgürce zihnindeki haritayı kağıda aktarabilmelidir. Değerlendirmede, kullanıcının kendini nerede en rahat hissettiği, nerede en çok vaktini geçirdiği, nerelere yaklaşmadığı ortaya çıkabilmektedir. Yine katılımcının değer yargıları, çevrenin onlar için taşıdığı anlam, diğer verilerin ışığında doğrulanabilmektedir.

2.3. Bölüm Sonucu

Tezin 2. Bölümünde, DoSaM'ın kabul ettiği bilginin kaynağının ve bu bilgi kaynağı ile araştırmacının yaklaşımının ilişkisinin irdelendiği DoSaM'ın epistemolojisi açıklanmış, hümanist ve analitik bir yaklaşım benimseyen DoSaM'ın, metodolojisi; 'Katılımcıların Belirlenmesi', 'Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması', 'DoSaM Prosedürleri ve Veri Analizi' başlıkları altında detayları ile irdelenmiştir. Metodolojiyi oluştururken kullanılan yöntemler, 'Sosyal-İlişkisel İrdeme', 'Semantik Farklılaşım Ölçeği ile Fotoğrafların İrdelenmesi', 'Haritalama Yöntemleri' bölümlerinden oluşan '2.2.2. Yöntem ve Ölçeklerin Tanımlanması' bölümünde anlatılmıştır. Bahsi geçen ölçek ve yöntemlerin nasıl bir prosedür takip edilerek uygulanması gerektiği ve veri analizi, '2.2.3. DoSaM Prosedürleri ve Veri Analizi' bölümünde süreci anlatan bir şema üzerindentanımlanmış, sosyal-ilişkisel irdeme için seçilen Pajek yazılımı, semantik farklılaşım ölçeği için yaratılmış basit yazılım (DoSaM/SF Yazılımı) ve haritalama prosedürlerinin temelleri açıklanmıştır.

DoSaM epistemolojik olarak hümanist-analitik bir yaklaşım izlemekte ve metodolojisinde çevre-davranış araştırmalarında kullanılan farklı yöntemleri hibrit bir kurgu içinde, tanımlı bir strüktürle uygulamaktadır. DoSaM kapsamında, insanın yapıllı çevredeki rutin davranış örüntüleri davranışsal haritalama yöntemi ile tespit edilmekte, sosyal-ilişkisel irdeme ve bu yöntemle toplanılan verilerin Pajek ile analizi sayesinde, çevrenin sosyal strüktürünün temsili, mimari doku üzerinden, tanımlı sosyal ağlar olarak ortaya koyulmaktadır. Bu süreçle, ortaya çıkarılan sosyal ağların öznelere olan mimari nesnelere, sosyal nesnelere olarak kimlik bulmakta ve bu kimliğin kişilik özellikleri semantik farklılaşım ölçeği kullanılarak

anlamlandırılmaktadır. Araştırmanın katılımcılarının sunacağı bilişsel haritalardan elde edilen veriler yorumlanarak, bireylerin anlamlandırdıkları sosyal nesnelerin, dokusu irdelenen alanın, sosyal strüktüründeki bilişsel konumları tespit edilebilmektedir.

Mimari doku okumalarında tek bir yöntemin kullanılmasının yetersizliğini temel bir sav olarak öne süren ve bu yetersizlik üzerinden yola çıkarak DoSaM'ı öneren doktora tezinin bu bölümünde, doku okumaları için önerilen model epistemolojik ve metodolojik olarak açıklığa kavuşturulmuş ve Bursa Gölyazı alan çalışmasının anlatılacağı 3.Bölüm'e hazırlık da bu vesile ile sağlanmıştır.

3. DoSaM İLE SINIRLI BİR UYGULAMA: GÖLYAZIDOKUSUNUN SAHİP OLDUĞU SOSYAL AĞLARIN CİNSİYET BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

'Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli: Gölyazı Örneği' başlıklı bu doktora tezinin 3. Bölümü alan çalışmasını sunmaktadır. Alan çalışmasının uygulanacağı bölge olarak, Bursa Nilüfer Belediyesi'ne bağlı Gölyazı beldesi seçilmiştir. Arkeolojik ve doğal sit alanı olan belde, tarihi ve sosyal dinamikleri bakımından zengin bir doğal ve yapı çevreye sahiptir. Bir mübadele köyü olma özelliği de taşıyan Gölyazı, balıkçılık ve tarımla geçimini sağlamaktadır ve Dünya'da az sayıdaki yaşayan gölden biri olan ve Ramsar Alanı olarak da ilan edilen Uluabat (Apolyont) Gölü'nün kıyısında konumlanmıştır. Beldenin sosyal, ekonomik, tarihi ve fiziksel değişim süreci 3.1. Gölyazı Bölümü'nde detaylarıyla anlatılmaktadır.

Alan çalışmasının planlanmasında araştırmacıyı harekete geçiren soru, Gölyazı yerleşik kullanıcılarının cinsiyet bağlamında sosyal dokuyu farklı anlamlandırıp anlamlandırmadıklarıdır. Araştırmanın hedefi ve bu soru cümlesinin detaylı irdelemesi, 3.2. Araştırmanın Hedefi Bölümü'nde sunulmaktadır. Hedeflerin tanımlanması ve nedenlerinin irdelendiği bölümü takiben, araştırmanın katılımcılarının hangi yöntem ve prosedürlerle belirlendiği 3.3. Katılımcılar Bölümü'nde açıklanmaktadır.

DoSaM'ın sınırlı bir uygulaması olan alan çalışmasında kullanılan ölçek ve prosedürler, ölçeklerin uygulanarak verilerin toplanması, bu verilerin analiz ve bulguları, 3.4. Ölçekler, Verilerin Analizi ve Bulgular Bölümü'nde, Davranışsal Haritalama Bulguları (Bölüm 3.4.1.), Temel İstatistiksel Analiz (Bölüm 3.4.2.), Sosyal-İlişkisel İrdeleme Ölçeği ve Pajek Yazılımı ile Analiz (Bölüm 3.4.3.), SF Ölçeği ve DoSaM/SF Yazılımı ile Analiz (Bölüm 3.4.4.), Bilişsel Haritalama Bulguları (Bölüm 3.4.5.) alt başlıklarında detaylarıyla sunulmaktadır. DoSaM'ın uygulandığı Gölyazı alan çalışmasının değerlendirilmesi ise, Bölüm 3.5.'te yapılmaktadır.

3.1. Gölyazı'nın Sosyo-kültürel ve Fiziksel Yapısı

Gölyazı (Apollonia Ad Rhyndacum), Bursa, Nilüfer ilçesine bağlı bir beldedir. Uluabat (Apolyont) Gölü kıyısında yer almaktadır. Bursa kent merkezine 34 km, Balıkesir iline ise 90 km uzaklıkta olan yerleşme, Bursa-İzmir karayolunun

güneyindedir. Uluabat Gölü'nün çevresindeki en eski yerleşim bölgelerinden biridir (Şekil 3.1.). Uluabat Gölü ve çevresi, farklı ekolojik işlevleri barındıran bir sulak alandır. 1970'lerde, Bursa ilinin içme suyu kaynaklarından biri olan bu göl, günümüzde, su kalite özelliklerini kaybetmiştir ve çeşitli çevresel riskler altındadır (Salihoğlu, Karaer 2005). Uluabat Gölü 1998'de ekolojik önemi nedeniyle, T.C. Çevre Bakanlığı tarafından Türkiye'deki 13 Ramsar alanından biri olarak kabul edilmiştir. Ramsar Alanı, 1971 yılında imzalanan Uluslararası Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi kapsamında, özel korumaya alınan, uluslararası öneme sahip bir çevre koruma alanı olarak tanımlanmaktadır. Salihoğlu ve Karaer (2005), Uluabat Gölü'nde, Amerika Çevre Koruma Kurumu (EPA) tarafından belirlenen yöntemi uygulayarak, 'Ekolojik Risk Değerlendirmesi (ERD)'ni ortaya çıkarmışlardır. Bahsi geçen araştırma sonucunda, Uluabat Gölü için risk oluşturan baskı unsurları, askıda katı maddeler, kimyasal maddeler, besi maddeleri ve avlanma olarak tespit edilmiştir (Salihoğlu, Karaer 2005).

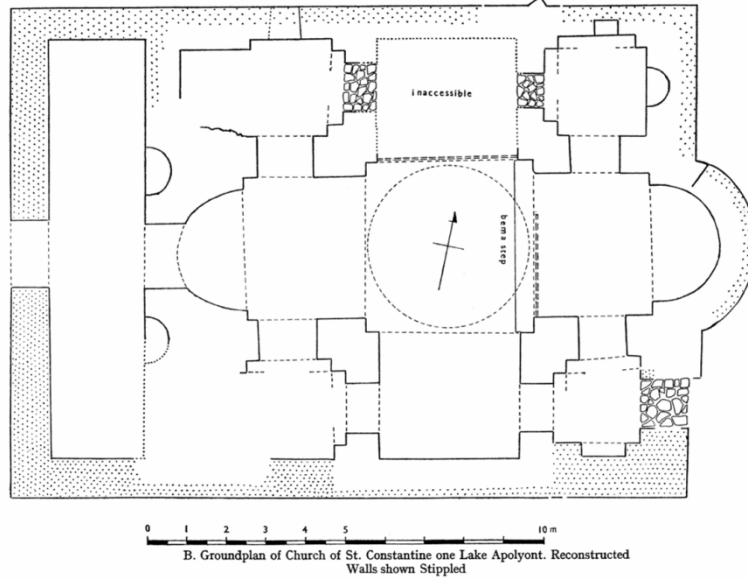
Şekil 3.1. Marmara Denizi ve Gölyazı'nın konumu.

Gölyazı (Apollonia Ad Rhyndacum), Bizans tarihi çalışan bilim insanları, klasik dönem arkeologları ve epigrafistler için önemli bir çalışma alanı olmuştur. Bölgeyle ilgili tutarlı ilk bilgiler, tarihsel bir döküm olarak kabul edilebilecek, P. Le Bas'ın 1843 yılında yazdığı ve Küçük Asya'yı anlattığı, Küçük Asya Seyahati (Voyage en Asie-Mineure) adlı eserinde yer almaktadır (Mango 1979) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Küçük Asya haritası, Findlay 1849. Classical Atlas of Ancient Geography.(www.reisenett.no)

Apollonia ismi, Apollon tapınaklarının bulunduğu yerleşmelere verilen ortak bir isimdir. Bölgede, Lacus Apolloniatis (Uluabat Gölü), Lacus Dascylitis (Manyas Gölü) ve bugün tam olarak yeri bilinmeyen Lacus Miletopolitis (Miletopolis Gölü) bulunmaktadır. Uluabat Gölü'nün kuzeyinde, Gölyazı (Apollonia Ad Rhyndacum) ve Eskikaraağaç yerleşmeleri, göl içerisinde de en büyüğü Halilbey adası olan yaklaşık 9 adet ada bulunmaktadır. Bölgede Hagios Konstantinos (St. Constantine) (Şekil 3.3.), Hagios Georgios (St. George) (Şekil 3.4) gibi Hıristiyan'larının inşa ettirmiş olduğu kiliseler bulunmaktadır.

Şekil 3.3. St. Constantine Kilisesi (Mango 1979. The Monastery of St. Constantine on Lake Apolyont, p. 329)

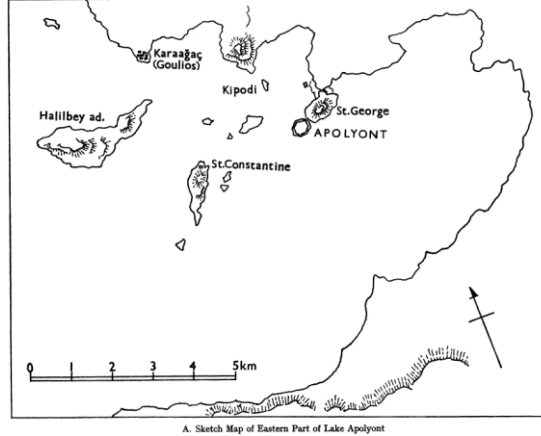
Gölyazı (Apollonia Ad Rhyndacum), Mysia bölgesinin kuzeydoğusunda, Artynias veya Apolloniatis adıyla anılan, Apolyont (Uluabat) Gölü'nün üstündeki yarımadadır. Rhyndacus (Karacasu) çayı yakınında olduğu için, 'Rhyndacus yakınındaki Apollonia' anlamına gelen, 'Apollonia ad Rhyndacum' adını almıştır.

Şekil 3.4. Rum Kilisesi (St. George), Gölyazı, 2008 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

Gölyazı'nın kuzeyinde yer alan Kız Adası (Manastır Adası /St. Constantine Adası) üzerinde, kente ismini veren Apollon Tapınağı'nın bulunduğu düşünülmektedir. Mango (1979), Gölyazı'yı, Uluabat Gölü'nün, kuzeyinde bir yarımadanın üzerindeki iki tepeden oluşan kent olarak tanımlamaktadır. Bu tepelerden büyük olanı ve bugün Zambaktepe (Bayır Mahallesi) olarak adlandırılan

bölge, zamanında St. George tepesi olarak anılmıştır (Şekil 3.5). Mango'nun ikinci tepe olarak nitelendirdiği yer, su seviyesi yükseldiğinde ana karaya yalnızca bir köprüyle bağlanan, duvarlarla çevrili bir adadır (Mango 1979). Erken Bizans döneminde kent bu adaya çekilmiş ve bu alan Apollonia'nın merkezi haline gelmiştir. Kentin duvarları, kısmen iyi korunmuştur ve orijinal yapımı Bizans öncesi, muhtemelen Helenistik Dönem'e (M.Ö. 726-M.Ö. 146) dayanmaktadır. Sözü geçen surların, Orta Çağ'da, Roma İmparatorluğu'na (M.Ö. 27-395) ait olduğu düşünülen kamu yapılarından çıkarılan devşirme malzeme ile yeniden onarıldığı düşünülmektedir (Mango 1979). Geç 11. yüzyılda, Gölyazı, Selçukluların (1100-1400) yönetimi altına girmiş, daha sonra Bizans generali Alexander Euphorbenos tarafından kuşatılmışsa da, kentte yalnızca, St. George tepesini koruyan surların çevresi ele geçirilebilmiştir. İkinci Bizans saldırısı, Opos komutasında gerçekleşmiş ve kent Bizans sınırları içine dahil edilmiştir. Osmanlıların bölgeye hakimiyetiyle, 1920'deki mübadele anlaşmasına kadar kent, Rum-Yunan kimliği baskın olan bir yöre olarak mevcudiyetini korumuştur (Mango 1979). Apollonia çevresindeki en büyük ada olan Halil Bey Adası, Le Bas'a göre bir ortaçağ kalesidir. İkinci büyük ada, kuzeyinde St. Constantine manastırının yapılmasıyla, St. Constantine Adası (bugünkü Manastır Adası), adını almıştır (Şekil 3.5.) (Mango 1979).

Şekil 3.5. Uluabat Gölünün doğu yakası (Mango 1979, The Monastery of St. Constantine on Lake Apolyont, p. 329).

Antik dönemde Gölyazı'dan geçtiği tahmin edilen bir yol üzerinden Uluabat Gölü'nde çıkan kerevit gibi su ürünlerinin ticaretinin yapıldığı düşünülmektedir. Miletopolis'ten geldiği düşünülen bu antik yol, bölgede bulunan su kemeri kalıntısı nedeniyle Deliktaş olarak adlandırılan, nekropol alanından geçmektedir (Şekil 3.14). Aynı yolun, yalnızca Uluabat Gölü'nü Marmara Denizi'ne bağlamakla kalmayıp, gölü besleyen Mustafakemalpaşa Çayı yoluyla, bölgenin hayvancılık ve kereste ürünlerini de Marmara Denizi'ne ulaştırdığı düşünülmektedir.

Aynı dönemlerde, Ürünlü (Kite) ovasının ürünlerinin, Zeytinbağı (Trilye) ve Kumyaka (Siği) üzerinden, önce Antik Yunan kentlerine, daha sonra Bizans Constantinopolis'ine ve en son olarak da Osmanlı İstanbul'una sunulduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bölge ele alındığında, Mustafakemalpaşa Ovası'ndan başlayarak, Gölyazı, Ürünlü, Bursa, Zeytinbağı ve Kumyaka'nın tüm ürünleri Marmara Denizi'ne ulaşmaktadır. Bugünkü ticaretle kıyaslandığında ve kendi zamanı içinde değerlendirildiğinde, tüm bu yerleşmelerin ileri derecede verimli olduğu ve ticaret ağlarının da tahminin üstünde örgütlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3.6. Kent surları, Gölyazı, 2008 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

Şekil 3.7. Göllyazı, 2008 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

Şekil 3.8., Şekil 3.9., Şekil 3.10. Göllyazı, 2010 (Fotoğraflar: Selay Yurtkuran Tok)

Zambaktepe'nin (Hagios Giorgios Tepesi) kuzeydoğu yamacında doğu-batı doğrultusunda uzanan stadion, günümüzde de beldenin futbol sahası olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.14). Bu yapının oturma yüzeyini oluşturan taşlarının birçoğunun yerleşmenin geç dönem surlarında kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 3.11. İç Kale Kulesi, Hadrianus Yazıtı, Gölyazı, 2009 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

Gölyazının ekonomik kazancı, Uluabat Gölü'nden elde edilen kerevit, başka göl ürünleri ve hayvancılığa dayalı iken, son on sene içinde suyun kirlenmesi gibi değişimlerden dolayı Uluabat Gölü'nden artık kerevit bile çıkmamaktadır (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Kerevit, Gölyazı, 2009 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

Şekil 3.13. Eski bir ev, Gölyazı, 2008 (Fotoğraf: Selay Yurtkuran Tok)

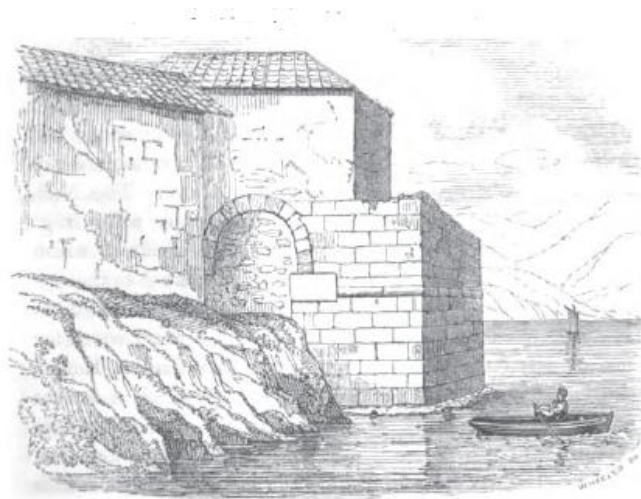
Şekil 3.14. Apollonia ad Rhyndacum kent planı. 1. Kız Adası (Apollon Tapınağı), 2. Antik Yol, 3. Nekropol, 4. Dış Kale, 5. Stadion, 6. Tiyatro, 7. Rum Kilisesi, 8. İç Kale Kulesi, 9. Simitçikale, 10. Kent Surları

William J. Hamilton (1842), 'Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'da Araştırmalar' (Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia) kitabında, Gölyazı'yı (Abullionte), Uluabat (Apollonia) Gölü'nde bir ada olarak tanımlamaktadır. Bölgedeki iki tepenin volkanik topraklı, dut ve üzüm bağlarıyla dolu olduğu, yarımadanın güneyinde, Apollonia kentinin kalıntılarının bulunduğu alanda, kireç taşına rastlanıldığı ve siyah zambak ya da dragon zambağı olarak adlandırılan (*arum dracunculus*) çiçeğin koyu kırmızı dişilik organlarının 40 cm.'den büyük olduğu gibi çok detaylı anlatımlarda bulunmaktadır (Şekil 3.15). Günümüzde 'arum dracunculus'un yalnızca göldeki bir adadan toplanabildiği belirtilmektedir (Kaynak 2010).

Şekil 3.15. Arum Dracunculoides (Dragon lily)
(http://images.bidorbuy.co.za/user_images/651/390651_090209130154_Dracunculoides_vulgaris10.jpg)

Hamilton (1842), kentin surlarla çevrildiğini ve bu surların güçlü görünmesine rağmen özensizce inşa edildiğini, antik kentten (Apollonia Ad Ryhndacum) alınmış devşirme malzeme olarak nitelendirilebilecek büyük mermer bloklarla tamir edildiğini belirtmektedir. Benzer saptamalar, 1979'da Mango tarafından da yapılmıştır (Bkz. s. 78). Hamilton (1842), bu mermer blokların antik kentin tiyatrosunun oturma elemanları olduğunu da tespitine eklemektedir (Şekil 3.16). 1842 basım yıllı bu eserde yazar, surlardan alınmış bir eski mermer bloğun, Türk bir çiftçi tarafından, üzüm bağlarını çeviren bahçe duvarının yapımında kullanıldığını ve bloğun üzerinde bir Yunan yazıtının olduğunu belirtmekte, ancak yazıtın anlamını vermemektedir (Şekil 3.17).

[Ancient wall of Apollonia.]

Şekil 3.16. Apollonia'nın antik duvarları (Hamilton, W. 1842. Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'da Araştırmalar. Vol. 2 s. 89)

Hamilton (1842) Gölyazı tasvirinde, adanın burnunun doğu yakasına yaklaşıldığında, Uluabat Gölü ve mezarlık alanı arasında, daha sonra isminin Apollonia Ad Rhyndacum olduğunu belirttiği antik kentin kalıntılarının temellerinin görülebildiğini ve Abullionte (bugünkü Gölyazı) kentinin bulunduğu adanın ana karaya, ahşap hafif strüktürlü bir köprüyle bağlandığını anlatmaktadır. Bu köprü Hamilton'a göre, su kenarında bulunan, bugün Ağlayan Çınar olarak bildiğimiz 750 yaşındaki çınarın, dallarına zarar vermeyecek biçimde, rüzgar yönünde yapılmıştır.

ΠΟΥΠΛΙΕ . Γ . . .
ΝΕΟΥΑΛ . . .
ΧΑΙΡΕ . . .

Şekil 3.17 Apollonia'da bulunmuş bir yazıt (Hamilton, W. 1842. Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'da Araştırmalar. s. 462)

Kent tüm adaya, su kenarına kadar çepeçevre yayılmakta ve köprü kenarında zarar görmüş bir Bizans kalesi ve duvarlarla korunmaktadır (Hamilton 1842). 1830'larda, kentte 200 Rum ve 100 Türk hanesi bulunmaktadır. Osmanlı döneminde birçok kültürün bir arada yaşadığı bir yerleşme olan Gölyazı, 1923 mübadelesinden sonra, Yunanlıların ülkelerine göç etmesiyle birlikte yalnızca Türk halkının yaşadığı bir yapılanmaya dönüşmüştür. Bu tür benzer değişim özelliklerini, Bursa çevresindeki Zeytinbağı (Trilye), Kumyaka (Siği), Değirmendere gibi yerleşmeler de göstermiştir. 2007 verilerine göre Gölyazı'da 1732 kişi yaşamaktadır; bunlardan 848'i erkek, 884'ü kadındır (www.tuik.gov.tr).

Hamilton eserinde, antik kentten alınmış ve kalenin tamirinde kullanılmış bir başka yazıttan bahsetmektedir (Şekil 3.18).

. . ΙΣΑΡΤΡΑΙΑΝΟ . ΑΥ . ΣΤΟΣΘΕΟΣ ΣΘΕΟΥ
ΝΕ . ΤΗΠ ΛΕΙΚΑ

Şekil 3.18. Apollonia'da bulunmuş bir yazıt (Hamilton, W. 1842. Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'da Araştırmalar. s. 462).

Hamilton kent çevresini kürek çekerek bir kayak ile dolaşmış ve izlenimlerini eserinde paylaşmıştır. Kentin çevresinin 25 dakikada dolaşılabilirdiğinden, bahsi geçen köprüden kısa mesafe doğuya doğru, antik duvar kalıntılarının ve temellerin varlığından söz etmekte ve bunların yokolmuş bir tapınağın teraslarını andırmakta olduğunu belirtmektedir. Kentin güneybatısında, Hamilton'ın zamanının girişi olarak değerlendirdiği bir kule bulunmaktadır. Bu kule daha sonra içi doldurulmuş bir

kemerle duvarlara bağlanmıştır. Hamilton eserinde, daha önce bahsi geçtiği gibi, gölün 1800'lerde balığıyla meşhur olduğunu, Brusa'ya ve hatta Constantinople'a büyük sazanlar gönderildiğini belirtmiş, bir kilisenin bahçesinde başka kalıntılar bulunduğunu anlatmıştır (Şekil 3.19).

ΠΤΗΧΑΙΒΕ
ΣΤΗΒΟΣΘΕ
ΣΤΑΚΤΗΝΗ

Şekil 3.19. Apollonia'da bulunmuş bir yazıt (Hamilton, W. 1842. Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'da Araştırmalar. s. 462).

Hamiltoneserinde, seyahatisirasında 26 MayısCuma günü, sabah 6:00'dan sonra Kız Adası'na doğru yola çıktığından ve eski manastır duvarlarından bahseder; bu duvarların 120-150 cm. suyun üstünde olduğunu ve mermer bloklardan oluştuğunu belirtir. Hamilton, adada birçok yerde kayıkları bağlamak için taş halkaların varlığınıadeğmiş ve manastırın kalıntılarında Helenistik döneme ait olduğunu ve Apollon'un tapınağı olabileceğini belirlemiştir. Sonuç olarak, bölgeyi inceleyen tüm Bizans öncesi ve sonrası tarihçileri gibi, Hamilton da, eski bir antik kent olan Apollonia Ad Rhyndacum'um bu bölgede olduğuna kanaat getirir.

Günümüzde Gölyazı, birçok başka belde gibi, tükenmişliğini her bağlamda yaşamakta ancak halen değişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir. Surlar içinde sıkışmış bir tarihi bölge olması, onun nispeten günümüze kadar korunmasına neden olmuştur.

3.2. Araştırmanın Hedefi

Alan araştırmasının başlıca hedefi, kuramsal altyapısı oluşturulan DoSaM modelinin uygulamada belirli parametrelerinin sınanmasıdır. Böylelikle, kuramsal modelde olası boşluklar tanımlanabilecek, elde edilen bilgiler eylem araştırma döngüsünün tamamlanmasına yardımcı olacaktır. Diğer beklentiler, tezin uygulamada sağlayacağı yararlarla ilişkindir. Bunlar (1) mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal karakterinin belirlenmesi, (2) sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için bir model oluşturulması, (3) yeni ürünler mevcut dokulara eklendiğinde sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamadaki parametrelerin belirlenmesi, (4) önerilen karma araştırma metotlarının metodolojide ilerleme sağlamaya katkısı biçiminde özetlenebilir.

Modelin sınanabilmesi için gerekli niteliklerin bir araya geldiği alan olarak Gölyazı önerilmektedir. Marmara Denizi'nin güney kıyısında yer alan Bursa kenti, İstanbul-İzmir karayolu gibi birçok ulaşım hattının kesişiminde bulunmaktadır. Bununla birlikte, Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Bölgesi olarak iki farklı sanayi bölgesine sahiptir. Bu durum, Bursa'nın içinden transit geçilen ve aynı hızla da her yöne doğru büyüyen bir kent olma özelliğine sahip olmasına neden olmuştur. Antik dönemden itibaren, verimli Kite (Ürnlü) havzası üzerine kurulmasından dolayı, ovanın tarım ürünleri, dönemin Marmara Denizi kıyı kentleri (Trilye, Misi, Mudanya) üzerinden İstanbul'a gönderilmiştir. Bursa halen bu özelliğini sürdürmektedir, ancak tarım için korunması gerekli ova, iki farklı sanayi bölgesi tarafından sıkıştırılmış ve çarpık kentleşmenin tehlikesi altında kalmıştır. Tarihi ve kültürel geçmişi yoğun ve zengin olan Bursa, Gölyazı gibi koruma altında olan kültürel varlıklara sahiptir. Gölyazı'nın yalnızca kültürel ve mimari değil, aynı zamanda kıyısında bulunduğu Uluabat Gölü Ramsar alanı olduğu için, doğal olarak da koruma gereken tehlike altında bir beldedir.

Çok yönlü ve karmaşık tehlikeler altında bulunan, sıkışmış olarak nitelendirilebilecek bu yerleşmelerde, yeni bir mimari ürün ortaya koymadan önce, kentsel okumanın doğru olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gölyazı, 1923

Mübadele Anlaşması sürecinde geçirdiği nüfus değişiminden dolayı da farklı dinamikleri olan bir sosyo-kültürel yapıya sahiptir. Geleneksel Türk aile yapısının hakim olduğu Gölyazı halkı, alanı farklı zamanlarda farklı bağlamlarda kullanmaktadır. Mimari doku bağlamında, yavaş değişen Gölyazı, kentsel sit alanı olduğu için yeni konut alanları yaratılamamakta ve bu nedenle, genç nüfus dışarıya göç etmektedir.

Bu bağlamda, Gölyazı'nın sahip olduğu mimari dokunun okunmasının, çevre-davranış çalışmalarında kullanılan yöntemlerden yalnızca birinin uygulanması ile mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu tip karmaşık örüntülü ve çok faktörlü sosyal yapılara sahip olandokulara yapılacak herhangi bir müdahaleden önce, uygulanması önerilen DoSaM bu alanda kullanılacaktır.

Çalışmanın hedefi, Gölyazı halkının kadın ve erkeklerinin fiziksel dokuyu, sosyal bir varlık olarak farklı anlamlandırıp anlamlandırmadıklarını belirlemektir. Bu soru cümlesini takiben, ortaya koyulan hipotezler sırasıyla; (1) Kadınlar, erkekler mekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar. (2) Gölyazı dokusu, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır (3) Kadınlar tarafından anlamlandırılan feminen Gölyazı ve erkekler tarafından anlamlandırılan maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı öznelere ve ilişkilere sahiptirler. (4) Maskülen ve feminen Gölyazı'nın sosyal strüktürünün sunduğu sosyal ağlar, aynı öznelere sahip olsalar bile, bu öznelerin karakterleri (değerleri) farklıdır (5) Maskülen Gölyazı ve feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur, olarak özetlenebilir.

Belirlenen hipotezler, DoSaM uygulanarak sınanmıştır ve bu süreçte modelin önerdiği yöntem ve ölçekler, modelin tanımladığı prosedürler izlenerek uygulanmıştır. Bu prosedürler sonucunda elde edilen veriler, modelin önerdiği analiz yöntem ve süreçleri takip edilerek irdelenmiştir. Bu alan çalışması kendi içinde, Gölyazı için belirlenmiş hipotezlerin sınanmasını sağlamakla beraber, DoSaM'ın geçerliliğinin de test edilmesine fırsat vermiştir.

3.3. Katılımcılar

Etnografya çalışmalarında tek bir çalışma alanının seçimi, aynı kültürü paylaşan, ortak değer yargıları, inançlar, bakış açıları taşıyan bir grubun oluşmuş olması açısından önemlidir (Creswell 1998). Araştırmacı katılımcı, çalışmanın başında çalıştığı alana "yabancı" olmalı, böylelikle gözlemlerini olabildiğince tarafsız kayıt edebilmelidir.

Miles ve Huberman (1994), örneklem belirlenmesinde 16 farklı strateji tanımlamıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, DoSaM için örneklemin karma bir yöntemle oluşturulabileceği söylenebilir. Öncelikle yargısal örnekleme (nonprobability sampling) ile çalışma için yararlı bilgiye ulaşılabilecek katılımcılar tarif edilmeli ve seçilmelidir (Bickman ve Rog 2009). Böylelikle, araştırmacının ortaya koyduğu soruyu cevaplandırabilecek bir grup çalışmaya dahil edilmiş olur. Çalışmanın belirli bir zaman çerçevesi içerisinde tamamlanması da bu şekilde sağlanmış olacaktır.

Nitel araştırmalarda öncelikle bir anahtar kişiye (gatekeeper) ulaşılması ve güveninin kazanılması, ardından üyesi olduğu kültürel gruba ulaşılması izlenen bir yöntemdir. Gölyazı için anahtar kişiler Kadın Dayanışma Derneği'nin başkanı L. , Kadın Balıkçılar Dayanışma Derneği Başkanı N., Muhtar F. ve Muhtar A. ile eski Belediye Meclisi üyesi M. olmuşlardır. Güven sağlanmasının ardından, örneklem başta kolay ulaşılabilir durum örnekleme (convenience sample) olarak kahveyi kullanan erkekler ve kadınlar derneği üyeleri kadınlar arasından seçilmiş, kartopu ya da zincir örnekleme yöntemi ile katılımcı sayısı arttırılmış ve çeşitlendirilmiştir. Böylelikle bir karma yöntem oluşturularak esneklik de sağlanmıştır. Farklı bakış açıları olması olası kadın ve erkek katılımcıların her ikisinin de örnekleme de yer alması, farklı perspektiflerin çalışmada temsil edilmesini sağlamıştır.

3.4. Ölçekler, Verilerin Analizi ve Bulgular

DoSaM uygulanarak yapılan alan çalışmasında uygulanan, Davranışsal Haritalama bulguları, Temel Betimleyici bulgular, Sosyal İlişkisel İrdeleme Ölçeği bulguları, Semantik Farklılaşım Ölçeği bulguları ve Bilişsel Haritalama bulguları, ayrı başlıklar altında bu bölümde sunulmaktadır.

3.4.1. Davranışsal Haritalama Bulguları

Alan çalışması kapsamında uygulanan gözlemler/davranışsal haritalama, 2008-2010 yılları arasında, farklı aylarda, farklı saatlerde, farklı ortamlarda çok sayıda gerçekleştirilmiştir. Yer odaklı davranışsal haritalamalar sonucunda, Gölyazı kadın ve erkek popülasyonunun farklı alanlarda eylemlerini gerçekleştirdikleri ve ortak olarak kullandıkları mekanların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Ortalama bir hafta içi günü, balık sezonunda, kullanıcıların, kadın ve erkek olmaları farketmeksizin, günlük yaşamlarında benzer zaman aralıklarında eylemlerini değiştirdikleri tespit edilmiştir.

Balık avlama sezonunda, ortalama bir hafta içi günü, kadın ve erkeklerin, sabah 5:00'de başlayan rutinleri, saat 20:00 gibi konutta son bulmaktadır. Gözlemler sonucunda gün içinde yoğun olarak yapılan eylemler, erkekler için, balık tutmak, balığı satmak, dinlenmek, tarlada çalışmak, kahvede oturmak, şehre gitmek, çekek yerinde kayık ve takımları tamir etmek gibi çeşitlenmektedir. Gölyazı kadınlarının eylemleri ise, balık tutmak, tarlada çalışmak, ev işleriyle ilgilenmek, çocuk bakmak, el işi yapmak, ağ örmek ve komşuda ya da kapı önünde oturmak olarak çeşitlenmektedir (Çizelge 3.1).

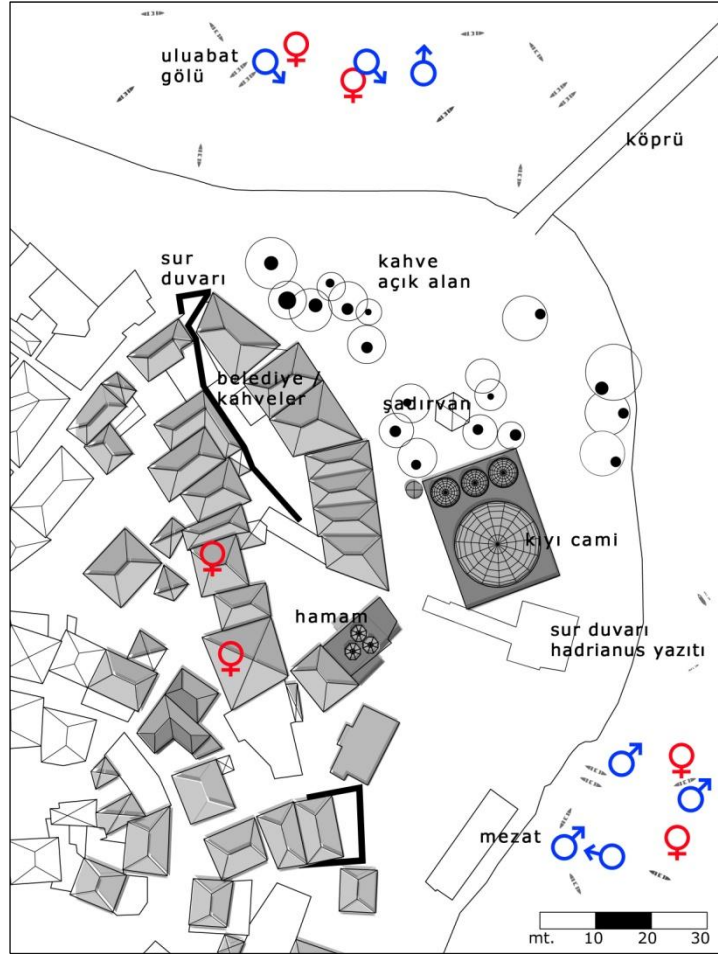
Çizelge 3.1. Kadın ve Erkeklere Göre Eylem Çeşitleri Matrisi

Cinsiyet	Balık tutmak	Kahvede oturmak	Tarlada çalışmak	Ev işi yapmak	El işi yapmak	Camide İbadet etmek	Komşu evinde kapı önünde oturmak	Balık satmak	Ağ örmek	Kayık / takımları tamir etmek	Çocuk bakmak	Dernek toplantısına katılmak
Kadın	x		x	x	x		x		x		x	x
Erkek	x	x	x			x		x	x	x		

Alan çalışması kapsamında yapılan gözlem/davranışsal haritalamalar sonucunda, Çizelge 3.1'de görülen ve Gölyazı kullanıcısı kadın ve erkekler için değişim gösteren hakim eylemlerin, zaman aralıkları tespit edilmiştir. Ortalama bir hafta içi günü, balık sezonunda gerçekleşen bu eylemlerin zaman aralıkları, 5:00-10:00, 10:00-11:00, 11:00-13:00, 13:00-16:00, 16:00-20:00 olarak belirlenmiştir. Çizelge 3.2'de bu eylemlerin kadın ve erkek için, bahsi geçen zaman aralıklarına göre gösterdikleri değişkenlikler bir matris içinde sunulmaktadır.

Çizelge 3.2. Eylemlerin, Saat Aralıklarına Göre, Kadın ve Erkekler İçin Gösterdiği Değişiklikler

Eylem	Cinsiyet	05:00-10:00	10:00-11:00	11:00-13:00	13:00-16:00	16:00-20:00	20:00-05:00
Balık tutmak	Kadın	x					
	Erkek	x					
Kahvede oturmak	Kadın						
	Erkek	x	x	x	x	x	
Tarlada çalışmak	Kadın				x		
	Erkek				x		
Ev işi yapmak	Kadın	x	x	x	x	x	x
	Erkek						
El işi yapmak	Kadın			x	x	x	
	Erkek						
Camide İbadet etmek	Kadın						
	Erkek	x	x	x	x	x	
Komşu evinde kapı önünde oturmak	Kadın				x	x	
	Erkek						
Balık satmak	Kadın						
	Erkek		x				
Ağ örmek	Kadın			x	x	x	
	Erkek				x	x	
Kayık / takımları tamir etmek	Kadın						
	Erkek			x	x	x	
Çocuk bakmak	Kadın	x	x	x	x	x	x
	Erkek						
Dernek toplantısına katılmak	Kadın				x	x	
	Erkek						

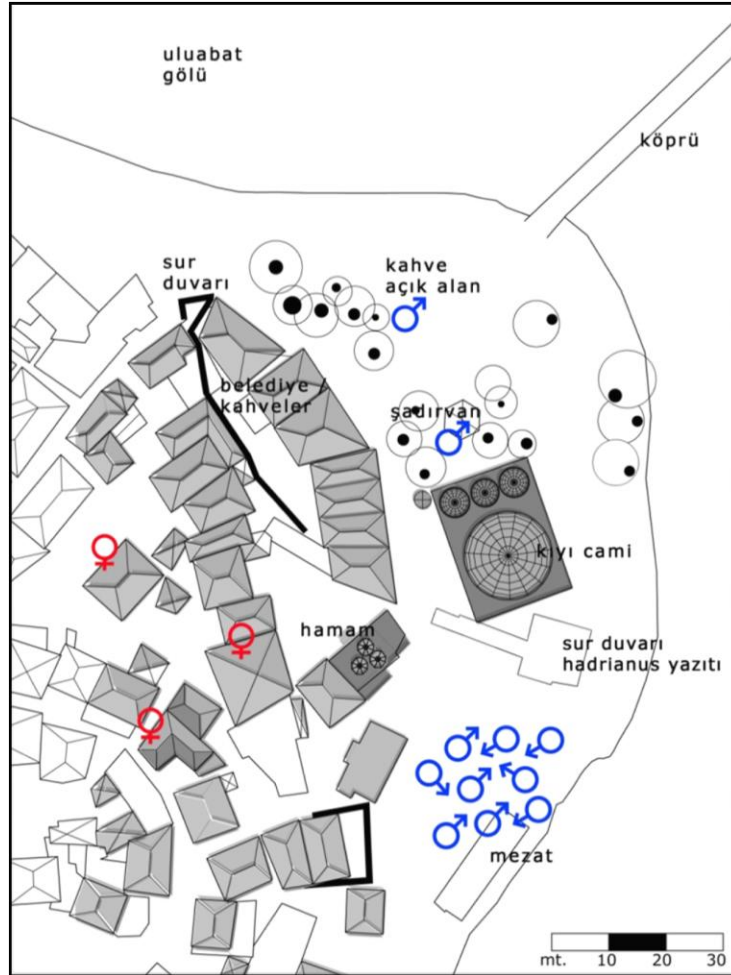

Şekil 3.20 Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 05:00-10:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezat, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması

Sabah 5:00-6:00. arası güne başlayan kullanıcılar, Uluabat Gölü'nde balık tuttıkları konumun uzaklığına göre değişkenlik gösteren zamanlarda balığa çıkmakta ve balık tutma eylemini, en geç 10:00'da bitirmektedirler. Bu saat, mezat alanında her gün gerçekleşen balık satma eyleminin yer aldığı 'müzayede'nin 10:00'da başlaması yüzünden kesindir. Şekil 3.20.'de 05:00-10:00 arasında kadın ve erkeklerin ada ve en yoğun kullanılan Cumhuriyet Meydanı çevresini nasıl paylaştıkları görülmektedir. Kadın ve erkeğin çoğunlukla balık tutma eylemini birlikte gerçekleştirdikleri, zaman zaman anne-kız olarak da balığa çıktığı tespit edilmiştir (Şekil 3.20).

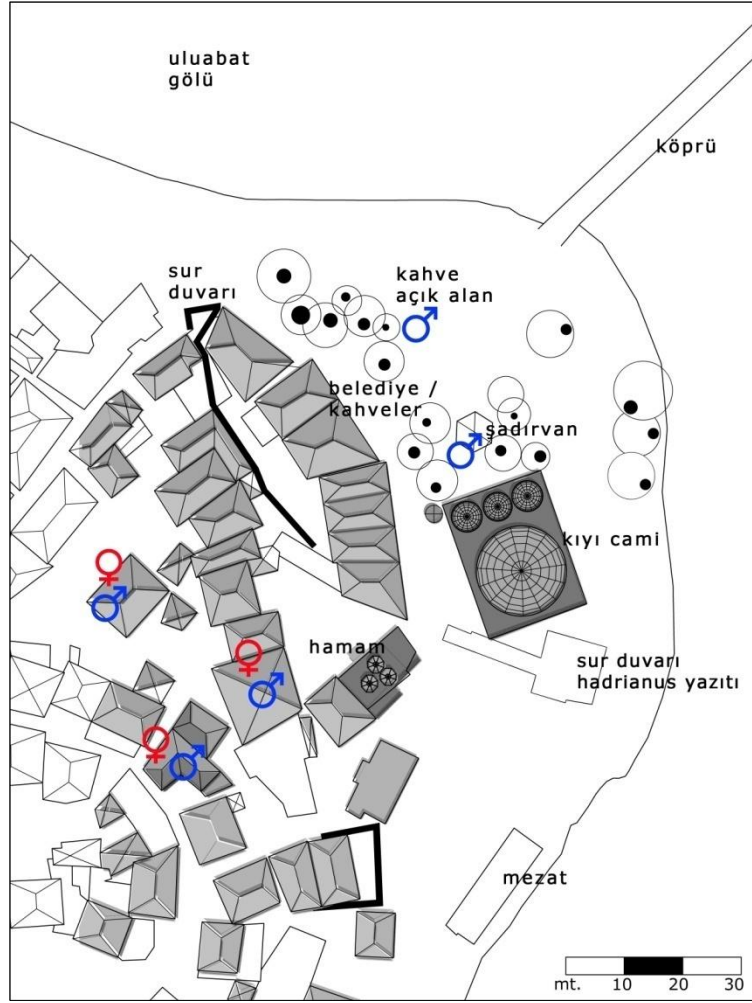
Sabah 10:00'da Uluabat Gölü'nde balık tutma eylemini bitiren kadın ve erkekler, 10:00-11:00 saatleri arasında değişik alanlarda farklı etkinliklerde bulunmaktadır. Şekil 3.21'de mezat alanı olarak görülen yerde, erkekler balıkları müzayede usulüyle satmakta, kadınlar ise, evlerine dönmekte ve ev işleriyle ilgilenmektedir. Kadın ve erkeğin çoğunlukla birlikte yürüttüğü balık tutma

eyleminin takip eden satış, yalnızca erkeklerin katıldıkları bir etkinlik olarak gerçekleşmektedir. Satış sürecinde, mezat alanının kullanımı ve erkek egemen olarak nitelendirilebilecek bu yerin bahsi geçen biçimde oluş sebepleri, Sonuç ve Değerlendirme Bölümü'nde detaylarıyla açıklanmaktadır.

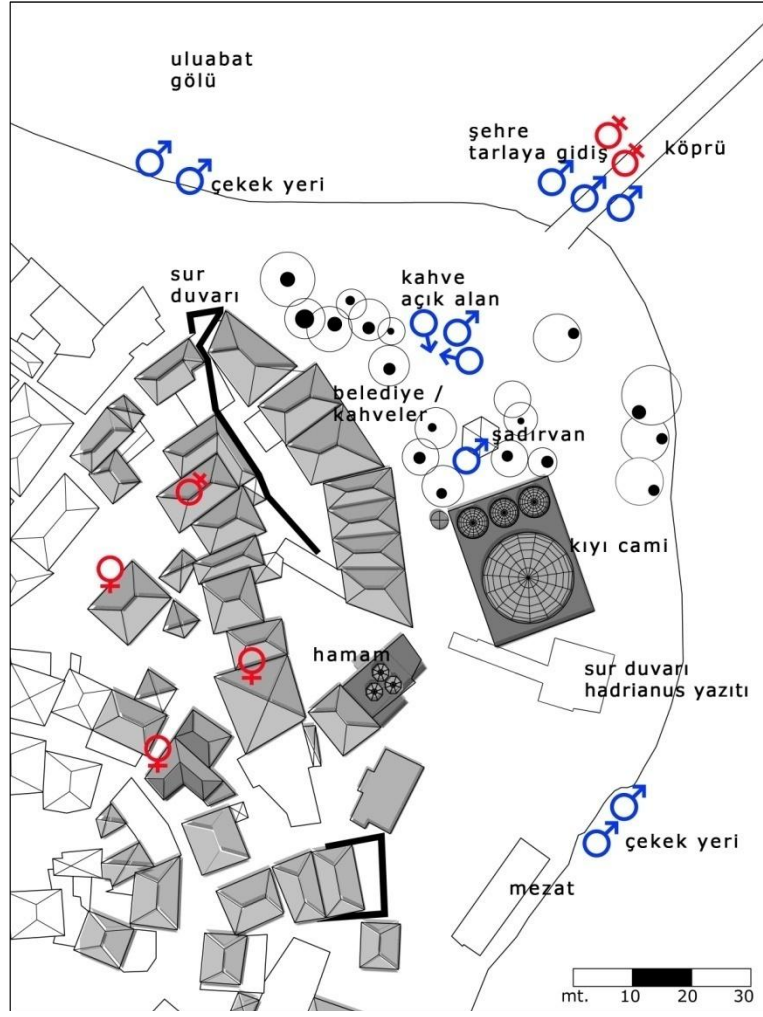
Şekil 3.21. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 10:00-11:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezat, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması

11:00'de son bulan satış takiben, kadın Gölyazı kullanıcı ile erkek Gölyazı kullanıcısı farklı ve benzer etkinliklerde bulunmaktadır. Kadınlar evde, ev işi, çocuk bakmak, el işi gibi etkinliklerde yer alırken, erkek bu süreyi, dinlenmek, kahvede oturmak, beslenmek gibi daha pasif eylemlerle değerlendirmektedir (Şekil 3.22).

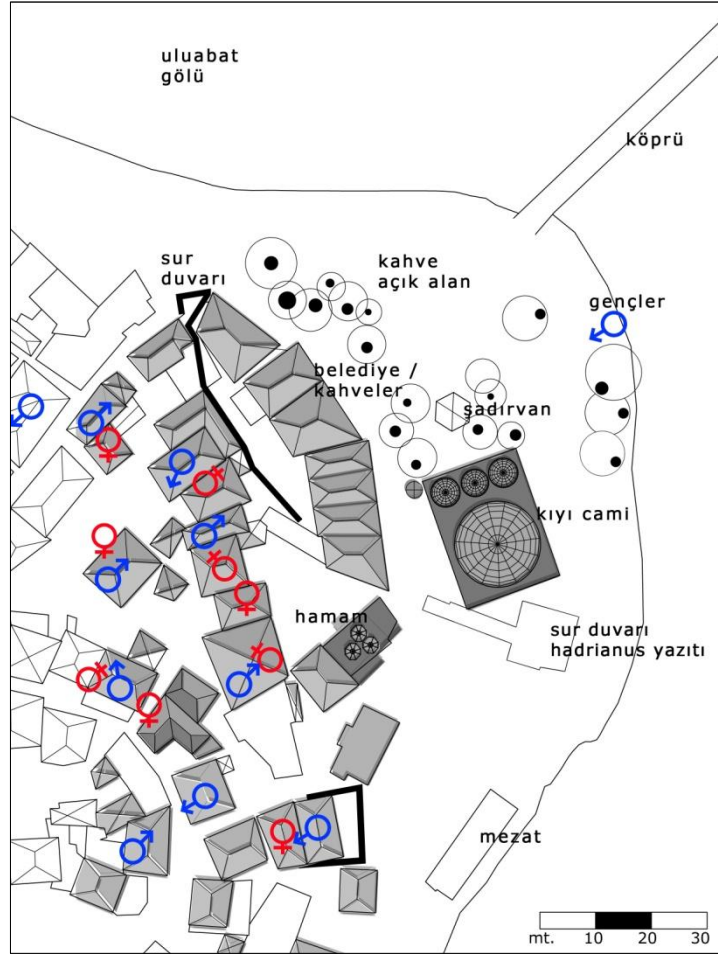

Şekil 3.22. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 11:00-13:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması.

Alan çalışmasının uygulandığı, ortalama bir hafta içi günü Gölyazı kullanıcılarından erkekler, saat 13:00-16:00 arasında farklı birkaç tip eylemde bulunmakta ve bu eylemler için Gölyazı'nın farklı mekanlarını kullanmaktadırlar. Tarlası olan erkekler tarlada çalışmakta, bazı erkekler kayık çekerek yerinde kayık ve balık ağı takımlarının tamirleriyle ilgilenmekte, şehirde işi olanlar şehire gitmekte, bir kısım erkekler ise kahvelerde oturmaktadır. Bununla birlikte aynı zaman aralığında, tarlada çalışan kadınlar erkekler gibi tarlaya gitmekte, el ve ev işleriyle ilgilenenler bu eyleme devam etmekte, ancak kadın, daha yoğunluklu olarak konut bölgesinde varlığını sürdürmektedir (Şekil 3.23).

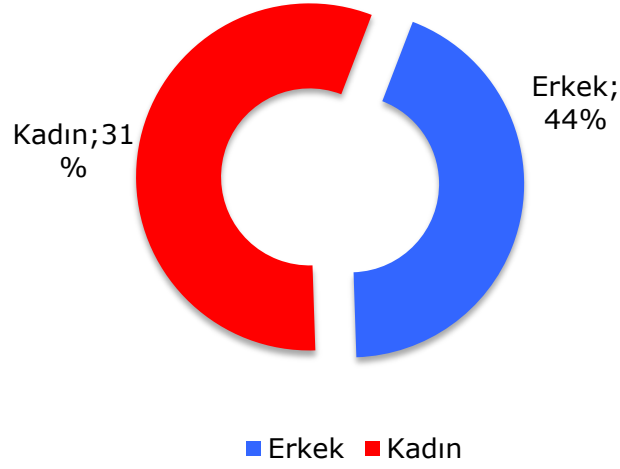
Şekil 3.23. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 13:00-16:00 arası Gölüzay Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması.

Şekil 3.25. Balık avlanma sezonu, ortalama bir hafta içi günü, saat 20:00-05:00 arası Gölyazı Cumhuriyet Meydanı, mezar, cami, konut ve kahvelerin cinsiyet bağlamında kullanım şeması.

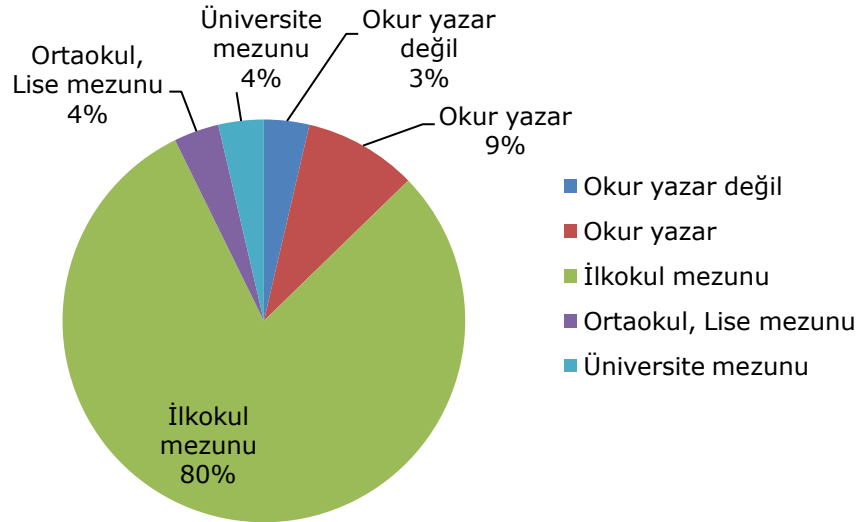
3.4.2. Temel İstatistiksel Analiz

DoSaM uygulanarak gerçekleştirilen alan çalışmasına katılan toplam 55 kişinin, 31'i kadın, 24'ü erkektir (Şekil 3.26). Alan çalışmasına gönüllü olarak katılmayı kabul eden, rassal örnekleme seçilmiş 55 katılımcının eğitim düzeylerine ilişkin dağılım Şekil 3.27'de görülmektedir. Bahsi geçen 31'i kadın, 24'ü erkek 55 kişinin, 2'si okuryazar değildir, 5 kişi eğitim durumlarını yalnızca okuryazar olarak tanımlamış, 44'ü ilkökul mezunu olduğunu belirtmiş, 2'si ise ortaokul-lise eğitimini tamamlamıştır. Katılımcılardan yalnızca 2 kişi üniversite mezunudur.

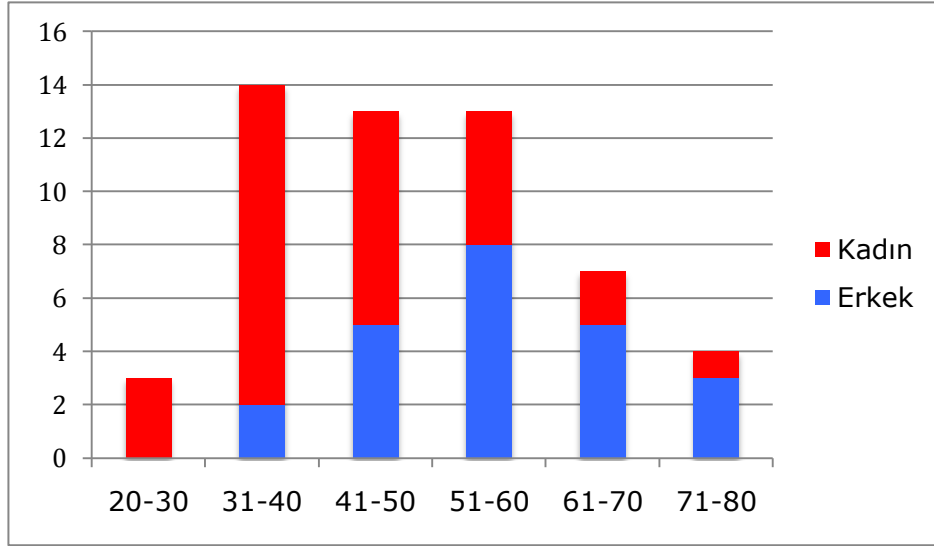
Şekil 3.26. Cinsiyet değişkeni diyagramı

Bu bağlamda, eğitim durumunu belirten yüzdeler bakıldığında, Gölyazı alan çalışması katılımcılarının %3,64'ü okuryazar değil, %9,09'u okuryazar, %80'i ilkököl mezunu, %3,64'ü ortaokul-lise mezunu ve %3,64'ü üniversite mezunudur. Bu durumda, katılımcıların çoğunluğunun (%80) ilkököl mezunu olduğu açıkça görülmektedir (Şekil 3.27). Bu durum, 3.4.3'de anlatılan sosyal-ilişkisel irdeleme ve 3.4.4.'de sunulan SF ölçeğinin uygulanmasını zorlaştırmıştır.

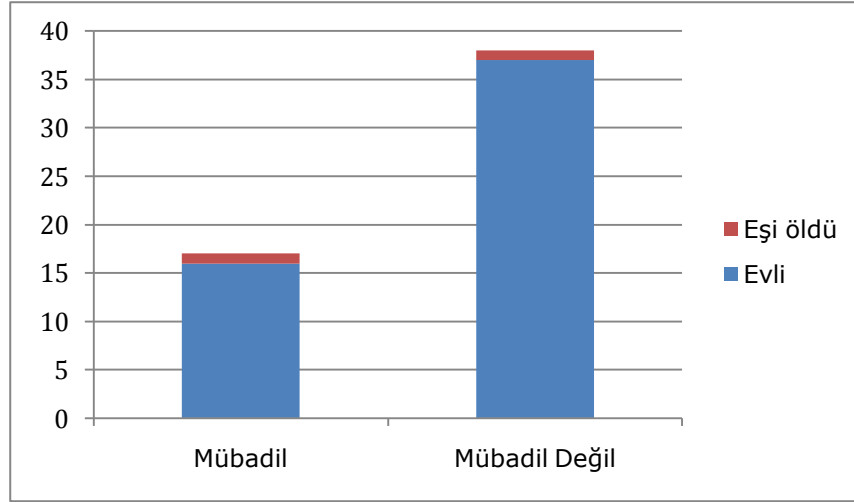
Şekil 3.27. Katılımcıların eğitim düzeyini gösteren çizelge.

Gölyazı alan çalışmasına katılan 55 kişinin yaşlarına bakıldığında, yaş ortalamasının, 49,51 ve yaşlarının standart sapmasının ise 13,132 olduğu görülmektedir. Şekil 3.28’de de görüldüğü üzere, katılımcıların çoğunluğu 30 ile 60 yaş aralığındadır.

Şekil 3.28. Katılımcıların yaş dağılımlarını gösteren çizelge

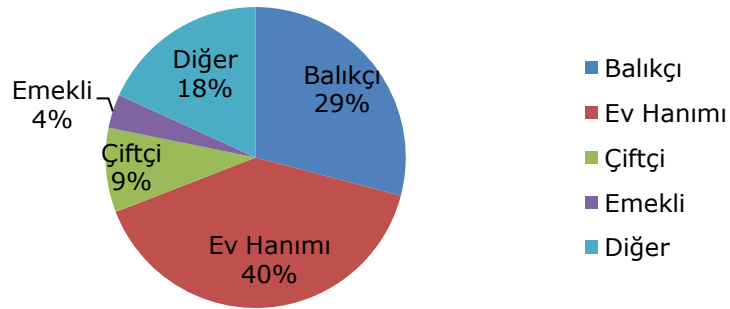
Alan çalışmasına katılan 55 kişi, mübadillik (göçmenlik) bağlamında değerlendirildiğinde, 55 kişinin 17’sinin mübadil olduğu, 38’inin ise mübadil olmadığı görülmektedir (Şekil 3.29). Aynı çizelgede katılımcıların, 53’ünün evli olduğu, 2’sinin ise eşini kaybettiği, hem evli hem de mübadil olan 16 kişinin katılımcı grubunda bulunduğu tespit edilmiştir. 1923’te Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan antlaşma sonucunda, Selanik’ten göç etmiş ailelerin bulunduğu Gölyazı’da mübadillik kavramının nasıl bir yer tuttuğu ileride yapılabilecek araştırmalara yön verebileceğinden, irdelenen bir değişken olarak çalışmada yer almıştır. Gölyazı yaşayanlarının çoğunun evli olduğu ve bekar bir nüfusun bulunmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 3.29. Katılımcıların mübadil olma oranları ile ilişkili çizelge.

Alan çalışması kapsamında katılımcı olan 55 kişiden, bazılarının bir adet işte, bir kısmının ise birden fazla işte, farklı zamanlarda çalıştıkları tespit edilmiştir. 41 kişi tek bir işte, 14 kişi ise birden fazla işte çalışmaktadır. Çizelge 3.3'e bakıldığında, çalışılan işler ve bu işlerdeki farklılaşmalar açıkça görülmektedir. Örneğin, yalnızca balıkçılık yapan 14 kişi bulunmakta ve bu sayı 55 kişinin %25,5'ini oluşturmaktadır. Hem balıkçılık hem de çiftçilik yapan 1 kişi (%1,8), hem balıkçılık hem de muhtarlık yapan 1 kişi (%1,8) bulunmakta, balıkçılık mesleği ile birlikte bir diğer ikinci, hatta üçüncü mesleğe sahip kullanıcıların olduğu görülmektedir. Adada balıkçılık mesleğinin çok önemli bir yere sahip olduğu Şekil 3.30'da açıkça görülmektedir.

Meslek

Şekil 3.30. Kullanıcıların meslek bağlamında dağılımları

Çizelge 3.3 Meslek Değişkenine İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler

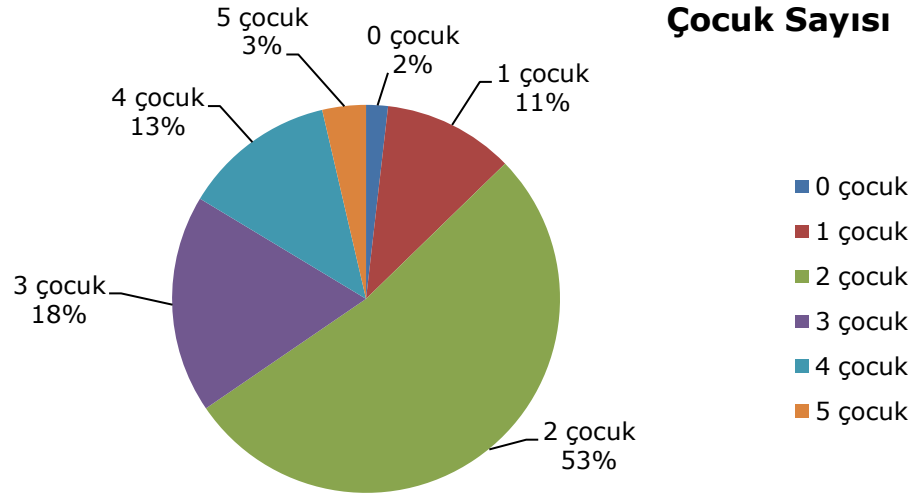
Meslek	Sayı	Yüzde
Balıkçı	14	25,5
Balıkçı/çiftçi	1	1,8
Balıkçı/muhtar	1	1,8
Çiftçi	3	5,5
Çiftçi/balıkçı	2	3,6
Emekli	2	3,6
Ev hanımı	17	30,9
Ev hanımı / dernek ç./ balıkçı	1	1,8
Ev hanımı / dernek çalışanı	3	5,4
Ev hanımı /bakkal	1	1,8
Fabrika çalışanı	2	3,6
Fabrika çalışanı / çiftçi	1	1,8
Hemşire/dernek çalışanı	1	1,8
Muhtar	1	1,8
Pazarcı	2	3,6
Peynirci/muhtar	1	1,8
Peynirci/balıkçı	1	1,8
Restoran sahibi	1	1,8
Toplam	55	100,0

Alan çalışmasına katılan 55 kişinin, adada ortalama ikamet etme süresi yaklaşık olarak 45 yıl, katılımcıların alan çalışması sırasında oturdukları hanede ikamet etme süresi ise ortalama yaklaşık 27 yıl olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Adada ve Hanede İkamet Sürelerine İlişkin İstatistikler

İstatistik	Adada	Hane
Ortalama	44,72	28,61
Standart Sapma	18,25	18,42

Kullanıcıların sahip oldukları çocuk sayıları irdelendiğinde, 29 kişinin 2 çocuğu olduğu, 10 kişinin 3 çocuğu olduğu, 7 kişinin 4 çocuğu olduğu, 6 kişinin 1 çocuğu olduğu, 2 kişinin ise 5 çocuğu olduğu görülmektedir. 1 kişinin ise hiç çocuğu yoktur. Alan çalışmasına katılan Gölyazı yaşayanlarının sahip oldukları çocuk sayısının yüzdelik değerleri Şekil 3.31'de görülmektedir.

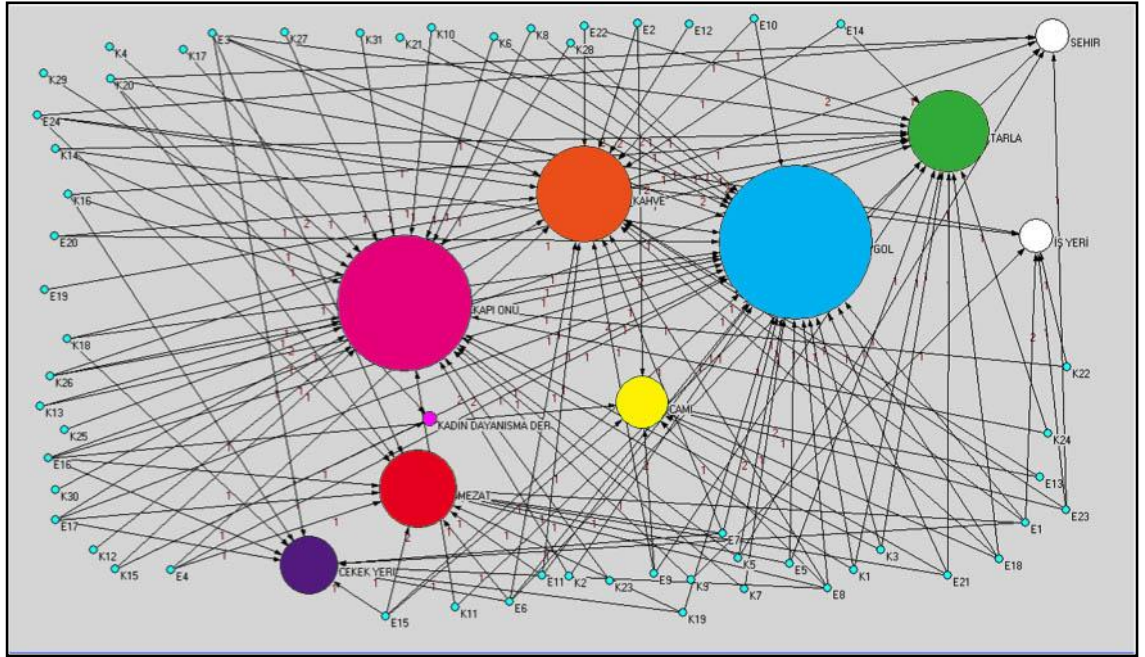
Şekil 3.31. Kullanıcıların sahip oldukları çocuk sayısı bağlamında dağılımları

3.4.3. Sosyal İlişkisel İrdeleme Ölçeği ve Pajek Yazılımı ile Analiz

Gölyazı alan çalışmasında, DoSaM kapsamında uygulanan Sosyal-İlişkisel İrdeleme Ölçeği ile elde edilen bulgular, sosyal ağ analizlerinde kullanılan Pajek Yazılımı ile değerlendirilmiştir. Katılımcılarla karşılıklı yapılan görüşmelerde, DoSaM / Sosyal-İlişkisel Form 1 ve Form 2 (Ek D) araştırmacı tarafından doldurularak, veriler elde edilmiştir. Bahsi geçen sosyal ağ özneleri (aktörler), göl, mezat yeri, cami, kahve, kapı önü, şehir, iş, kadın dayanışma derneği, kayık çekek yeri, tarla olarak tespit edilmiştir. Gölyazının sahip olduğu sosyal ağda, bahsi geçen özneler ile kişilerin ilişkileri 2 modlu ağ çizgesi ile sunulmuş (Şekil 3.32), kadınlar-öznelerin ilişkisi (Şekil 3.33) ve erkekler-öznelerin ilişkisi (Şekil 3.34) yine 2 modlu ağlar olarak gösterilmiştir. Yalnızca kadınlar için geçerli özneler(mekanlar) ve bunların sosyal ağları tek modlu çizge (Şekil 3.35) ile sunulmuş, erkekler için geçerli özneler(mekanlar) yine tek modlu çizge (Şekil 3.36) ile ifade edilmiştir. Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere, geçerli özneler arasında en sık kullanılan patikalar tek modlu ağ çizgeleri olarak ifade edilmiştir (Şekil 3.37, Şekil 3.38).

Gölyazı öznelerinin (doku) sosyal ağlar üzerinden irdelenmesi

Şekil 3.32’de bireylere ilişkin cinsiyetler (K:Kadın, E:Erkek) ile öznelerin (Şehir, Tarla, İşyeri, Göl, Kahve, Cami, Kapı önü, Kadın Dayanışma Derneği, Mezat ve Çekek yeri) oluşturduğu, 2 modlu ağ çizgesi görülmektedir. Çizgede cinsiyetler mavi renkli ve harflerle kodlanmış (E1, K3, E20 vb.) düğümler ile gösterilmekte olup, 31 kadın ve 24 erkek görülmektedir. Çizgenin sunduğu ilişkilerin kolay algılanması içincinsiyetleri temsil eden düğümler ekranda dağınık konumlandırılmıştır. Çizgede, her biri farklı renklerdeki 10 adet özne olan düğümler, adadaki orijinal konumlarına yakın temsili noktalarda yer almaktadır. Her bir öznenin düğüm genişliği (daire yarıçap büyüklüğü), o özneye ait olan girdi derecesi ile orantılı olarak boyutlandırılmıştır. Bu büyüklükler, sayısal olarak ‘öznelerin normalize edilmiş girdi derece dağılımı’ çizelgesinde görülmektedir (Çizelge 3.5).

Şekil 3.32. Bireyler ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi

Çizelge 3.5’te öznelerin girdi derece dağılımı görülmektedir. Her bir özneye ilişkin girdi dereceleri büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çizelge 3.5. ile Şekil 3.32 birlikte değerlendirildiğinde; girdi derecesi 0.48 ile birinci sıradaki Uluabat Gölü en büyük düğüme sahiptir. Daha sonra, sırasıyla 0.42 ile kapı önü ikinci büyük düğüme sahiptir ve üçüncü sırada 0.29 ile kahve düğümü bulunmaktadır. Diğer özneler ise bu üç büyük düğümü takip etmektedirler.

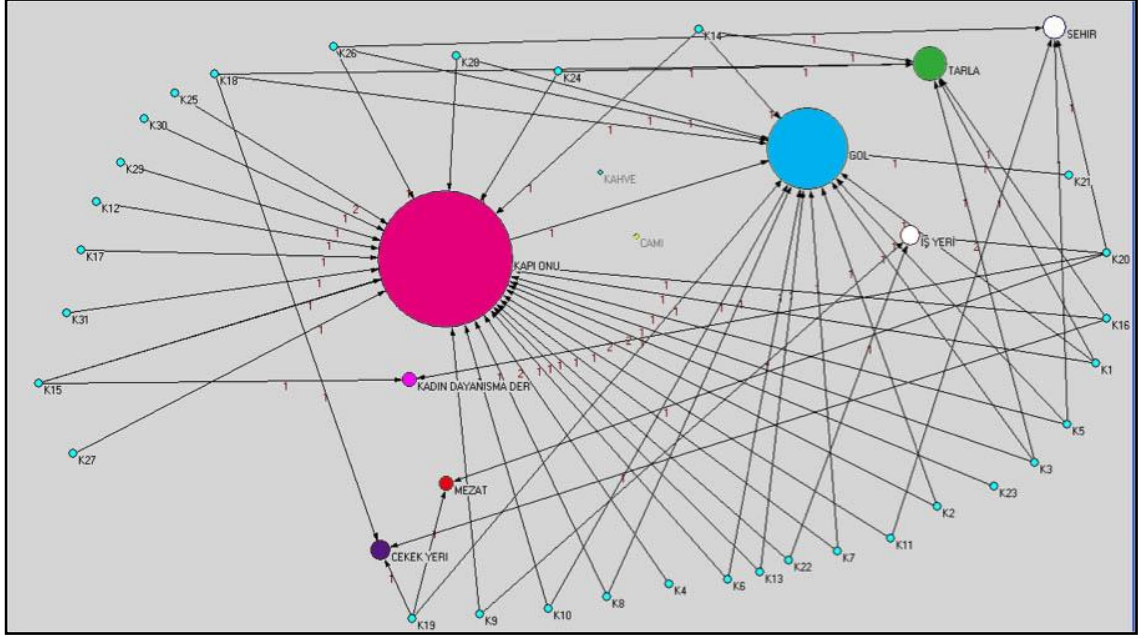
Çizelge 3.5. Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı

Sıra	Özneler	Bireyler(Kadın & Erkek)
1	GOL	0.48
2	KAPI ONÜ	0.42
3	KAHVE	0.29
4	TARLA	0.25
5	MEZAT	0.23
6	ÇEKEK YERİ	0.17
7	CAMI	0.15
8	İŞ YERİ	0.09
9	ŞEHİR	0.09
10	KADIN DAYANIŞMA DER	0.03

Adada yaşayan insanlardan oluşmuş örneklem üzerinden elde edilen veriler doğrultusunda çizilen sosyal ağ çizgesi, cinsiyet değişkeninden bağımsız, bir bütün olarak incelendiğinde kadın ve erkeklerin, ortalama bir gün içinde, en çok buldukları mekanların (özneler) sırasıyla,(1) göl, (2) kapı önü, (3) tarla, (4) kahve, (5) tarla, (6) mezat, (7) çekek yeri, (8) cami, (9) iş yeri, (10) şehir ve (11) Kadın Dayanışma Derneği olduğu görülmektedir.

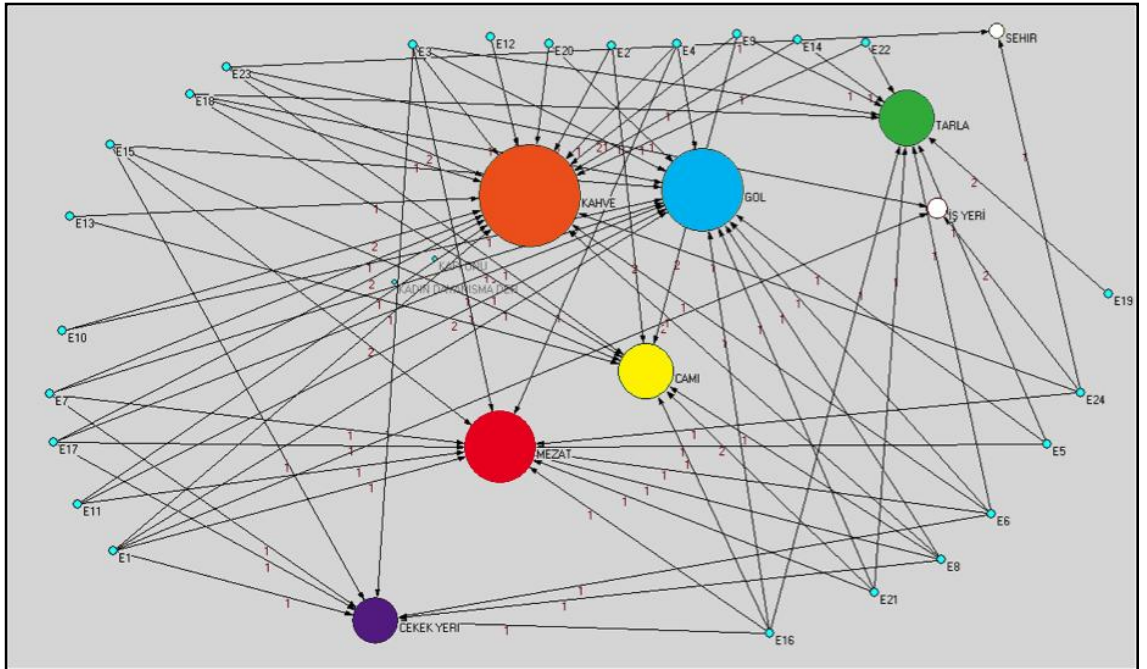
Kullanıcı cinsiyeti bağlamında Gölyazı öznelerinin (doku) sosyal ağlar üzerinden irdelenmesi

Kullanıcı cinsiyeti bağlamında bahsi geçen öznelerin, bireylerle ilişkilerine bakıldığında, Gölyazı kadınlarının kahve ve camiye gün içinde hiç gitmediği açıkça görülmektedir. Şekil 3.33'de verilen kadınlar ile özneler arasındaki iki modlu ağ çizgesi incelendiğinde, cami ve kahve öznesi ile hiçbir ilişki kurulmadığı izlenebilir. Kahve ve Cami öznelerini temsil eden bu düğümler 'izole düğüm' olarak adlandırılır. Düğüm büyüklüğü göz önüne alındığında, kapı önünün gün içinde en çok bulunulan mekan olduğu, ikinci sırada ise gölün bulunduğu gözlenmektedir (Şekil 3.33).

Şekil 3.33 Kadınlar ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi

Erkekler ile öznelerin ilişkisi gösteren iki modlu ağ çizgesi incelendiğinde, öznelerden, kapı önü ve Kadın Dayanışma Derneği'nin Gölyazı erkek popülasyonu tarafından hiç mekanlaşmadığı açıkça görülmektedir. Şekil 3.34.'de de görüldüğü üzere, kapı önü ve kadın dayanışma derneği izole düğümleri ile ilişkili bir bağ bulunmamaktadır. Düğüm büyüklükleri irdelendiğinde, kahvenin gün içinde en çok bulunulan mekan olduğu, ikinci sırada ise, kadınlarda olduğu gibi gölün bulunduğu gözlenmektedir.

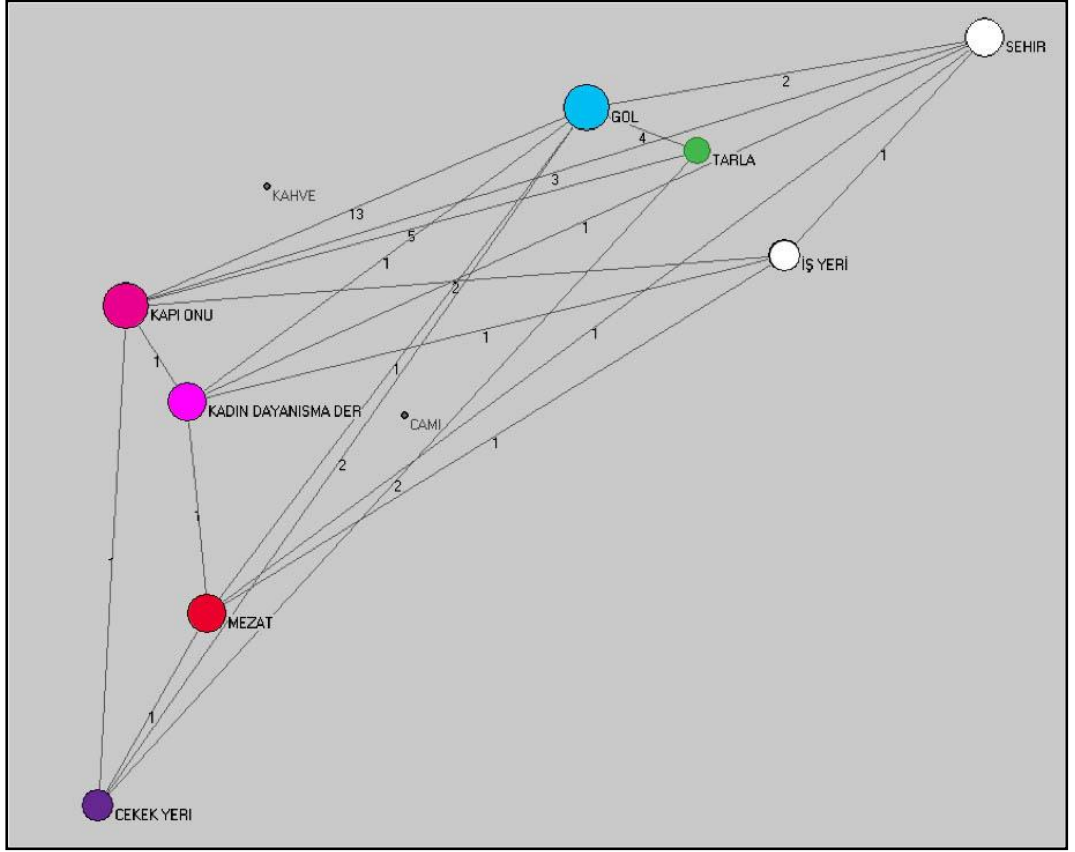
Şekil 3.34. Erkekler ile Öznelerin 2 Modlu Ağ Çizgesi

Çizelge 3.6'da kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı, öznelerin (2 modlu ağ'ın) normalize edilmiş girdi derece dağılımları görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında, kadınlar ve erkeklerin mimari dokuyu farklı gördükleri gözlenmektedir. Kadınların gün içinde en sık buldukları mekan kapı önü (0.67 girdi derecesi), erkeklerin ise kahvedir (0.57 girdi derecesi). Dolayısıyla Gölyazı'da, kadınlar ve erkeklerin farklı mekanları kullandığı sonucu ortaya çıkmakta ve en çok kullanılan ortak öznenin (ortak kullanım alanı) ise göl olduğu görülmektedir (girdi derecesi; kadın:0.40, erkek:0.45). Kadınların kahve ve camiye (girdi dereceleri 0.00) hiç gitmediği, erkeklerin ise kadın dayanışma derneğini ve kapı önünü (girdi dereceleri 0.00) hiç kullanmadıkları görülmektedir.

Çizelge 3.6. 2 Modlu Çizgede Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı

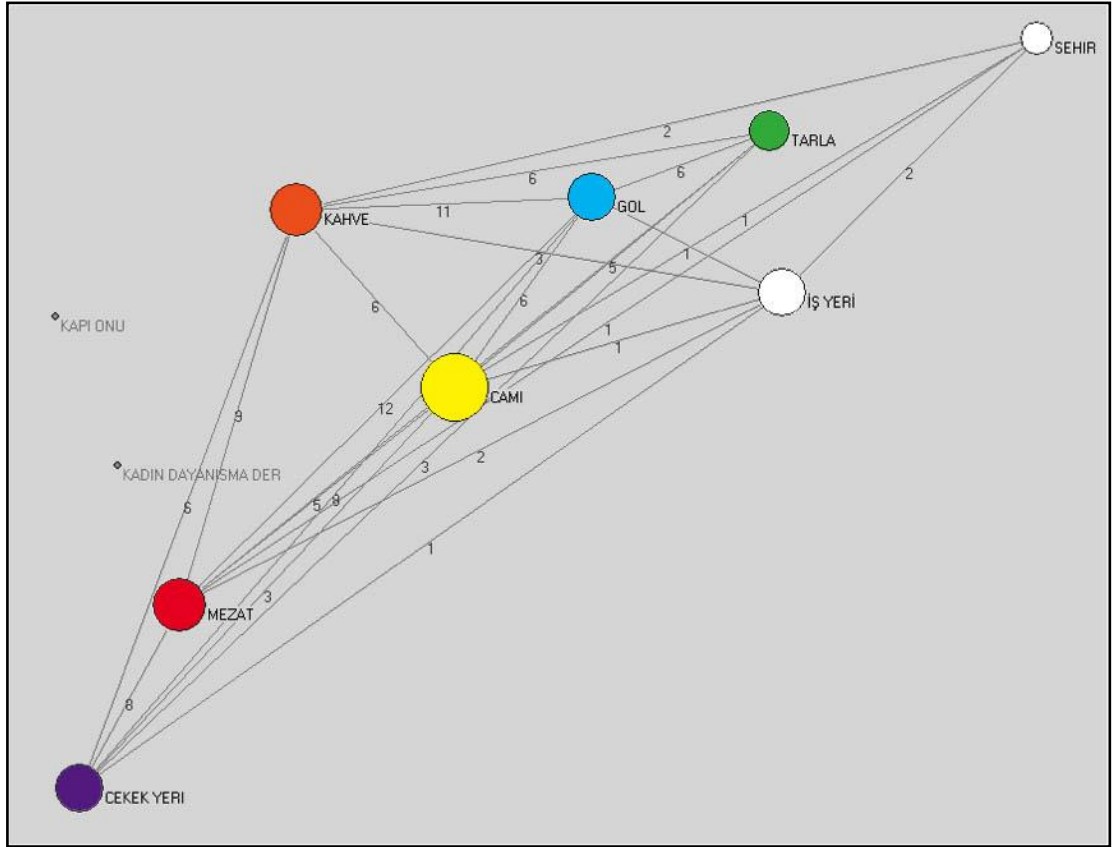
Sıra	Özneler	Kadın	Özneler	Erkek
1	KAPI ÖNÜ	0.67	KAHVE	0.57
2	GÖL	0.40	GÖL	0.45
3	TARLA	0.15	MEZAT	0.39
4	ŞEHİR	0.10	CAMI	0.30
5	İŞ YERİ	0.07	TARLA	0.30
6	ÇEKMEK YERİ	0.07	ÇEKMEK YERİ	0.24
7	MEZAT	0.05	ŞEHİR	0.06
8	KADIN DAYANIŞMA DER.	0.05	İŞ YERİ	0.09
9	KAHVE	0.00	KADIN DAYANIŞMA DER.	0.00
10	CAMI	0.00	KAPI ÖNÜ	0.00

İrdelenen özne-kullanıcı ilişkisini gösteren iki modlu çizgeler, çıkarımlar yapabilmek için öncü olmaktadır, ancak özneler (mekanlar) arasındaki sosyal ağları derinlemesine analiz edebilmek ve Gölyazı'daki kadın ve erkeğin tanımladığı öznelerin ağ farklarını görebilmek için, tek modlu ağların irdelenmesi gerekmektedir. 2 modlu ağlar 1 modlu ağlara dönüştürülerek elde edilen ağ çizgeleri üzerinden yapılacak analizler daha anlamlı ve doğru çıkarımlar yapılmasına fırsat tanımaktadır. Şekil 3.35 ve Şekil 3.36'da, 2 modludan 1 modlu çizgeye dönüştürülmüş ağlar görülmektedir.

Şekil 3.35. Öznelerin 1 Modlu Ağ Çizgesi (Çizgiler Kadınlar)

Şekil 3.35 ve 3.36'da izlenebilen düğümler özneleri (Şehir, Tarla, İşyeri, Göl, Kahve, Cami, Kapı önü, Kadın dayanışma derneği, Mezat ve Çekek yeri) göstermektedir. Aynı / yakın renkli düğümler, yakın girdi derecesine sahip düğümleri göstermektedir. Örneğin kadınlar için göl-kapı önü yakın renkte olup pembe ve koyu pembe düğümlerle temsil edilmektedir. Erkekler için kahve ve mezat yakın büyüklüklerde olup turuncu ve kırmızı renkte düğümlerle temsil edilmektedirler.

Şekil 3.36. Öznelerin 1 Modlu Ağ Çizgesi (Çizgiler Erkekler)

Çizelge 3.7. incelendiğinde, adada yaşayan kadın ve erkekler için çıkarımlar yapılabilmektedir. Kadınların gün içinde en sık buldukları mekanlar sırasıyla, kapı önü ve göl (0.66 girdi derecesi), kadın dayanışma derneği, mezar ve şehir (0.55 girdi derecesi), iş yeri ve çekek yeri (0.44 girdi derecesi) ve tarladır (0.33 girdi derecesi). Erkeklerin gün içinde en sık buldukları mekanlar sırasıyla, cami (1.00 girdi derecesi), kahve ve mezar (0.77 girdi derecesi), göl, iş yeri ve çekek yeri (0.66 girdi derecesi), tarla (0.33 girdi derecesi) ve şehirdir (0.44 girdi derecesi). Kadınların kahve ve camiye (girdi dereceleri 0.00) hiç gitmediği, erkeklerin ise kadın dayanışma derneğini ve kapı önünü (girdi dereceleri 0.00) hiç kullanmadıkları açıkça görülmektedir. Kadın ve erkeklerin en çok kullandıkları ortak özne (ortak kullanım alanı) ise göldür. Ayrıca oldukça ilginç olarak, gölün girdi dereceleri de kadın ve erkekler için aynı değerde bulunmuştur (0.66 girdi derecesi).

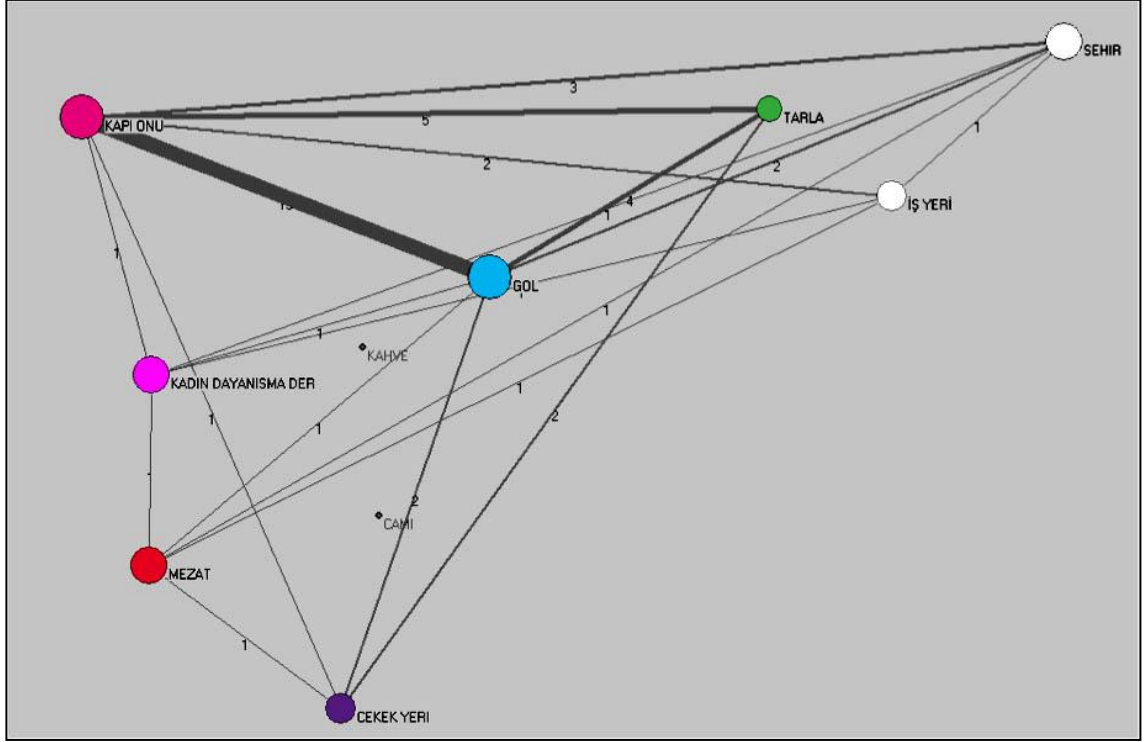
Çizelge 3.7. 1 Modlu Çizgede Öznelerin Normalize Edilmiş Girdi Derece Dağılımı

Sıra	Özneler	Kadın	Özneler	Erkek
1	KAPI ÖNÜ GÖL	0.66	CAMI	1.00
2	KADIN DAYANIŞMA DER. MEZAT ŞEHİR	0.55	KAHVE MEZAT	0.77
3	İŞ YERİ ÇEKEK YERİ	0.44	GÖL İŞ YERİ ÇEKEK YERİ	0.66
4	TARLA	0.33	TARLA	0.55
5	KAHVE CAMİ	0.00	ŞEHİR	0.44
6	-	-	KAPI ÖNÜ KADIN DAYANIŞMA DER.	0.00

Bu bağlamda, kadın ve erkeklerin göl öznesi dışındaki dokuyu kullanımlarının farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu durum, hem en sık bulunulan yer sıralamasındaki değişiklikten, hem de girdi derece dağılımlarındaki farklılaşmadan açıkça anlaşılmaktadır.

Kullanıcı cinsiyeti bağlamında Gölyazı dokusunda en sık izlenen patikaların sosyal ağlar üzerinden irdelenmesi

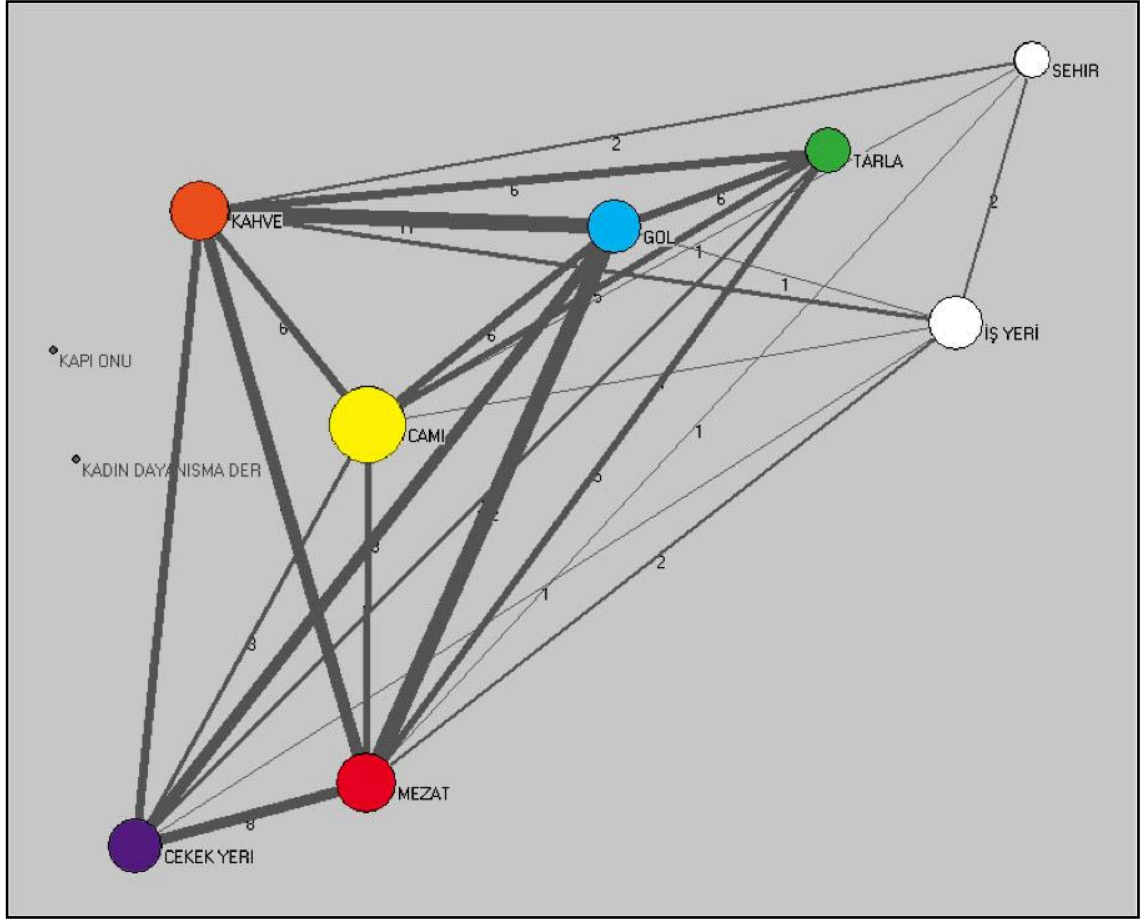
Gölyazı dokusunda bahsi geçen özneler arasında en sık izlenen patikalar cinsiyet bağlamında, düğümler arasındaki kişi sayıları irdelenerek değerlendirildiğinde, kadınların en sık izlediği patikaların sırasıyla, kapı önü-göl patikası (13), kapı önü-tarla patikası (5), göl-tarla patikası (4) olduğu açıkça görülmektedir. Şekil 3.37’de kadınların en sık izledikleri patikalar çizgi kalınlıkları (ilişkinin gücü) üzerinden okunabilmektedir.

Şekil 3.37. Kadınların En Sık İzlediği Patikalar (1 Modlu Ağ Çizgesi)

Şekil 3.38’de, Gölyazı erkeklerinin öznel arasında en sık izledikleri patikaların sırasıyla, göl-mezat patikası (12), kahve-göl patikası (11), kahve-mezat patikası (9), çekek yeri-mezat patikası ve çekek yeri-göl patikası (8) gibi çoğaltılabildiği görülmektedir. Bu patikaların sıklık dereceleri, düğümler (öznel) arasındaki çizgi kalınlıkları (ilişkinin gücü) üzerinden de okunabilmektedir.

Şekil 3.37 ve 3.38 açıkça göstermektedir ki, kadın ve erkek Gölyazı dokusunu farklı öznelere (mekanlar) tanımlamakta ve dokuda, dişi ve erkek olarak ifade edilebilecek farklı patikalar kullanmaktadır.

Şekil 3.38. Erkeklerin En Sık İzlediği Patikalar (1 Modlu Ağ Çizgesi)

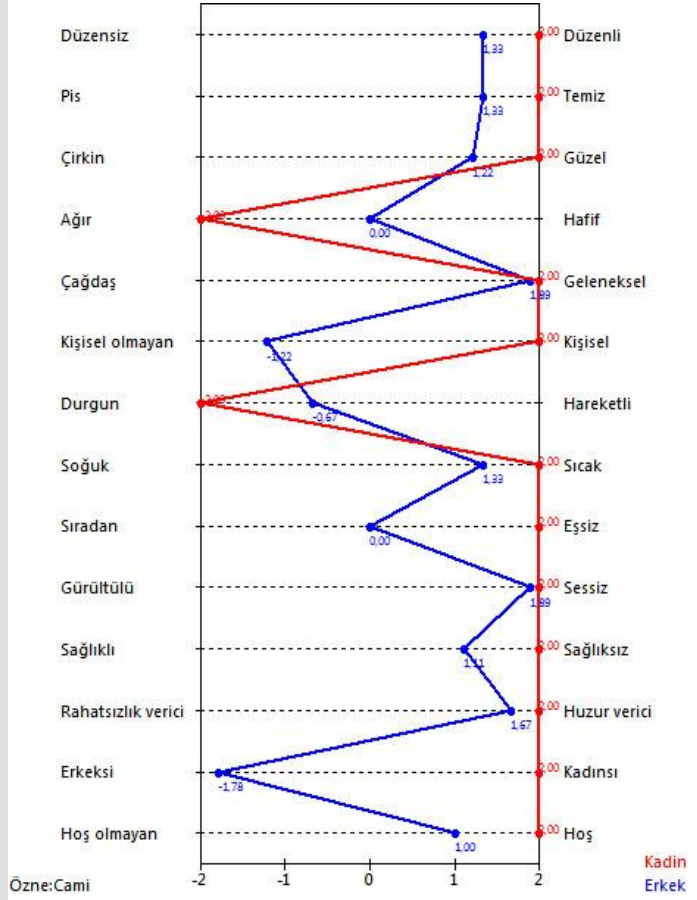
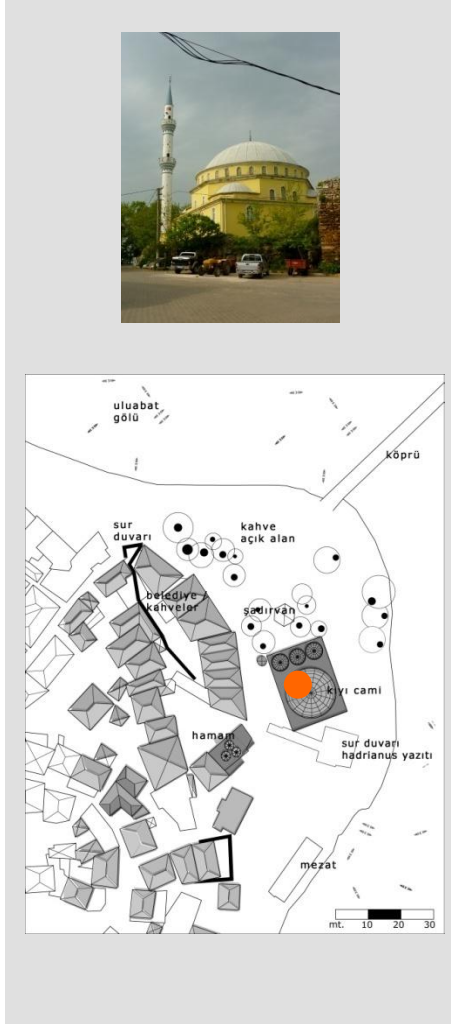
3.4.4. SF Ölçeği ve DoSaM /SF Yazılımı ile Analiz

Sosyal-İlişkisel İrdeleme analizleri (Bölüm 3.4.3.) sonucunda en çok kullanılan özneler olarak tespit edilen mekanlar hakkında, kullanıcılara SF ölçeğiyle oluşturulmuş anketler uygulanmıştır (Ek D). 55 kullanıcıya yönlendirilen anket soruları, her katılımcının dokuda kullandığı farklı ve/veya aynı öznelerin ayrı ayrı tekrarlanarak uygulanmıştır. Bölüm 2.2.2.2.'de sunulan semantik farklılaşım ölçeği, çalışmanın ve alanın kullanıcısının dinamiklerine göre değiştirilmiştir ve Çizelge 3.8'de görülen bipolar sıfat çiftleri ölçekte yer almıştır.

Çizelge 3.8. SF Ölçeğinde Kullanılan Bipolar Sifat Çiftleri

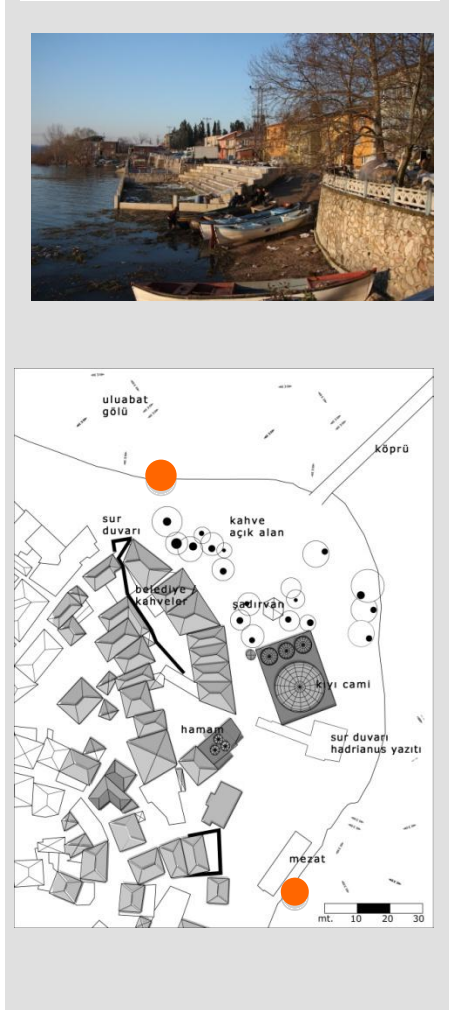
hoş olmayan	☐	☐	☐	☐	☐	hoş
erkeksi	☐	☐	☐	☐	☐	kadınsı
rahatsızlık verici	☐	☐	☐	☐	☐	huzur verici
sağlıksız	☐	☐	☐	☐	☐	sağlıklı
gürültülü	☐	☐	☐	☐	☐	sessiz
Sıradan	☐	☐	☐	☐	☐	eşsiz
soğuk	☐	☐	☐	☐	☐	sıcak
durgun	☐	☐	☐	☐	☐	hareketli
kişisel olmayan	☐	☐	☐	☐	☐	kişisel
çağdaş	☐	☐	☐	☐	☐	geleneksel
ağır	☐	☐	☐	☐	☐	hafif
çirkin	☐	☐	☐	☐	☐	güzel
pis	☐	☐	☐	☐	☐	temiz
düzensiz	☐	☐	☐	☐	☐	düzenli

2.2.3.2.Semantik Farklılaşım Ölçeği için Basit Bir Yazılım (DoSaM/SF) Bölümü'nde detaylarıyla anlatılan, DoSaM/SF aracı olarak tanımlanabilecek, Visual Basic programlama dilinde kodlanmış ve MS Visual Studio 6 ortamında geliştirilip, derlenmiş yazılım kullanılarak veriler görselleştirilmiştir. Sosyal-İlişkisel İrdeleme analizlerinde tespit edilen ve en çok kullanılan, Cami, Çekek Yeri, Kadın Dayanışma Derneği, Göl, Mezat, Kahveler, Kapı Önü, İş, Tarla ve Şehir öznelerinin semantik değerlerini veren çizelgeler, bu değerlerin kadın ve erkek için gösterdiği değişiklikleri de açıkça sunmaktadır. Çizelgelerde, mavi ile gösterilen çizgi erkekleri, kırmızı ise kadınları temsil etmektedir. Çizelgenin sol üstünde yer alan fotoğraf özneyi tariflemekte ve fotoğrafın altında bulunan haritadaki turuncu işaretler öznenin olası yerlerini temsil etmektedir.

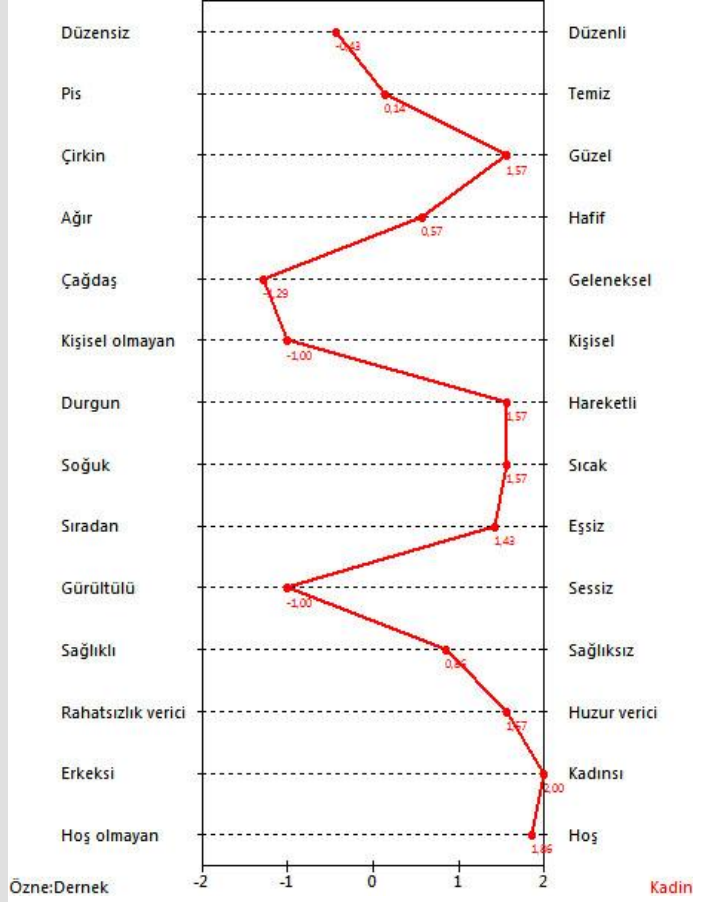
Şekil 3.39.Gölyazı Merkez Camii, SF değerleri

Gölyazı Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan, Gölyazı Merkez Camii için katılımcılara uygulanan SF ölçeği, DoSaM /SF Aracı kullanılarak analiz edildiğinde, Camii'nin erkek kullanıcılar tarafından, oldukça düzenli, temiz, güzel, sıcak, sessiz, huzur verici ve hoş olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte Camii erkek kullanıcılar için, erkeksi (değer:-1.78), geleneksel (değer:1.99) ve kişisel olmayan/toplumsal (değer:-1.22) bir mekan olarak anlaşılmıştır. Camii'nin kadınlar için irdelenmesi, yalnızca bir bireyle yapılabilmektedir, sosyal-ilişkisel irdeleme analizlerinde de olduğu gibi, Camii kadınlar tarafından kullanılmamaktadır. Kadın katılımcılar (n:31), arasından Camii'yi kullanan bir kişi ise, erkeklerin aksine bu mekanı kadınsı olarak nitelendirmiştir (Şekil 3.39).

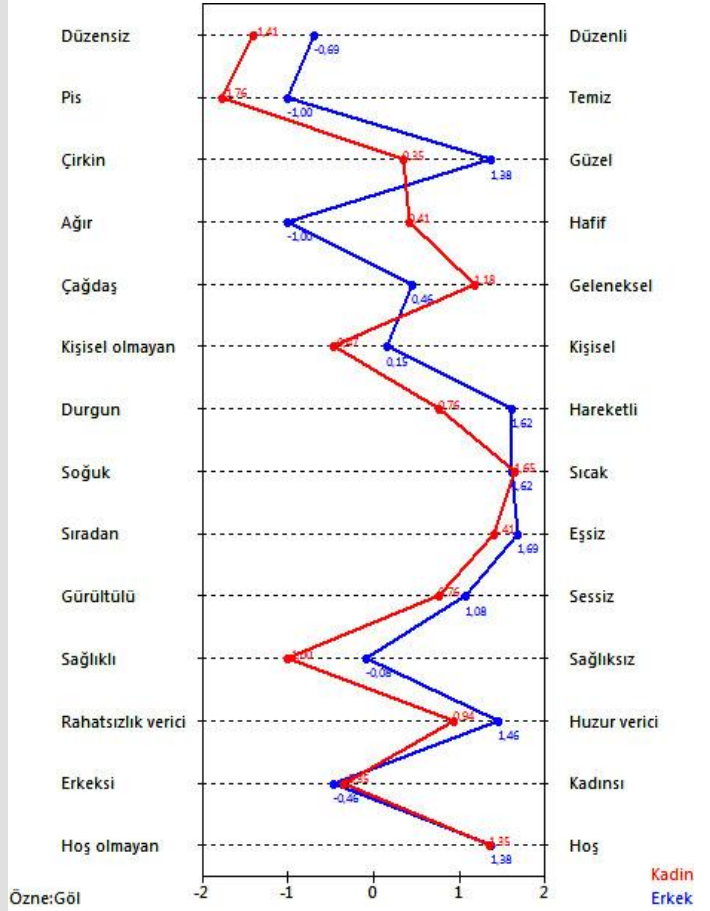
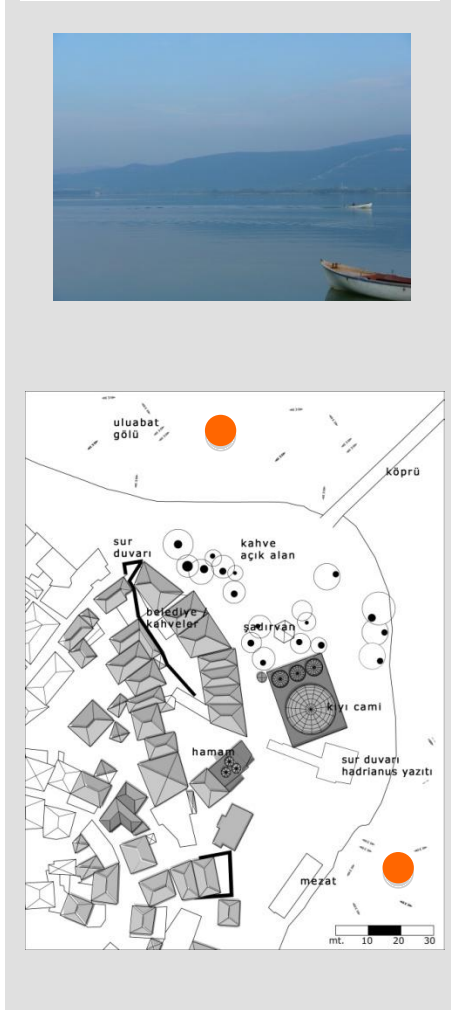
Şekil 3.40.Gölyazı çekek yeri, SF değerleri

Şekil 3.40'da görülen, Gölyazı Cumhuriyet Meydanı'nın çevresinde ve tüm adada farklı noktalarda kıyı şeridinde dağılmış olarak bulunan, kayıkların çekildiği çekek yeri için kullanıcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, çekek yerinin, kadın kullanıcılar tarafından, güzel, geleneksel, hareketli, hoş (değer:1.75) ve huzur verici (değer:2) olarak değerlendirildiği görülmektedir. Çekek yeri, erkek kullanıcılar için, erkeksi (değer:-1.72), geleneksel (değer:1.75) ve kişisel olmayan/toplumsal (değer:-1.09) bir mekan olarak anlamlandırılmıştır. Kadınlar çekek yerini huzur verici olarak nitelendirirken, erkekler rahatsızlık verici (değer:-0.14) ve kadınların güzel bulduğu bu mekanı çirkin (değer:-0.29) olarak nitelendirmişlerdir. Yine kadınların hoş buldukları çekek yeri öznesi, erkekler için hoş olmayan (değer:-0.29) bir yerdir (Şekil 3.40).

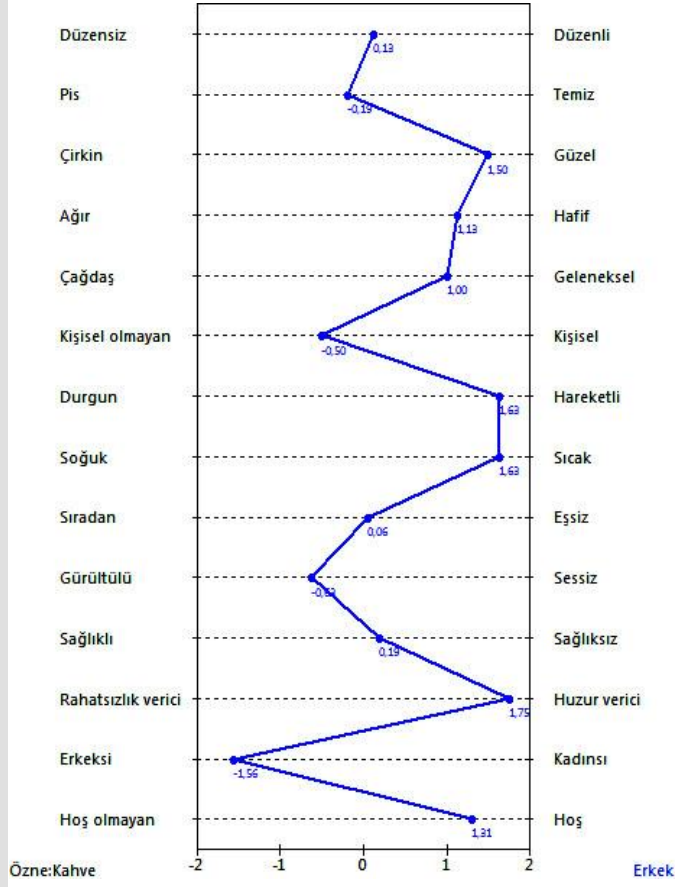
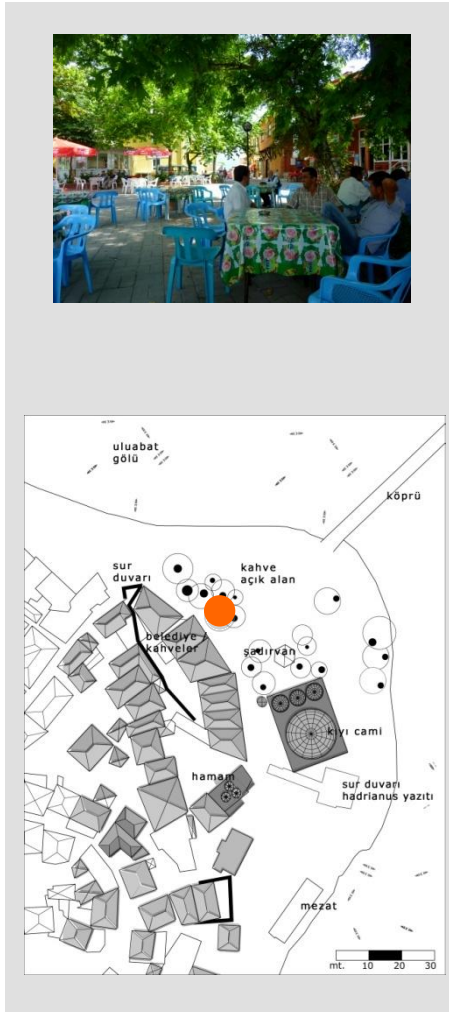
Şekil 3.41. Gölyazı Kadın Dayanışma Derneği, SF değerleri

Gölyazı Kadın dayanışma derneği için kullanıcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, derneğin, kadın kullanıcılar tarafından, güzel, hareketli, sıcak, huzur verici (değer:1.57), eşsiz (değer:1.43), hoş (değer:1.86) ve kadınsı (değer:2) olarak anlaşıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, periyodik aralıklarla bir araya gelinerek dernek toplantılarının yapıldığı mekanı, gürültülü, düzensiz ve biraz da pis olarak nitelendirmektedirler (Şekil. 3.41). Geleneksel bir yapıya sahip olduğu düşünülen Gölyazı Beldesi'nin kadınları, dayanışma derneklerini çağdaş (değer:-1.29) ve toplumsal/kişisel olmayan (değer:-1.00) olarak anlamlandırmaktadırlar. Erkekler kadın dayanışma derneği öznesini kullanmamaktadırlar.

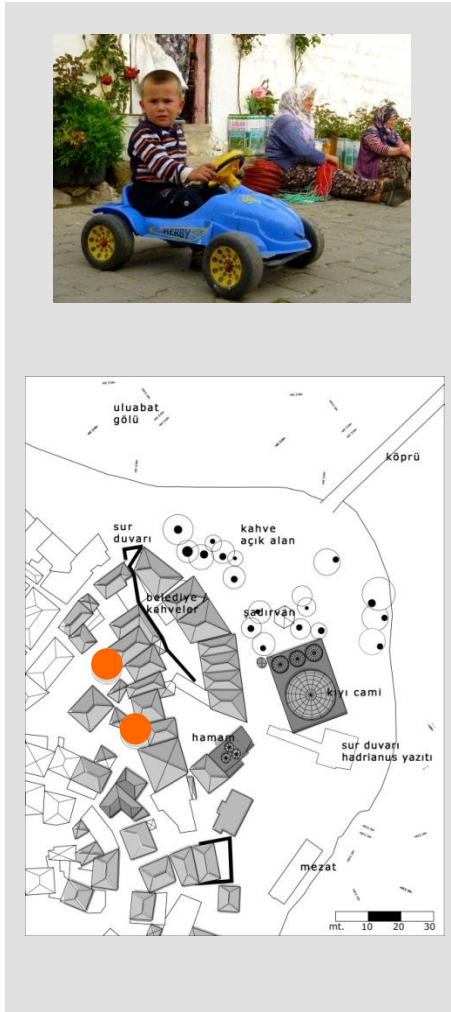
Şekil 3.42.Uluabat Gölü, SF değerleri

Adanın çevresini saran Uluabat Gölü için kullanıcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, Şekil 3.42'de, kadın ve erkek katılımcıların gölün çok benzer biçimde anlamlandırdıkları görülmektedir. Göl, kadınlar için, güzel (değer:1.38), geleneksel (değer:1.18), sıcak (değer:1.65), eşsiz (değer:1.69), huzur verici (değer:1.46) ve hoş (değer:1.35) anlamlar taşımakta, erkekler ise gölün, kadınlara göre, daha güzel, huzur verici, eşsiz ve hoş olarak nitelendirmektedir. Erkekler için ağır (değer:-1.00) olan göl, kadınlar için hafif (değer:0.41) bir anlama sahiptir. Kadın ve erkek katılımcılar, gölün erkeksi (kadın değer:-0.35, erkek değer:-0.46) olarak tanımlamışlardır. Gölün pis ve düzensiz bir özne olduğu konusunda, erkek ve kadın katılımcılar hemfikirdirler.

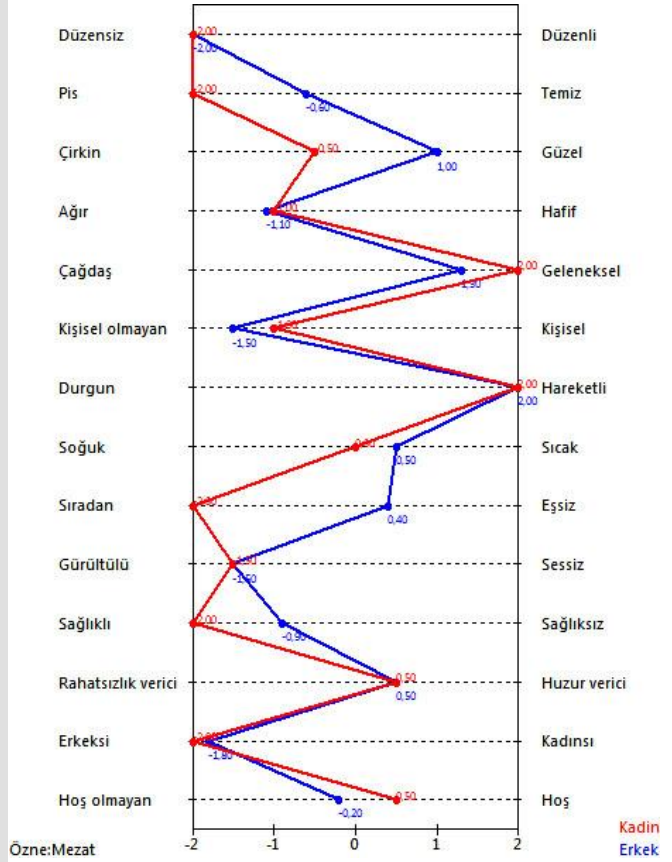
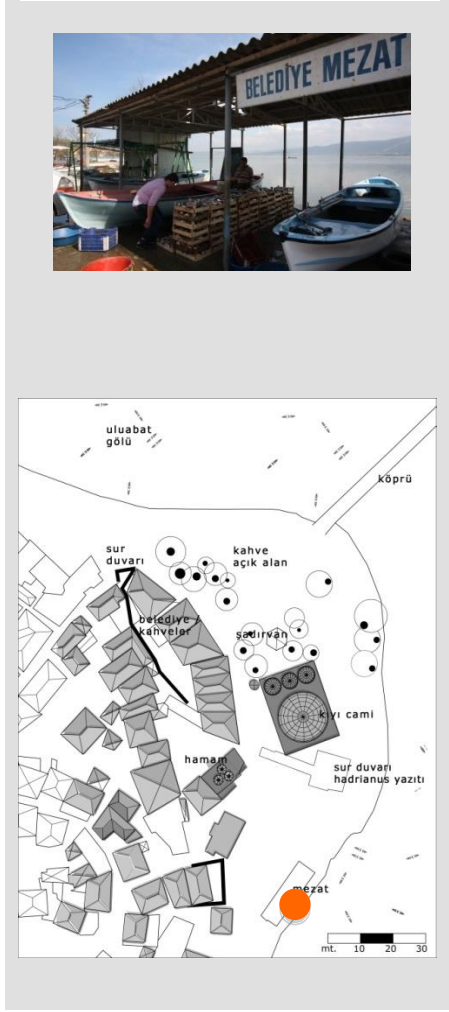
Şekil 3.43. Göllyazı kahveler, SF değerleri

Göllyazı Cumhuriyet Meydanı kahveleri için kullanıcılara uygulanan SF ölçeği DoSaM/SF Aracı ile analiz edildiğinde kahvelerin, erkek kullanıcılar tarafından, güzel (değer:1.50), hareketli, sıcak (değer:1.63), huzur verici (değer:1.75), erkeksi (değer:-1.56), geleneksel (değer:1.00) ve hoş (değer:1.31) olarak anlamlandırıldığı görülmektedir. Bu değerlere ek olarak, kahveler pis ve gürültülü olarak tanımlanmıştır. Sosyal-İlişkisel İrdeleme analizlerinde de görüldüğü gibi kahveler kadınlar tarafından kullanılmamaktadır. Buna rağmen, erkekler kahveleri kişisel olmayan/toplumsal (değer:-0.50) mekanlar olarak nitelendirmektedir (Şekil 3.43).

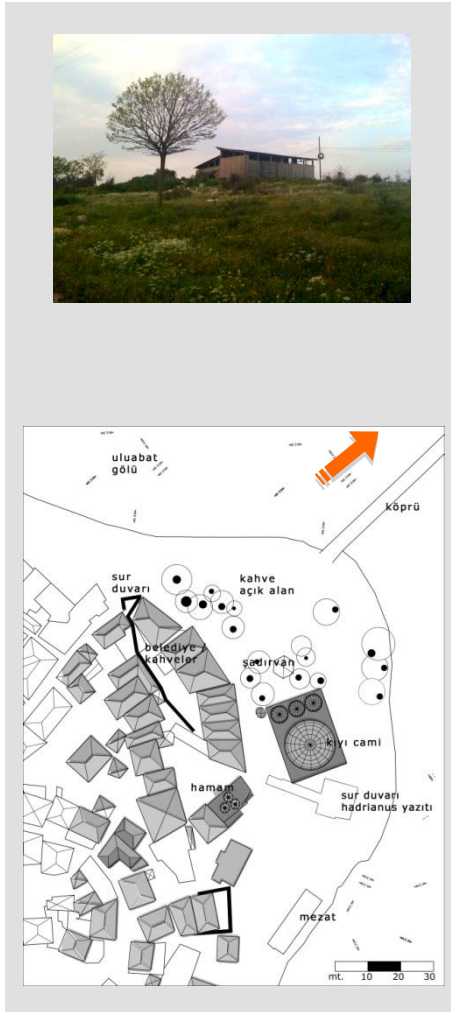
Şekil 3.44. Gölyazı komşu evi ve kapı önü, SF değerleri

Gölyazı ada bölümünde, sosyal-ilişkisel irdeleme analizlerinde de görüldüğü üzere kadınların sosyalleştiği alanlar olan kapı önleri için katılımcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, bu mekanların (özne), kadın kullanıcılar tarafından, düzenli (değer:1.29), temiz (değer:1.71), güzel (değer:1.86), hafif, geleneksel (değer:1.43), hareketli (değer:1.34), sıcak (değer:1.71), huzur verici (değer:1.86), kadınsı ve hoş (değer:2.00) olarak anlamlandırıldığı görülmektedir (Şekil 3.44). Kadınlar tüm bu olumlu anlamlarla birlikte kapı önlerini gürültülü (değer:-0.29) olarak nitelendirmektedir. Erkekler, kapı önü öznesini kullanmamaktadır, buna rağmen kadınlar kapı önlerini kişisel olmayan/toplumsal mekanlar olarak tanımlamaktadır.

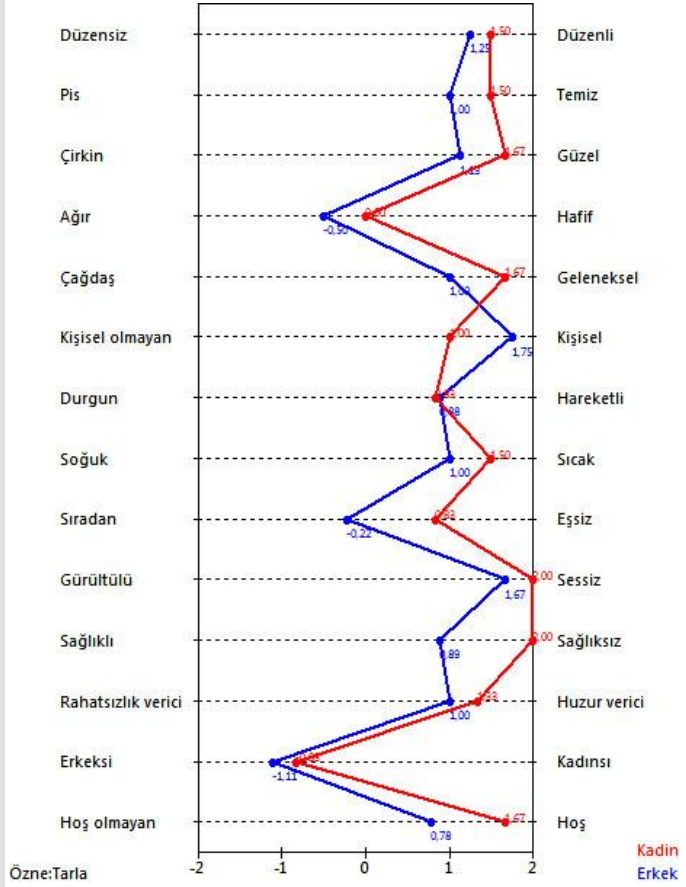
Şekil 3.45. Gölyazı mezat alanı, SF değerleri

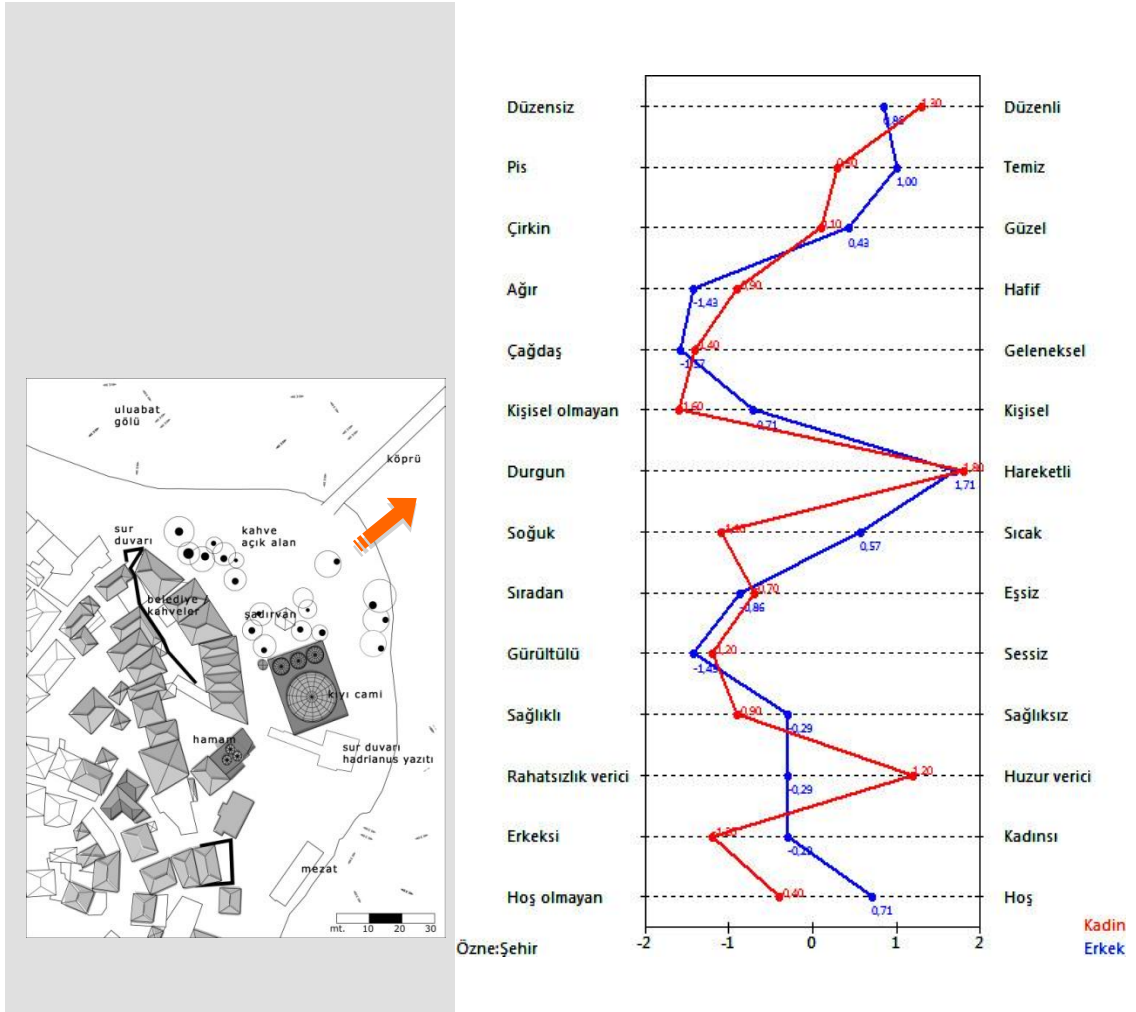
Gölyazı Mezar Alanı için kullanıcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, erkeklerin mezarı, güzel (değer:1.00), geleneksel (değer:1.50), hareketli (değer:2.00), eşsiz (değer:0.40), sıcak, huzur verici (değer:0.50) ve erkeksi (değer:-1.80) olarak anlamlandırdıkları görülmektedir. Bunun yanında, erkeklere göre mezar, düzensiz (değer:-2.00), pis (değer:-0.60) ve gürültülü (değer:-1.50) bir öznedir (Şekil 3.45). Katılımcılardan yalnızca 2 kadının (n:2/31) mezarı kullandığı ve onlarında erkekler gibi, mekanın erkeksi olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Sosyal-İlişkisel İrdeleme analizlerinde de ortaya çıkan, kadınların mezar öznesini kullanmamaları gerçeğine rağmen, erkekler mezarı kişisel olmayan/toplumsal bir mekan olarak nitelendirmektedir.

Şekil 3.46. Gölyazı tarla, SF değerleri

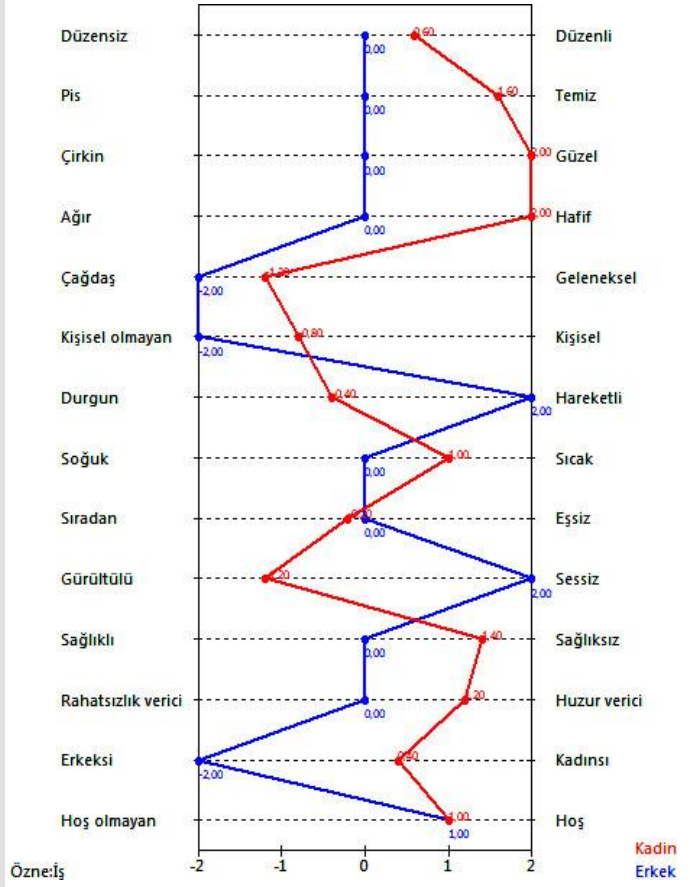
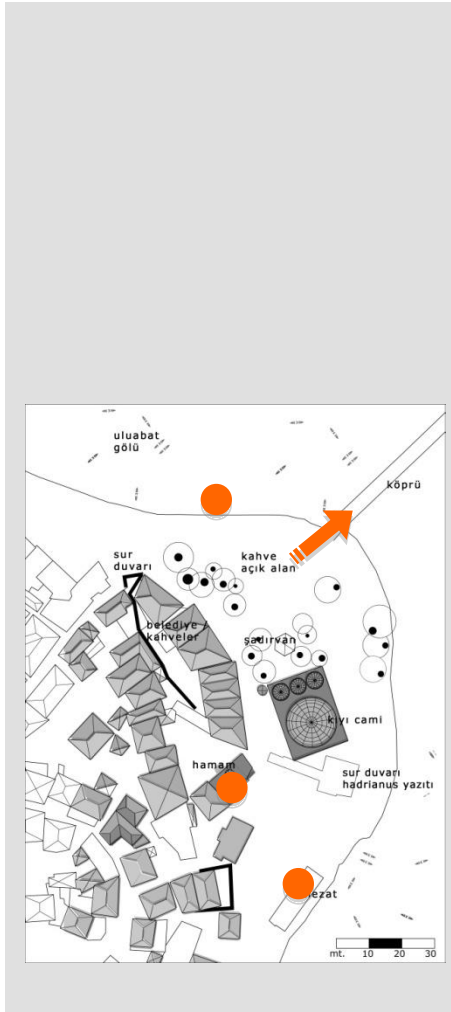
Gölyazı yaşayanlarının sahip oldukları ve çalıştıkları tarlalar için uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde, kadın ve erkek katılımcıların tarlayı çok benzer biçimde anlamlandırdıkları görülmektedir (Şekil 3.46). Tarla, kadınlar için, düzenli, temiz (değer:1.50), güzel (değer:1.67), geleneksel (değer:1.18), sıcak (değer:1.50), sessiz (değer:2.00), huzur verici (değer:1.33) ve hoş (değer:1.67) anlamlarına sahiptir. Erkekler tarlayı, kadınlara göre, daha düzensiz, pis, çirkin, rahatsızlık verici, soğuk ancak çağdaş bulmaktadırlar. Tarla öznesi, hem erkekler hemde kadınlar için erkeksi (erkek değer:-1.11, kadın değer: -0.85) olarak anlamlandırılmıştır. Tarla için her iki katılımcı grubu tarafından kişisel bir mekan tanımı yapılmıştır (Şekil 3.46).

Şekil 3.47. Şehir, SF değerleri

Katılımcılardan, belirli aralıklarla gittikleri şehiri (Bursa) tariflemeleri istendiğinde, erkek ve kadın katılımcıların benzer şekilde yorumladığı tespit edilmiştir. SF ölçek verileri analiz edildiğinde, kadın ve erkekler için, Bursa'nın, erkeksi, hareketli, çağdaş, kişisel olmayan, güzel, temiz, ve ağır bir özne olduğu tespit edilmiştir. Şehir öznesinin sözü geçen sıfatlar için kadın ve erkekler tarafından aldığı değerler Şekil 3.47'de açıkça görülmektedir. Şehirle ilgili SF ölçeği uygulanırken, katılımcıların, şehri sürekli olarak Gölyazı ile kıyaslayarak cevap verdikleri belirlenmiştir.

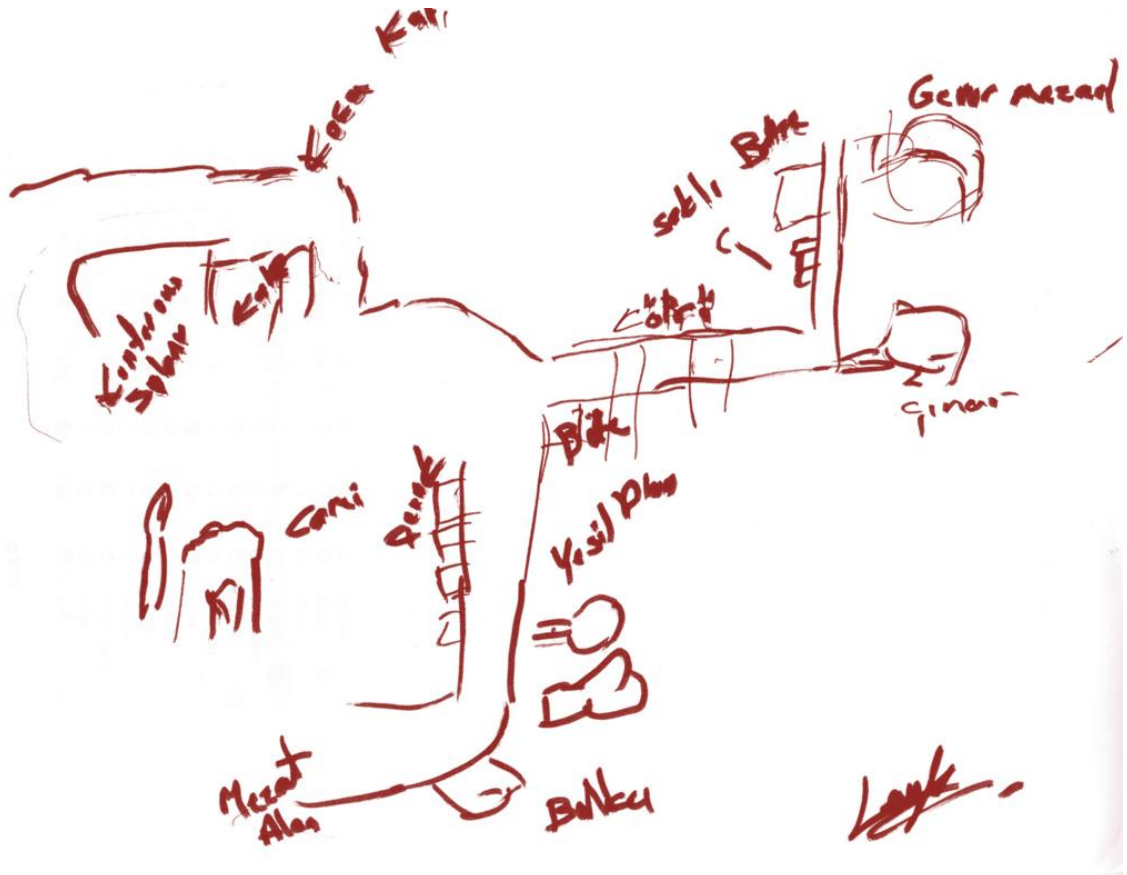
Şekil 3.48. İş, SF değerleri

Katılımcılardan sahip oldukları işler için SF ölçeği kullanılarak değerlendirme yapmaları istendiğinde, değişik iş sahiplerinin farklı yorumlar yaptıkları tespit edilmiştir. Balıkçılık, çiftçilik, ev hanımlığı, fabrika işçiliği, peynircilik gibi farklı meslek grupları, iş öznesini farklı anlamlandırmışlardır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, kadınlar işi ve çalışmayı erkeklerden daha güzel (kadın değer:2.00, erkek değer:0.00) hafif (kadın değer:2.00, erkek değer:0.00), sıcak (kadın değer:1.00, erkek değer:0.00) ve huzur verici (kadın değer: 1.20, erkek değer:0.00) biçiminde anlamlandırmaktadır (Şekil 3.48).

3.4.5. Bilişsel Haritalama Bulguları

Gölyazı alan çalışması kapsamında, katılımcıların bir kısmıyla yapılan bilişsel haritalama sonuçları bu bölümde aktarılmaktadır. Şekil 3.49'da Kadın Derneği'nde başkanlık da yapmış birey, yaşadığı yer olan Gölyazı'yı haritalamıştır.

Haritalama prosedüründe katılımcılar yönlendirilmemiş, hepsine aynı büyüklükte boş bir A4 beyaz kağıt sunulmuştur. Katılımcıların eğitim durumu, 'harita' kavramıyla temsil edilenin ne olduğunu açıklamayı zorlaştırmıştır. Bu tip zorluklar nedeniyle, çalışmalar kroki (Şekil 3.49. ve 3.50) ve resim (Şekil 3.51, Şekil 3.52 ve Şekil 3.53) olarak dışsallaşmıştır. Kendi içlerinde değerlendirildiklerinde, çok zengin hikayeler barındıran haritaların alan çalışmasına katkıları, 3.5. Gölyazı Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi bölümünde irdelenmektedir.

Şekil 3.49. Bilişsel Harita, Kadın, Dernek Başkanı, Gölyazı, 2010

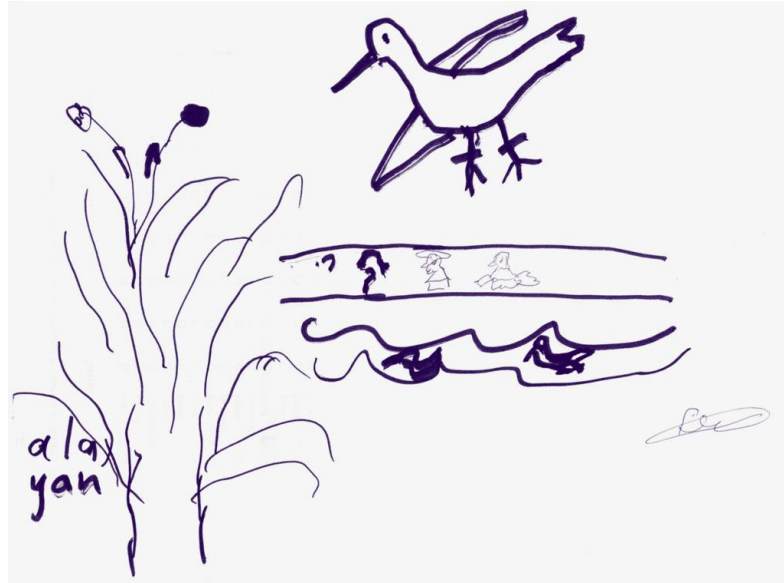
Şekil 3.49'da görüldüğü üzere, katılımcı Gölyazı'yı yalnızca ada bölümü olarak yorumlamamış, köprü'nün karşısında "gavur mezarlığı" olarak nitelendirdiği, Rum kökenli Gölyazı'luların mezarlığını, 700 senelik Ağlayan Çınar'ı (çınar), "Koca Kapı"yı, balıkçıları, mezat alanını, büyük camiyi ve cami önünde hafta sonu kadınların satış yaptığı tezgahları 'dernek' olarak belirtmiştir. "Haritayı" kendi deyimiyle kroki olarak çizmiş ve imzasını sağ alt köşeye atmıştır. Bu çalışma, sosyal-ilişkisel irdeleme ve SF ölçeği analizlerinin tespit edemediği, ancak Gölyazı'luların bilişsel haritalarında yer etmiş bir takım anlamlar taşıyan, çınar ve mezarlık gibi mekanlarında varlığına işaret etmektedir.

Kadın Dayanışma Derneği'nde aktif görev yapan bir başka Gölyazı'lıkadının çizdiği bilişsel harita, 3.50'de görülmektedir. Ada, kara ve bu ikisini bağlayan köprü'nün baskın olarak ifade edildiği çizimde, katılımcı, Uluabat Gölü'nün ada yaşamında ne kadar büyük rol oynadığını açıkça ortaya koymuştur. Adanın çevresindeki titreşim çizgileri gölün suyunu temsil etmektedir. İmzasını da atan katılımcı, adada "Simit" olarak nitelendirdiği Simitçi Kale'yi haritasında işaretlemiştir. Cami, mezat gibi kendisi için önemli yerlerin, yalnızca adlarını yazmakla yetinmiştir. Adanın kuzey-güney doğrultusu ve kara ile ilişkisinin oranları gerçeğe uygun olarak temsil bulmuşlardır.

Şekil 3.50. Bilişsel Harita, Kadın, Ev Hanımı, Dernek Üyesi, Gölyazı, 2010

Yaşı 3.49 ve 3.50’de sunulan haritaları çizen dernek üyelerinden oldukça büyük olan Gölyazı kullanıcısı bir kadından yaşadığı çevreyi haritalaması istendiğinde, diğer katılımcılar gibi köprüyü önce belirtmiş, köprü üzerinde insanlar çizmiş ve köprünün altındagölü, gölün suyunu ve suda yüzen kuşları betimlemiştir. 2 boyutlu betimsel bir çizim olan bu görselde “Ağlayan Çınar” yine yer almış ve oldukça büyük ifade edilmiştir. Bu vurgu çınarın adının “ala yan” olarak yazılması ile de desteklenmiştir. Sayfanın üstünde 700 yıllık çınarla aynı büyüklükte belirtilen kuş, Uluabat Gölü ve çevresinde çok görülen leylektir (Şekil 3.51).

Şekil 3.51. Bilişsel Harita, Kadın, Ev Hanımı, Dernek Üyesi, Gölyazı, 2010

Ev hanımı ve dayanışma derneği üyesi olan bir başka kullanıcının bilişsel haritasına bakıldığında, cami (sol üstte), okul (üst ortada), köprü (sayfanın ortasında), ağlayan çınar (köprünün sağında), kendine ait konut (köprünün solunda), mezar yeri (sağ altta) ve balıkçı görülmektedir. Bununla birlikte köprünün önünde 3 adet balık bulunmaktadır. Katılımcı kendini, hamur açarken oklavasıyla temsil etmiştir (Şekil 3.52). Haritada, sosyal-ilişkisel irdeleme analizlerinde kadınların sosyal yapılanışında yeri olmayan mezar da görülmektedir.

Şekil 3.52. Bilişsel Harita, Kadın, Ev hanımı, Dernek Üyesi, Gölyazı, 2010

Yapılan bilişsel haritalama çalışmalarının en detaylısı, fabrikada çalışan bir Gölyazılı kadına aittir. Köprü, balıkçı teknesi ve çapası, nilüfer çiçekleri, hafta sonu derneğin açtığı tezgahlarda çalışan kadınlar, mezat, yeni ve eski cami, konferans salonu, sağlık ocağı ve restore edilen kilise gibi mekanlar çizimde açıkça görülmektedir. Harita betimsel olmakla birlikte, Gölyazı'ya ait birçok detayı içermektedir.

Şekil 3.53. Bilişsel Harita, Kadın, Fabrika Çalışanı, Dernek Üyesi, Gölyazı, 2010

3.5. Gölyazı Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi

Alan araştırmasının birincil hedefinin, kuramsal altyapısı oluşturulan DoSaM modelinin uygulanmasında belirli parametrelerinin sınanması olduğu daha önce belirtilmiştir. Böylelikle, kuramsal modelde(DoSaM) olası boşluklar tanımlanabilmiş, elde edilen bilgiler, 'eylem araştırma' döngüsünün tamamlanmasına yardımcı olmuştur. Tez kapsamında, modelin uygulama ve kuramsal alanda sağlayacağı yararlarla ilişkili hedefler ise; (1) sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için yeni bir model oluşturulması, (2) bu yeni model kapsamında, mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal yapılanmasının ve karakterinin belirlenmesi, (3) yeni ürünlerin mevcut dokulara eklenmesi durumunda, sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamada göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin, yeni model kullanılarak belirlenebilmesi, (4) modelin önerdiği araştırma metotlarının bir arada ve eş zamanlı kullanım prosedürlerinin, çevre-davranış çalışmalarının metodolojisine katkı sağlaması, biçiminde özetlenebilir. Doku okumalarında sosyal ağ modeli (DoSaM) için bahsi geçen bu beklentilerin irdelenmesi, Sonuç ve Değerlendirme Bölümünde sunulmaktadır.

Gölyazı'nın sahip olduğu karmaşık fiziksel-mimari dokunun okunmasının, çevre-davranış çalışmalarında kullanılan yöntemlerden yalnızca birinin uygulanması ile mümkün olmadığı düşüncesi ile, bu tip karmaşık örüntülü ve çok faktörlü sosyal yapılara sahip olan dokulara yapılacak herhangi bir müdahaleden önce, uygulanması önerilen DoSaM'ın, bu alanda kullanılmasına ve sınanmasına karar verilmiş ve alan çalışmasının bulguları, 3.4. Ölçekler, Veri Analizi ve Bulgular Bölümünde sunulmuştur.

3.5. Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi Bölümünde, Gölyazı kadın ve erkeklerinin fiziksel dokuyu, sosyal bir varlık olarak, farklı anlamlandırıp anlamlandırmadıklarını belirlemek için, DoSaM'ın uygulanması sonucunda ortaya çıkan bulgular, öne sürülen hipotezler bağlamında irdelenmektedir.

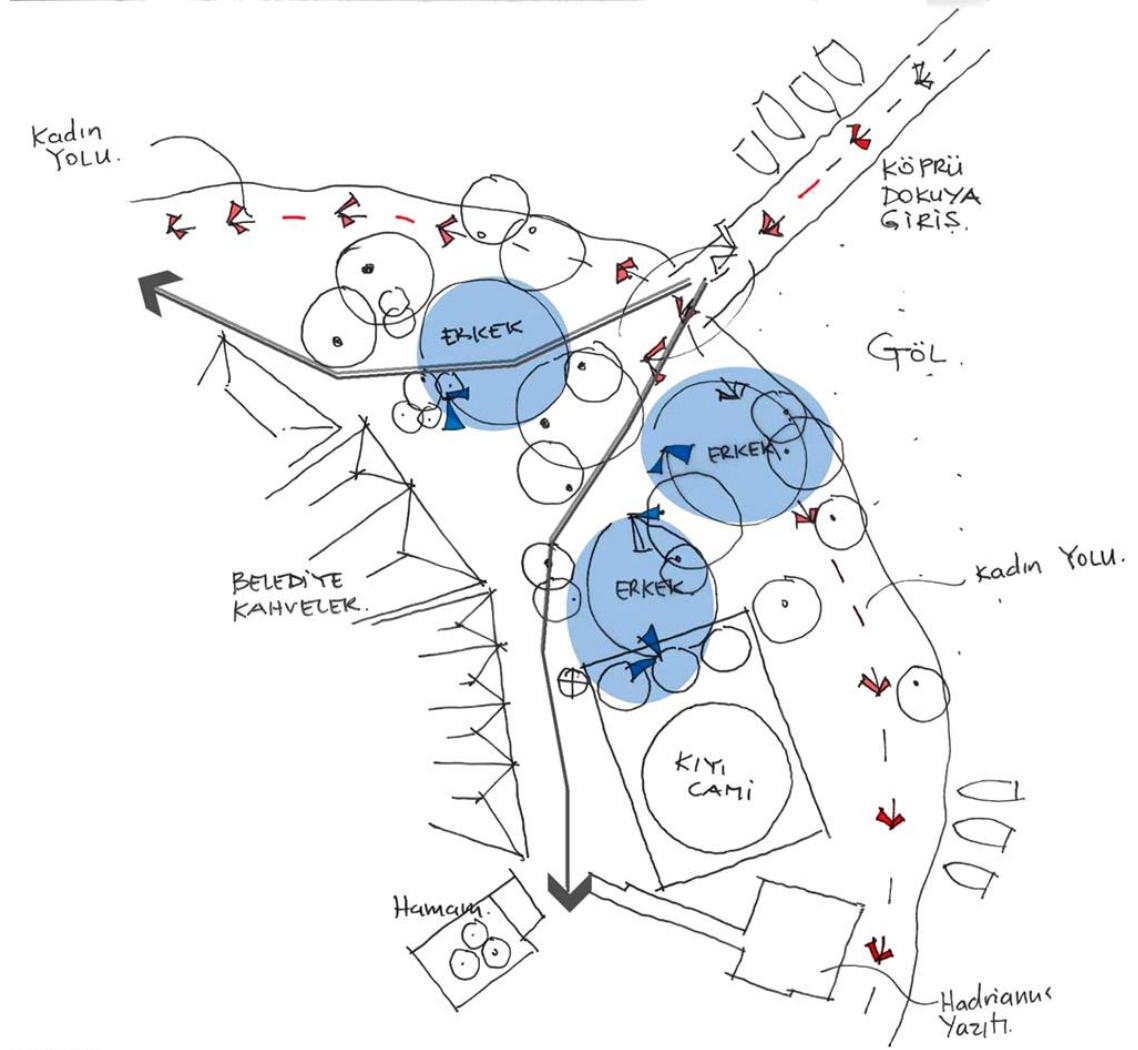
Bu hipotezler, 3.2. Araştırmanın Hedefi Bölümünde de belirtildiği gibi, sırasıyla (1) Kadınlar ve erkekler mekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar. (2)

Gölyazı dokusu, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır.(3) Kadınlar tarafından anlamlandırılan feminen Gölyazı ve erkekler tarafından anlamlandırılan maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı öznelere ve ilişkilere sahiptir. (4) Maskülen ve feminen Gölyazı'nın, sosyal strüktürünün sunduğu sosyal ağlar, aynı öznelere sahip olsalar bile, bu öznelerin karakterleri (değerleri) farklıdır. (5) Maskülen Gölyazı ve feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur, olarak tanımlanmaktadır.

3.5.1. Bulguların Hipotezler Bağlamında Yorumlanması

(1) Kadınlar ve erkeklermekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar.

Gölyazının iki mahallesinde de yaşayanların hayatlarının yoğun olarak geçtiği Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan davranışsal haritalamalar sonucunda, eylemlerin gerçekleşme rutinleri, kadın ve erkeğin meydan ve çevresini kullanım farklılıkları tespit edilmiştir. Şekil 3.54'te görülen, alan çalışması sırasında yapılmış eskizde, erkek egemen bölgeler mavi alanlar olarak ifadelendirilmiş ve köprüyü kullanarak adaya ulaşan kadınların, kahve içinden ve caminin girişinin önünden geçmeyerek, yollarını uzattığı ve konutlarına bu şekilde ulaşmayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Kırmızı oklarla ifade edilen yol, kadının kullandığı patikayı göstermekte, gri olarak belirtilmiş yol ise, konuta ulaşmada daha kısa olan ancak kadınların, çok zorunda kalmadıkça kullanmadıkları alternatif patikayı göstermektedir. Patikaların doğruluğunu, kadınların ve erkeklerin sıklıkla kullandıkları patikaları gösteren tek modlu ağ çizgeleri de desteklemektedir (Bkz. Bölüm 3.4.3. s.103-104). Bu tercihin ya da zorunluluğun, yaşantıdan kaynaklanan nedenleri bulunmaktadır ve bu nedenler, kullanıcı cinsiyeti ve mekan arasındaki, varlığına inanılan ilişkiye bağlanabilir. Antropoloji öncelikli olmak üzere, birçok bilim bu ilişkiyi çözümlenmeye çalışmıştır.

Şekil 3.54. Cumhuriyet Meydanı çevresinde kadınlar tarafından kullanılan yol ve alternatifi.

Antropoloji, cinsiyet ve mekan arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin güç dengeleri ile kumanda edildiğini öne süren ilk bilimlerden biridir. Feminist antropologlar, kamusal ve özel alanlar, akrabalık ağları ve değiş-tokuş üzerine kurulu sosyal ilişkileri incelemişlerdir. Bu ilişkiler, özellikle mekansal sınırlarla ilgilenen şehirci ve tarihçiler için çok önemli olmuştur (Rendell 2003). Yalnızca 3.54 şeklindeki dengelere bakılarak bile, Gölyazı'da mekan ve cinsiyet arasında güçlü bir ilişki olduğunu ve bahsi geçen ilişkinin erkek egemenliğinde sürekliliğini sağladığını öne sürmek mümkündür.

Rendel (2003), bir antropoloji ve coğrafya perspektifinden bakarak mekanın, sosyal ve kültürel olarak üretildiğini ve cinsiyetlerin ilişkilerinin, sosyal, kültürel ve mekansal olarak yapıldığını öne sürmektedir. Bu durum Rendell (2003)'e göre eş

değer iki temel soru ortaya çıkarmaktadır: (1) Cinsiyet ilişkileri mekanda nasıl şekil bulur? (2) Mekansal ilişkiler cinsiyetin yapılanmasını nasıl şekillendirir? Bu bağlamda, Gölyazı Cumhuriyet Meydanı ele alındığında bahsi geçen sorular meydan ve çevresinde çok sayıda yapılan davranışsal haritalamalara (DoSaM) dayanılarak cevaplanmaya çalışıldığında ortaya ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Meydanda kadın ve erkek ilişkilerinin zayıf olduğu ve kurulu bu düzenin mekanı maskülenleştirdiği söylenebilir. Kadın meydanın çevresinden dolaşarak konuta ulaşmakta, erkek ise varlığını, belediye, kahve ve caminin olduğu meydanda gerçekleştirmektedir. Kadın ve erkek aynı mekanları kullanmamaktadır.

Spain (1992), kadın ve erkeğin mekansal olarak farklı konumlandıklarını ve bu konumlanışın, kadının bilgiye ulaşımını azalttığını ve erkeğin önünde güçsüz duruma gelmesine neden olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda, Gölyazı Cumhuriyet Meydanı'na bakıldığında, kadının beldenin tek bilgi kaynağı olarak nitelendirilebilecek belediye ve muhtarlığa ulaşımının mümkün olmadığı ortadadır. Belediye, Şekil 3.54'te de görüldüğü gibi kahvelerin, kapalı alanının üst katındadır ve kadın kullanıcılar bu mekana ulaşamamaktadır.

Bununla birlikte, Gölyazı'da göl ve tarlanın hem kadınların hemde erkeklerin, aynı zamanlarda bulunduğu ve üretim yaptığı mekanlar olduğu bir başka bulgudur. Bu durumda, "*Kadınlar ve erkekler mekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar*" savı, göl ve tarla özneleri dışında, Gölyazı'nın diğer mekanları için geçerlidir.

SF ölçeklerinin uygulanması sürecinde, karşılıklı yapılan görüşmeler sonucunda, Gölyazı'da kadın ve erkeklerin aynı anda bulunmadıkları kahve öznesi için, 45 yaşında erkek bir balıkçının; "*Cami, kahve, göl, tarla artık geleneksel anlayıştan çıktı ve kadınlara da ait... Bu yadırganmamakta...*" sözlerini sarfetmesi, oldukça ilginç olmakla beraber pek de inandırıcı değildir. Ancak, araştırmaya katılan balıkçının, kadınlardan bahsederken, Gölyazı kadınlarından mı, yoksa gününbirlik kullanıcılarından mı bahsettiği belirli değildir.

(2) *Gölyazı dokusu, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır.*

Doreen Massey (1994)'nin yaklaşımı, yerin, mekanın ve cinsiyetin ilişkili olduğunu ve eşzamanlı yerleşik süreçler biçiminde gerçekleştiklerini öne sürer (Bondi ve Davidson 2005). DoSaM bulguları bu savı desteklemektedir ve Gölyazı

dokusunda, birbirinden farklı mekanların, farklı cinsiyetler tarafından, eş zamanlı olarak kullanıldığı söylenebilir. Davranışsal haritalama verilerinin bulgularının sunulduğu, 3.4.1. bölümünde de açıkça görüldüğü gibi, aynı zaman dilimlerinde, kadın Gölyazı kullanıcısı, erkek Gölyazı kullanıcılarından farklı mekanlarda farklı eylemlerde bulunmaktadır.

Sabah saat 5:00-10:00 arasında, beraber göle balık avlamaya çıkan kadın ve erkek kullanıcılar, 10:00-11:00'de birbirlerinden ayrılmakta ve kadın evinde, erkek ise mezatta bulunmaktadır. 11:00'de mezatta son bulan satışı takiben, kadınlar evde ev işi, çocuk bakmak, el işi gibi etkinliklerde yer alırken, erkek bu süreyi, dinlenmek, kahvede oturmak, beslenmek gibi daha pasif eylemlerle değerlendirmektedir. Gölyazı kullanıcılarından erkekler, saat 13:00-16:00 arasında farklı birkaç tip eylemde bulunmakta ve bu eylemler için Gölyazı'nın farklı mekanlarını kullanmaktadır. Tarlası olan erkekler tarlada çalışmakta, bazı erkekler kayık çekek yerinde kayık ve balık ağı takımlarının tamirleriyle ilgilenmekte, şehirde işi olanlar şehre gitmekte, bir kısım erkekler ise kahvelerde oturmaktadır.

Bununla birlikte aynı zaman aralığında, tarlada çalışan kadınlar, erkekler gibi tarlaya gitmekte, el ve ev işleriyle ilgilenenler bu eyleme devam etmekte, ancak kadın, daha yoğunluklu olarak konut bölgesinde varlığını sürdürmektedir (Şekil 3.55). Bu bağlamda, Gölyazı dokusunda cinsiyet ve mekan ilişkisinin ve bu ilişkinin doğurduğu mekan ayrımının çok güçlü olduğu söylenebilir ve bu gerçek, ayrık sferler paradigmasına bağlanabilir. Cinsiyete göre mekanın ayrımı (gendered space) durumunun en yaygın sunumu, karşıt ve hiyerarşik bir sistem olarak tanımlanabilecek "ayrık sferler" paradigmasıdır (Rendell 2003). Sisteme göre, kent, sistemin baskın, kamusal, üretim alanı olup, yuva ise çekinik, özel, feminen üreme alanıdır. Rendell'e (2003) göre, bu ideolojinin kökleri, erkek-egemen ve kapitalisttir; ideoloji kenti yuvadan, kamusalı özelden, üretimi üremeden ve kadını erkekten ayıştırmaktadır. Konut mekanının bir dünya, kahve ve mezatınise başka dünyalar (sfer) olduğu, DoSaM bulgularından açıkça görülmektedir. Bu sferlerin birbirlerinden ayrık olduğu da bir başka gerçektir. Gölyazının barındırdığı ayrık sferler, sosyal ağların ortaya çıkarıldığı sosyal-ilişkisel irdeleme bölümünde sunduğu gibi, kadın ve erkeklerin tanımladığı sosyal strüktürlerin öznelinin farklılığından da okunabilmektedir.

Şekil 3.55. Kadın katılımcıların Gölyazı kullanımı

DoSaM bulgularına geri dönüldüğünde, saat 16:00-20:00 arasında, kadınların konut önlerini ve komşu evlerini kullandıkları (Şekil 3.55), ağ örme ve el işi yapma etkinliklerini de bu süre içinde kadın egemen olarak tanımlanabilecek kapı önlerinde gerçekleştirdikleri, eş zamanlı olarak erkeklerin çoğunun kahvelerde toplandığı ve sohbet ettiği görülmüştür (Şekil 3.56). Bu durumda, alan çalışmasının ikinci hipotezi olan, "Gölyazı dokusu, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır" doğrulanmıştır.

Şekil 3.56. Erkek katılımcıların Gölyazı kullanımı

(3) Kadınlar tarafından anlamlandırılan feminen Gölyazı ve erkekler tarafından anlamlandırılan maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı öznelere ve ilişkilere sahiptir.

Gottdiener ve Budd (2008) toplumun erkek egemen ilişkiler tarafından yönetildiğini öne sürmektedir. Toplumun feminen ve maskülen özellikleri, baskın ve çekinik karakterler olarak ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen feminen ve maskülenlik, öne sürülen çekinik ve baskın karakter özelliklerini, mekanlara da yansıtmaktadır. Erkek egemenliğinde bulunan mekanlar maskülen, kadın egemenliğindeki mekanlar ise feminen mekanlar olarak adlandırılmaktadır. Mekanın, fiziksel anlamda değişiklik göstermemesine rağmen, sosyal bir nesne olarak, kullanıcısının 'okumalarına' göre değişiklik gösterebileceği bir gerçektir. 1920'lerde, hemen hemen tüm toplumlarda kadının yerinin ev (yuva, hane) olarak tanımlandığı düşünüldüğünde, Gölyazı'da da konut mekanı ve kapı önünün feminen olduğu, buna karşıt olarak üretim alanları olan tarla, göl ve mezat yerinin maskülen olduğu söylenebilir. SF Ölçeği sonucu elde edilen veriler bu öngörüyü desteklemektedir.

Bölüm 3.4.3.'te de açıkça görüldüğü gibi, kadınların tanımladığı Gölyazı sosyal ağları ile erkeklerin tanımladığı Gölyazı sosyal ağları birbirinden farklıdır. Sosyal ağ analizinden ortaya çıkan sonuç; feminen Gölyazı'nın, çekek yeri, mezat, kadın dayanışma derneği, kapı önü, göl ve tarla gibi öznelere sahip olduğu, ancak maskülen Gölyazı'nın kadın dayanışma derneği ve kapı önü özneleri yerine, kahve ve cami öznelerine sahip olduğudur. Feminen ve maskülen Gölyazı'nın sahip olduğu göl ve tarla özneleri ise ortak öznelerdir (Bkz. Bölüm 3.4.3. s. 100-101)

Sosyal Ağlarda öznelerin, bireyler ve bunlar arasındaki ilişkilerinde patikalar olarak tanımlandığı düşünüldüğünde, maskülen ve feminen Gölyazı'nın, birbirine kısmen benzer, ancak farklı karakterde olduğu söylenebilir. Feminen Gölyazı'nın sosyal ağ patikaları ile maskülen Gölyazı'nın sosyal ağ patikaları arasında da belirgin bir ayrım bulunmaktadır. Feminen Gölyazı'da, göl ve kapı önü arasında çok güçlü bir bağ olmasına karşılık, maskülen Gölyazı öznelerinin hemen hemen hepsi arasında güçlü bağlar tespit edilmiştir (Bkz. Bölüm 3.4.3. s.103-104).

Feminen Gölyazı öznelerinden, kapı önü ve kadın dayanışma derneğinin, kullanıcılar tarafından kadınsı mekanlar olarak anlamlandırıldığı, ancak yine feminen Gölyazı ve maskülen Gölyazı'nın ortak öznelerinden tarla ve gölün, erkekler gibi kadınlar tarafından da erkeksi olarak nitelendirildiği tespit edilmiştir (Bkz. Bölüm

3.4.4. s.109,113). Bu bağlamda; *"Kadınlar tarafından anlamlandırılan feminen Gölyazı ve erkekler tarafından anlamlandırılan maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı öznelere ve ilişkilere sahiptirler"* savının doğrulandığı söylenebilir.

Bu çıkarımla birlikte, Bölüm 3.4.5.'de yer alan bilişsel haritalama bulgularına bakıldığında, feminen Gölyazı'nın barındırdığı sosyal dokuda varolmamasına rağmen bazı öznelerin, kadınların bilişsel haritalarında yer aldığı görülmektedir. Örneğin, mezat alanı feminen Gölyazı sosyal yapılanmasında bulunmamakla beraber, kadınların çizimlerinde yer almış ve bu çizimler leğenlerin içindeki balıklara ve balık satan balıkçıya kadar detaylandırılmıştır (Bkz. Bölüm 3.4.5. s.119). Bununla birlikte, ne feminen, ne de maskülen Gölyazı sosyal ağlarında bir özne olarak yer almayan, 'Ağlayan Çınar' ve adayı karaya bağlayan köprü, neredeyse tüm haritalarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, dokunun sunduğu sosyal ağlarda bulunmamasına rağmen bazı özneler, kullanıcının bilişsel haritasında mevcuttur. Bu tespit nedeniyle, çok yönlü ve kapsamlı DoSaM geçerliliğini bir anlamda ispatlamaktadır.

(4) Maskülen ve Feminen Gölyazı'nın sosyal strüktürünün sunduğu sosyal ağlar, aynı öznelere sahip olsalar bile, bu öznelerin karakterleri (değerleri) farklıdır.

Erkek kullanıcıların, DoSaM uygulaması sonucunda ortaya koydukları sosyal yapılanma, kadın kullanıcıların ortaya koyduğu sosyal yapılanmadan farklıdır, bu farklılık dokunun sosyal ağlarının öznelerinin farklılaşmasından da açıkça görülmektedir. Maskülen ve feminen dokunun ortak özneleri olan göl ve tarla değerlendirildiğinde, kadın ve erkek kullanıcılar tarafından farklı anlamlandırıldıkları tespit edilmiştir. Adanın çevresini saran Uluabat Gölü için, kullanıcılara uygulanan SF ölçeği analiz edildiğinde; gölün, kadınlar için güzel (değer:1.38), geleneksel (değer:1.18), sıcak (değer:1.65), eşsiz (değer:1.69), huzur verici (değer:1.46) ve hoş (değer:1.35) anlamlar taşıdığı, erkekler için ise gölün, kadınlara göre daha güzel, daha huzur verici, daha eşsiz ve daha hoş olduğu ortaya çıkmıştır. Erkekler için ağır bir anlamı olan gölün, kadınlar için hafif bir anlamı bulunmaktadır. Kadın ve erkek katılımcılar, gölü erkeksi olarak tanımlamışlardır. Gölün pis ve düzensiz bir özne olduğu konusunda, erkek ve kadın katılımcılar hemfikirdirler. Bu bağlamda gölün erkekler tarafından daha olumlu bir anlama sahip olduğu söylenebilir.

44 yaşındaki bir kadın katılımcı, SF ölçeğinin uygulanma sürecinde yapılan görüşmede, Gölü anlamlandırırken şu cümleleri kullanmıştır: "*Göl, temiz hava demek... 73 yaşındaki annemle birlikte balığa çıkarız... Fırtınalar korkutucu, bu nedenle göl biraz rahatsız edici bir yer olabiliyor... Gölün iyi ya da kötü olması o günkü balığa bağlı (kazanç)... Bir yandan da sağlık veriyor. Biz tutarız, beyim satar...*" Katılımcı, balığa iki kadın çıkmalarına rağmen, gölüerkeksi olarak anlamlandırmış vekadınlar için oldukça ağır bir iş olduğu düşünülen balıkçılığın yer aldığı gölü hafif olarak nitelendirmiştir. Bu duruma karşıt olarak, 44 yaşında bir erkek balıkçı ile yapılan görüşme sırasında, katılımcı, gölün köyü birleştiren bir etken olduğunu düşündüğünü belirtmiş, hava ne kadar soğuk olursa olsun, onun için hep sıcak olduğunu, aklında babasının ve amcasının hatıralarının canlandığını ve bu nedenle ağır bir duygu ile yüklü olduğunu aktarmıştır.

Gottdiener ve Budd (2008), evin kontrolünü elinde tutan kadının, konutunu dekore ederek kendini ifade etme şansı kazandığını öne sürmektedirler. Kendi konutuna müdahale etme şansı yakalayan kadın, çevresindeki diğer kadın bireyleri etkileyebilmekte ve bu bağlamda sosyal paylaşımlara girebilmektedir. Feminen mekanların, kadın duyarlılığı ve sakinliğini taşıdığı düşünüldüğünde, maskülen mekanın erkek eylemlerini ve gücünü yansıttığı kabul edilebilir. Bu bağlamda, feminen Gölyazı'nın öznelerinden, kapı önü ve kadın dayanışma derneğinin huzurlu, güzel, sıcak ve temiz gibi olumlu sıfatlarla anlamlandırılmasının nedeni oldukça açıktır.

Feminen Gölyazı öznelerinden kapı önü için yapılan karşılıklı görüşme sırasında, bir kadın katılımcının; "*tabi kadınsı, erkek sinek bile gelemes...*" demesi, cinsiyet ve mekanın ne kadar güçlü bir ilişkisi olduğunun açık kanıtıdır. Bir kadın katılımcı feminen olarak nitelendirilen, Kadın Dayanışma Derneği için; "*İsteklerimizi rahatlıkla söylüyoruz...*" demiştir ve bu durum kendilerini rahat hissettikleri feminen bir mekanda olduklarını göstermektedir.

Feminen ve maskülen dokunun ortak öznelerinden tarlaya bakıldığında, erkek kullanıcıların ve kadın kullanıcıların mekanı anlamlandırırken ortaya koydukları farklılıklar, karşılıklı görüşmelerden alınmış üç değişik örnekle irdelenebilir. Erkek katılımcının, tarla öznesi ile ilgili SF Ölçeğini uygulaması istendiğinde, tarlasını anlatan birey; "*Zeytinin üstünde mal olunca hoş... Yaşamımı düzeltiyor... Ama bu sene zeytin kuş ve yağış darbesi yedi...*" diyerek tarlasını maddi kazanç üzerinden anlamlandırmıştır. Bir başka erkek katılımcı, araştırmanın yapıldığı 2010 senesinde olan fazla yağıştan yakınmış ve "*Su fazla yükselince, göle*

yakın yerde yemişler bozuldu..." diyerek tarlasını yine kazançla ilişkili olarak anlamlandırmıştır. Bununla birlikte, kadın bir katılımcı, karşılıklı görüşme sırasında tarlasını uzun uzun anlatmış ve tarlaya gittiğinde içinin hafiflediğini, tarlanın babasından miras kaldığını ve her gittiğinde gözlerinin dolarak babasını hatırladığını, her ürün alışta 1 kg. da rahmetli babasına ayırdığını anlatmıştır. Bu katılımcı tarlayı, genelin aksine, feminen bir mekan olarak nitelendirmiştir. Bu örnekler, Gottdiener ve Budd (2008)'ın, feminen olarak anlamlandırılan mekanların, kadın duyarlılığı ve sakinliğini taşıdığı, maskülen mekanın ise erkek eylemlerini ve gücünü yansıttığı öngörüsünü desteklemektedir.

(5) Maskülen Gölyazı ve Feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur.

Bilişsel haritalama bulgularında ortaya çıkan ancak sosyal-ilişkisel irdeleme ve davranışsal haritalamalarda tespit edilemeyen, 'Ağlayan Çınar', okul, mezarlık, köprü gibi bir takım özneler, sosyal nesnelere olarak dolaştığımız gerçek Gölyazı dokusunda bulunmaktadır. Ancak yerleşik Gölyazı kullanıcısının okuduğu dokuda, bu öznelerin sosyal yapılanma bağlamında bir yeri yoktur. Bu durumda, "*Maskülen Gölyazı ve Feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur*" savı geçerlik kazanmaktadır.

Ancak bununla birlikte, beden dolaştığı doku olan gerçek Gölyazı'da görülemeyen bir takım mekanlar, DoSaM süreci sonunda tespit edilebilmiş ve birer özne olarak sosyal yapılanmada yerlerini bulmuştur. Bu duruma örnek olarak, kadın dayanışma derneği ve kapı önü verilebilir. Farklı zamanlarda, farklı mekanlarda toplanan kadınların, belirli bir dernek yapısı bulunmamaktadır. Buna karşın, kadın kullanıcıların sosyal ağlarında, dernek oldukça büyük yer kaplayan bir öznedir. Kapı önü ise, gerçek Gölyazı'da ilk bakışta bir mekan olarak okunamamakta ancak, davranışsal haritalama, SF Ölçeğinin uygulanması ve sosyal ağ analizleri (sosyal-ilişkisel irdeleme) sonucunda, feminen Gölyazı'da çok baskın bir karakteri olduğu ve kadınlar tarafından en sık kullanılan patikanın yine kapı önü ve göl arasında olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Bölüm. 3.4.3. s.103-104). Bu durumda, "*Gerçek Gölyazı, maskülen ve feminen Gölyazı ile aynı değildir ve maskülen ve/veya feminen Gölyazı'da bulunan bir takım özneler, gerçek Gölyazı'da yoktur*" önermesi dedoğrulanmaktadır.

3.5.2. Bölüm Sonucu

3.5.1. Bulguların Hipotezler Bağlamında Yorumlanması bölümünde, Gölyazı kadın ve erkeklerinin fiziksel dokuyu, sosyal bir varlık olarak farklı anlamlandırıp anlamlandırmadıklarını belirlemek için DoSaM'ın uygulanması sonucunda ortaya çıkan bulgular, öne sürülen hipotezler bağlamında irdelenmiştir. Sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan doku, kadın ve erkek kullanıcıların ortaya koyduğu bulgular bağlamında, değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlikler; Gölyazı beldesinde, kadınlar ve erkekler sosyal yapılanmanın öznesi olarak değerlendirilen mekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar, ancak kadın ve erkeğin birlikte ürettikleri tarla ve göl bu durumun dışındadır; Gölyazı dokusu, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır; kadınlar tarafından anlamlandırılan feminen Gölyazı ve erkekler tarafından anlamlandırılan maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı özneler ve ilişkilere sahiptirler; maskülen ve feminen Gölyazı'nın sosyal strüktürünün sunduğu sosyal ağlar, aynı öznelere sahip olsalar bile, bu öznelerin karakterleri (değerleri) farklıdır; maskülen Gölyazı ve feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur; gerçek Gölyazı, maskülen ve feminen Gölyazı ile aynı değildir ve maskülen ve/veya feminen Gölyazı'da bulunan bir takım özneler, gerçek Gölyazı'da yoktur, olarak özetlenebilir.

'1.1. Doku ve Mimari Doku' bölümünde anlatıldığı gibi, Antik Yunan kenti ve yarattığı demokrasi kavramı, mimari doku ve sosyolojik dokunun birbirlerini nasıl biçimlendirdiklerini açıkça ortaya koyan bir örnektir ve demokrasinin kaynağı olarak kabul edilen Antik Yunan'da, bahsedilen demokrasi, aslında uzun süre yalnızca 'beyaz erkek' için olagelmış ve özgürlüklerinin sembolü olarak kendi vücutlarını gurur içinde sergileyebilme hakkı, yalnızca beyaz erkeklere tanınmıştır. Yaklaşık 2500 yıl önce, kadının özgürlük alanının konut içi olduğu düşünülürken, günümüzde durumun pek de farklılaşmadığı açıkça ortadadır. Tarihte ve tüm kültürlerde, coğrafi ve mimari mekansal yapılanmaların, kadın ve erkek arasındaki konum farklılıklarından etkilendiğini ve bu farklılığın desteklendiği gerçeği de göz önünde bulundurularak, denilebilir ki, Gölyazı, bir entite olan dokunun paylaşımı bağlamında maskülen bir yapılanmaya sahiptir. Kadın için Gölyazı'da hareket alanı kısıtlıdır ve yeni bir yapılanma oluşmadan önce bu erkek egemen durumun dinamikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Alan çalışması, DoSaM'ın geçerliliği bağlamında sınanmasını sağlamıştır. Sonuç ve Değerlendirme bölümünde, tez kapsamında ortaya koyulan model, kuramsal ve uygulama alanlarına sağlayabileceği katkılar, güçlü yönleri ve kısıtları açısından değerlendirilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mimarlık meslek pratiğinin ve kuramının temel sorunsalını oluşturan 'mekan', insandan bağımsız yorumlandığında tanımsız bir boşluk olarak kalmakta, mimarlık nesnesi, insan olmadan 'mekan' olamamaktadır. O, ne bizimdir, ne karanlık, ne uzaktır, ne de sıcak. Bu söylemle yola çıkılan doktora tezi, 'insan-çevre-davranış' dinamiklerini anlamak ortak amacını taşıyan, tüm çevre-davranış çalışmaları gibi, sosyal dokunun, kent dokusunu nasıl etkilediği ve kent dokusunun ve dinamiklerinin sosyal dokuyu ne bağlamda şekillendirdiği sorularına yanıt aramaktadır. Doktora tezi, çevreyi, sosyal yapılanmalar üzerinden ölçmeyi amaçlayan çevre-davranış araştırmalarının, kullandıkları birbirinden kopuk yöntemlerle farklılaşan yaklaşımlar yüzünden, bazı durumlarda kısıtlı kaldığını ve çok yönlü sosyal yapılanmayı tanımlayan sonuçlar ortaya koyamadığını savunmaktadır. Bu durum, araştırmada, bireysel kimlik ve sosyal kimlik bağlamının zaman zaman unutulmasından, ya da araştırmacının temeline bu farklılıkların koyulmasından dolayı topluluklar arasında yapılan kategorizasyonların tehlikelerinden haberdar olunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu araştırma, iki boyutlu doku okumaları yerine, farklı yöntemlerin bir arada ve eş zamanlı kullanıldığı, bir dizi ölçek ve prosedürü tanımlayan yeni bir model önermektedir.

Doku okumalarında sosyal ağ modeli (DoSaM), olarak adlandırılan bu yeni model, bir dizi birbirini destekleyen ve takip eden bilimsel kabule dayanmaktadır. Bunlar tez kapsamında anlatılmış olup; (1) Sosyal yapılanmayı oluşturan gruplar, organizasyonlar ve topluluklar birbirinden farklılaşmış entitelerdir. (2) Yapılı çevrenin 'mekan' oluşunu gerçekleştirebilmesi için, önce birey tarafından algılanması, algılananın anlamlandırılarak, 'zaman' kavramıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. (3) Yapılı çevre sosyal dokudan (sosyal yapılanma) beslenir. (4) Yapılı çevrenin, sosyal yapılanmadan etkilendiği gibi, sosyal yapılanma (sosyal doku) da yapılı çevreden etkilenir. (5) Devingen olan dokunun (fiziksel ve sosyal), zaman içinde geçirdiği biçimsel ve sosyolojik değişimleri anlayabilmek için, dokuyu var olduğu zamanın dinamiklerine göre değerlendirmek gerekir. (6) Sosyal yapılanmalar üzerinden okunması gereken dokuda, sosyal ağlar bulunmaktadır. (7) Dokunun sahip olduğu bu sosyal ağlar ve anlamları 'eşelenerek' ortaya çıkarılmalıdır, olarak özetlenebilir.

Dokunun okunması için, yapılı çevrede zaten mevcut olan sosyal ağ yapılanmasının bulunması ve tanımlanması gerekliliğini savunan 'Mimari Doku Okumalarında Sosyal Ağ Modeli(DoSaM)' metodolojisinde, sosyal ilişkisel irdeleme, semantik farklılaşım ölçeği ile fotoğrafların irdelenmesi, davranışsal ve bilişsel haritalama olmak üzere dört farklı yöntem, bu yöntemler kapsamında kullanılacak ölçeklerle analiz süreçleri bir prosedür üzerinden tanımlanmıştır.

DoSaM'ın kullanıldığı alan araştırmasının iki farklı hedefi olduğu açıkça belirtilmelidir. Üst hedef, kuramsal altyapısı oluşturulan DoSaM'ın, belirli parametrelerinin uygulamada sınanması ve böylelikle, kuramsal modelde olası boşlukların tanımlanabilmesi ve elde edilen bilgilerle 'eylem araştırma' döngüsünün tamamlanmasıdır. Alan çalışmasının diğer hedefi ise, Gölyazı beldesiyle ilgili olarak öne sürülen hipotezlerin DoSaM kullanılarak sınanmasıdır.

İkincil hedef olarak tanımlanan, Gölyazı beldesiyle ilgili öne sürülen hipotezlerin DoSaM kullanılarak sınanması sürecinin detaylarıyla sunulduğu 3.5. Bölümü'nde ortaya çıkan sonuçlara göre, Gölyazı beldesinde, kadınlar ve erkekler, sosyal yapılanmanın öznesi olarak değerlendirilen mekanları aynı zamanda kullanmamaktadırlar; doku, eş zamanlı olarak, kadınlar ve erkekler tarafından farklı eylemler ve sosyal ağlar barındırmaktadır; feminen Gölyazı ve maskülen Gölyazı, sosyal dokunun barındırdığı sosyal ağlar bağlamında farklı özneler ve ilişkilere sahiptir; maskülen ve feminen Gölyazı'nın sosyal strüktürünün sunduğu sosyal ağlar, aynı öznelere sahip olsalar bile, bu öznelerin karakterleri (değerleri) farklıdır; maskülen Gölyazı ve feminen Gölyazı, gerçek Gölyazı ile aynı değildir ve gerçek Gölyazı'da var olan bir takım özneler aslında, maskülen ve / veya feminen Gölyazı'da yoktur.

Kuramsal altyapısı oluşturulan DoSaM'ın, belirli parametrelerinin uygulamada sınanması ve böylelikle, kuramsal modelde olası boşlukların tanımlanabilmesi ve elde edilen bilgilerle 'eylem araştırma' döngüsünün tamamlanması üst amacıyla yapılan, alan çalışması sürecinde, **modelin güçlü yönleri**; (1) farklı çevre-davranış yöntemlerinin bir arada kullanmasından dolayı kapsamlı bir doku okuması gerçekleştirebilmesi, (2) fiziksel dokuya, sosyal yapılanma üzerinden yaklaştığı için kullanıcıların, davranışsal haritalama hariç, tüm süreçte aktif katılımcı olmaları, (3) sosyal-ilişkisel irdeleme sonucunda sosyal bilimlerde çok kullanılan sosyal ağ analizlerinin doku okumasında da geçerlilik kazanması, (4) bilişsel haritalama

yönteminin kullanılmasından dolayı, süreçte tespit edilemeyen öznelerin belirlenebilmesi (5) fiziksel doku okumalarında belirlenemeyecek bazı mekanların süreç sayesinde tanımlanabilmesi, (6) SF ölçeği ile dokunun özneleri olarak tanımlanan mekanların semantik değerlerinin belirlenebilmesi ve (7) yöntemlerin uygulanma süreçlerinin eş zamanlı olmalarından ve birbirlerinden beslenmelerinden dolayı bulgulara kısa zamanda ulaşılabilmesi, olarak belirlenmiştir. Model, tüm bu güçlü yönlerinin yanı sıra, katılımcıların tasarım sürecine karar verici olarak dahil edilmesi ilkesine dayanan, katılımcı tasarım (participatory design) çalışmalarına yön verebilecek niteliktedir. Örneğin, DoSaM ile elde edilen bulgular hızla görselleştirilebildiğinden, alan çalışması sonuçlarının katılımcılara aktarılması ve geribildirim alınması kolaylaşmaktadır.

Alan çalışması sonucunda **modelin kısıtları** ise; (1) kullanıcılarının eğitim düzeyi yüksek olmayan alanlarda, SF ölçeğinin zor anlaşılması, (2) büyük dokularda çalışmanın uzun sürebilmesi olasılığı, (3) büyük dokularda katılımcı örnekleminin büyümesi sonucu sosyal-ilişkisel irdeleme öznelerinin sayısının artması ve bu özneler arasındaki ilişkilerin karmaşıklaşması (4) bilişsel haritalama sürecinin uzun sürmesi (5) araştırma grubunda yer alacak bilim insanlarının eğitiminin uzun sürmesi (6) katılımcıların güveninin sağlanması sürecinin büyük dokularda daha zorlaşması, olarak özetlenebilir. Bununla birlikte bahsi geçen **kısıtların giderilmesi** ise; (1) kullanıcılarının eğitim düzeyi düşük olan alanlarda değişime ve modifikasyonlara açık olan SF ölçeğinin basitleştirilmesi, (2) Büyük dokularda yapılacak araştırmalara katılacak bilim insanı sayısı ve uzmanlık alanlarının genişletilmesi, (3) sosyal-ilişkisel irdeleme ölçeğinin analizi için kullanılacak yazılım olan Pajek'in 1 milyonun üzerinde veriyi tek seferde analiz edebilmesi, (4) araştırma grubuna alınacak bilim insanları seçilirken çevre-davranış çalışması geçmişine sahip olması koşulunun aranması (5) araştırma sürecinde, alan çalışmasında da olduğu gibi anahtar kişilerin (gatekeeper) kullanılarak güven kazanma sürecinin kısaltılması, şeklinde sağlanabilir.

Tez kapsamında, modelin uygulama ve kuramsal alanda sağlayacağı yararlarla ilişkin hedefler ise; (1) sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için yeni bir model oluşturulması, (2) bu yeni model kapsamında, mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal yapılanmasının ve karakterinin belirlenmesi, (3) yeni ürünler

mevcut dokulara ekleneceğinde, sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamada göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin, yeni model kullanılarak belirlenebilmesi, (4) modelin önerdiği araştırma metodlarının bir arada ve eş zamanlı kullanım prosedürlerinin, çevre-davranış çalışmalarının metodolojisine katkı sağlaması, biçiminde özetlenebilir.

DoSaM'ın sınanması ve geçerliliği bağlamında uygulama alanına yönelik bu hedeflerirdelendiğinde; *"sosyal ve fiziksel özellikleri ile holistik bir entite olduğu varsayılan dokuların incelenebilmesi için yeni bir model oluşturulması"* (1), hedefi gerçekleştirilmiştir. DoSaM, dayandığı kabullerle, sosyal yapılanmanın ve maddesel dokunun birbirlerinden beslendiklerini ve bahsi geçen dokuların ayrıştırılmayacak bir entite yarattığını, alan çalışması üzerinden açıkça ortaya koymuştur.

"Bu yeni model kapsamında, mimari dokunun sosyal doku ile örtüştürülmesi ve mimari dokunun sosyal yapılanmasının ve karakterinin belirlenmesi"(2)amacının da gerçekleştirildiği söylenebilir. DoSaM prosedürlerinde de açıklandığı gibi, süreçte aranan cevaplar fiziksel doku ile ilgili olmasına rağmen, sorulan sorular sosyal dokuya yöneltilmektedir. Böylece, fiziksel doku adına cevap veren kullanıcı, çevresel tepkisini ortaya koymakta ve fiziksel doku, sosyal yapılanma ile örtüştürülmektedir. Sosyal-İlişkisel İrdeleme Ölçeği ve Pajek ile analiz bu amacı taşımaktadır. Ortaya koyulan sosyal ağların özneleri, SF ölçeği ile sorgulanmakta ve yapılanmanın karakteri belirlenmektedir. Alan Çalışmasının sonuçlarında da görüldüğü gibi, sosyal ve maddesel yapılanmanın ayrılmaz birlikteliği sonucunda oluşan entite (doku), topluluktan topluluğa farklı karakter özellikleri ortaya koymakta ve bu özellikler zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir. Bu duruma, alan çalışmasından, feminen Gölyazı'daki tarla öznesinin karakteri ve maskülen Gölyazı'daki tarla öznesinin karakterinin farklılaşması durumu örnek verilebilir.

"Yeni ürünler mevcut dokulara ekleneceğinde, sosyal yapılanma ile uyuşmanın sağlanabilmesi için uygulamada göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin, yeni model kullanılarak belirlenebilmesi"(3) hedefi, alan çalışması üzerinden irdelendiğinde, gerçekleştiği açıkça ortadadır. Yeni ürünün / yapının veya yapı grubunun, dokuya eklenmesinden önce, ürünün kullanıcılarını ve bu kullanıcının içinde bulunduğu sosyal yapılanmayı temel alan bir soru cümlesi ve soru cümlesi bağlamında hipotezler belirlenerek DoSaM uygulanabilir. Kapsamlı bir okuma yapan

model, birçok hipotezi tek seferde sınavabilmektedir. Alan çalışması örneğinde, Gölyazı kadın ve erkeklerinin sosyal yapılanma farklılıkları ve bu farklılıktan dolayı feminen ve maskülen dokunun örtüştüğü ve karşıt düştüğü durumlar net bir biçimde tespit edilebilmiştir. Yeni yapılanmanın kadınlara yönelik olması durumunda, bulunması gereken konum, kullanılacağı saat aralıkları ve barındıracağı eylem tipleri gibi farklılık gösteren birçok detaylı sorunun cevapları tespit edilmiştir. Yeni ürünün erkek kullanıcılara yönelik olması durumunda da, yine aynı kapsamda sorulara cevap verilebilmiştir. Bu bağlamda, DoSaM uygulanması sonucu elde edilen bulgular, yeni bir ürünün dokuya eklenmesi sürecinde parametrelerin belirlenmesi için geçerli olmaktadır.

"Modelin önerdiği araştırma metotlarının bir arada ve eş zamanlı kullanım prosedürlerinin, çevre-davranış çalışmalarının metodolojisine katkı sağlaması" (4)hedefinin doktora tezi kapsamında gerçekleştiği öne sürülmektedir. Çevre-davranış çalışmalarında birbirlerinden kopuk olarak uygulanan bilişsel haritalama, davranışsal haritalama ve SF ölçekleri kısıtlı sonuçlar vermektedir. DoSaM kapsamında kullanılan, sosyal yapılanmanın aktörleri olan sosyal entiteler ve bunlar arasındaki ilişkinin örüntüsüyle ilgilenensosyal ilişkiisel irdeleme yöntemi ve bu süreçte yapılan sosyal ağ analizi ise çevre-davranış çalışmalarında kullanılmamaktadır. Bu bağlamda DoSaM'ın bir arada kullanılmasını önerdiği yöntemlerle, tanımlanan prosedür doğru izlendiğinde kapsamlı bulgular elde edilebilmektedir ve yeni bir model olan DoSaM'ın metodolojiye katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Doku okumalarında Sosyal Ağ Modeli'nin (DoSaM), kısıtlı bir alan çalışması ile geçerliliği ispatlanmış olup, daha büyük ölçekli kent dokularında uygulanabileceği öngörülmektedir. Alan çalışmasından da açıkça görülebildiği gibi, DoSaM'ın kullandığı ölçekler bağlamında ortaya koyduğu esnek karakter, farklı alanlarda yapılacak araştırmalara göre değişime uygunluk sağlayabilmekte ve tanımlanan prosedürler araştırmacı tarafından doğru izlendiğinde anlamlı ve faydalı sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu bağlamda, mimarlık meslek pratiği ve kuramsal çalışmalarda; 'yeni'yi üretmek, önermek, tanımlamak, eleştirmek ve/veya 'eski'yi saklamak, bozmak, unutmak, yenilemek, korumak eylemlerini gerçekleştirmeden önce bilim insanının dokuyu çok yönlü okuması gerekliliği DoSaM uygulanarak yerine getirilebilir.

KAYNAKÇA

- AJZEN, I. 2002. Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations. p. 1-13.
- ALEXANDER, CHRISTOPHER. 1977. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction. Oxford University Press, USA. 1216 p.
- ALTMAN. I., CHEMERS, M.1984. Culture and Environment. Cambridge University Press, Cambridge, 337 p.
- ARNHEIM, A. 1977. The Dynamics of Architectural Form. University of California Press, California, 285 p.
- AYDINLI, S. 2005. "Mekan"dan "Mekansal"a: Mekanın Zamansallığı/ Zamanın Mekansallığı. Şentürer, A, Ural, Ş., Berber, O., Sönmez, F.U. (Editörler) Zaman-Mekan. YEM, İstanbul, s. 150-161.
- BACHELARD, G. 1994. The Poetics of Space. Beacon Press, Massachusetts, 241 p.
- BAILEY, J. E. and PEARSON, S., W.1983. Development of a Tool for Measuring and Analyzing Computer User Satisfaction. Management Science, Vol. 29, 5: 530-545.
- BANKS. M. & MORPHY, H. 1997. Rethinking Visual Anthropology. Yale University Press, New Haven, 327 p.
- BARCLAY, A., and THUMIN, F.J. 1963. A Modified Semantic Differential Approach to Attitudinal Assessment, Journal of Clinical Psychology, 19:376-378.
- BARRY, J. 2005. Ölmeden Önce İzlemeniz Gereken 1001 Film. Catherine Osborne (editör), Quintet Publishing Limited, İstanbul, s. 684-685.
- BEARDSLEE, D. C., and. O'DOWD, D. D. 1961. Students and the Occupational World. Chapter 18, SANFORD N. (editor), The American College,Wiley Pub., New York, 1084 p.
- BECHTEL, R.B. 1997. Environment and Behavior: An Introduction. Sage Publications, USA, 679 p.
- BENHABIB, S. 2000. Democracy and Identity. Humanity, Urban Planning, Dignity. Swiss Federal Office of Culture. pp. 12-22.
- BICKMAN, L., ROG D. J. 2009. The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods. Sage Publications, Thousand Oaks. p.81
- BLAU, P. M. 1975. Approaches to the study of social structure. American Sociological Association, USA, 294 p.
- BLYTON, P., HASSARD, J., HILL, S. VE STARKEY, K. 1989. Time, Work, and Organization. Roulledge, NY, 152 p.

- BONDI, L., DAVIDSON, J. 2005. Situating gender. NELSON, L., SEAGOR, J. (editors) *A Companion to Feminist Geography*. Blackwell Publishing, USA. pp. 15-32.
- BOWERS, D., S. 1973. Situationism in Psychology: An Analysis and a Critique. *Psychological Review*, 5: 307-337.
- BUDAK, S. 2000. *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat, Ankara. 1013 s.
- BUTLER, G. ve McMANUS, F., 2000. *Psychology: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, GB, 161 p.
- CARRINGTON, P., SCOTT, J., WASSERMAN, S. 2007. *Models and Methods in Social Network Analysis*. Cambridge University Press, New York, USA, 328 p.
- CASCIARO, T. 1998. Seeing Things Clearly: Social Structure, Personality, and Accuracy in Social Network Perception. *Social Networks*, 20:331 -351.
- CEVİZCİ, A. 2005. *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, İstanbul, 1896 s.
- COLLIER, J. & COLLIER, M. 1986. *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*. University of New Mexico Press, New Mexico, 248 p.
- Collins Latin Dictionary & Gramer. 2005. HarperCollins Publishers, G.B., 255 p.
- COOK, K. S., and WHITMEYER, J., M. 1992. Two Approaches to Social Structure: Exchange Theory and Network Analysis, *Annual Review of Sociology*, Vol. 18:109-127
- CORRY, S. 2001. Post-occupancy Evaluation from Universal Design Perspective. In F. E. Preiser & E. Ostroff (Editors), *Universal Design Handbook*. McGraw-Hill, New York. pp. 56.51-12.
- COUCLEIS, H. & GOLLEDGE R. 1983. Analytic Research, Positivism, and Behavioral Geography. *Annals of the Association of American Geographers*. 73:331-339.
- CRAIK, K. H. & FEIMER, N. R. 1987. Environmental Assessment. STOKOLS, D. & ALTMAN, I. (Editors), *Handbook of Environmental Psychology (Vol. 2)*. John Wiley & Sons, New York. pp. 891-918.
- CRESWELL, J. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. Sage Publications, Thousand Oaks, p.114.
- CRONIN, Ó. 1998. Psychology and Photographic Theory, PROSSER J. (editor) *Image-Based Research: A Sourcebook for Qualitative Researchers*. RoutledgeFalmer, London, p. 69-84.
- DAVIS, F. 1993. User Acceptance of Information Technology: System Characteristics, User Perceptions and Behavioral Impacts. *International Journal of Man-Machine Studies*, 38: 475-487.
- DEGENNE, A., FORSÉ, M. 2004. *Introducing Social Networks*. Sage Publications, London, 248 p.

- DICKSON, J.& ALBAUM, G. 1977. A Method for Developing Tailormade Semantic Differentials for Specific Marketing Content Areas. *Journal of Marketing Research (JMR)*, Vol. 14, 1: 87-91.
- DOWNS, R.M.& STEA, D.2005. *Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior*. Transaction Publishers. New Jersey, 439 p.
- DURKHEIM, E. 1998. *Selected Writings*. Cambridge University Press, UK, 269 p.
- EKEH, P. 1974. *Social Exchange Theory: The Two Traditions*. Heinemann Educational Books, London, p. 237
- ELKINS, J. 2003. *Visual Studies: A Skeptical Introduction*, Routledge, New York, 239 p.
- EWALD, W. & LIGHTFOOT, A. 2001. *I Wanna Take Me a Picture- Teaching Photography and Writing to Children*. Center for Documentary Studies in association with Beacon Press, Boston.
- FISCHL, G. 2004. *A Psychosocial Approach to Architectural Design: A Methodological Study*. Division of Engineering Psychology, Department of Human Work Sciences, Luleå University of Technology, Sweden. Unpublished Phd Thesis.
- FREEMAN, L. C., WHITE, D. R. AND ROMNEY, A. K. 1992. *Research Methods in Social Network Analysis*. George Mason University Press, USA, 531 p
- FREUD, S. 2001. *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. Metis Yayınları, İstanbul, 118 s.
- FRIBORG, O., MARTINUSSEN, M., & ROSENVINGE, J. H. 2006. Likert-based vs. Semantic Differential-Based Scorings of Positive Psychological Constructs: A Psychometric Comparison of Two Versions of a Scale Measuring Resilience. *Personality and Individual Differences*, 40(5), 873-884.
- GANS, H.J. 2005. *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. s. 20-23.
- GALASKIEWICZ, S, WASSERMAN, J. 1994. *Advances in Social Network Analysis. Research in the Social & Behavioral Sciences*. Sage Publications Inc, USA, 295 p.
- GALLAGHER, C. 1974. *Perceptions of the Value of a Management Information System*
The Academy of Management Journal, Vol. 17, 1: 46-55.
- GÄRLING, T. 1976. A Multidimensional Scaling and Semantic Differential Technique Study of the Perception of Environmental Settings. *Scandinavian Journal of Psychology*. 17:323-332.
- GEUSS, R. 2007. *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 119 s.
- GIORDIONO, F. R., FOX, W. P., HORTON, S. B., WEIR, M. D. 2009. *First Course in Mathematical Modeling*. Brooks / Cole, CA, USA, pp. 285-292.
- GOFFMAN, E. 2009. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Metis Yayınları, İstanbul, 248 s.

- GOLLEDGE, R.G. 1991. Environmental Cognition. STOKOLS D. & ALTMAN, I. (Editors), Handbook of Environmental Psychology. Vol. 1. Krieger Publishing Company, Florida. pp. 131-175.
- GOTTIENER, M. and BUDD, L. 2008. Key Concepts in Urban Studies. Sage Pub., London, 188 p.
- GÖKBERK, M. 2008. Felsefe Tarihi. Remzi Kitabevi, İstanbul. s. 347-368.
- GROAT, L. & WANG, D. 2002. Architectural Research Methods. John Wiley & Sons, USA, 389 p.
- GUSFIELD, J. R. and SCHWARTZ, M. 1963. The meanings of occupational prestige. American Sociological Review, 28:265-271.
- GÜÇLÜ, A., UZUN, E., UZUN, S., YOLSAL, Ü.H. 2003. Felsefe Sözlüğü. Bilim Sanat Yayınları, İstanbul. 1728 s.
- GÜRSAKAL, N. 2009. Sosyal Ağ Analizi. Dora Yayın Dağıtım, Bursa, 513 s.
- GÜVENÇ, B. 1997. Kültürün abc'si. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 118 s.
- GÜVENÇ, B. 2008. Mimarlık: Zaman, Mekan ve Değişim. Şentürer, A, Ural, Ş., Berber, O., Sönmez, F.U. (Editörler) Zaman-Mekan. YEM, İstanbul, s. 108- 118.
- GYLLIN, M. 2004. 'Biological Diversity in Urban Environments Positions, Values and Estimation Methods' Doctoral Thesis, Swedish University of Agricultural Sciences.
- HAMILTON, W., J. 1834. Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia. Vol. 2. William Clowes and Sons, London, p.81-105.
- HARPER, D. 2002. Talking About Pictures: A Case For Photo Elicitation. Visual Studies, Vol. 17, (1): 13-26.
- HEFT, H. & NASAR, J. L. 2000. Evaluating environmental scenes using dynamic versus static displays, Environment & Behavior, 32 (3): 301-322.
- HEISE, D. 1965. Semantic Differential Profiles For 1000 Most Frequent English Words. Psychological Monographs: General and Applied. 79(8):601.
- HEISE, D. 1969. Some Methodological Issues in Semantic Differential Research, Psychological Bulletin. Vol.72, No. 6, 406-422.
- HEISE, D. 1970. Attitude Measurement. SUMMERS, G. (editor). The Semantic Differential and Attitude Research, Rand McNally, pp. 235-253.
- HESSELGREN, S. 1987. On Architecture, An Architectural Theory Based on Psychological Research. Chartwell-Bratt, UK, 217 p.
- HSU S., CHUANG M., CHANG C. 2000. A Semantic Differential Study of Designers and Users Product Form Perception. International Journal of Industrial Ergonomics, 25: 375-391.

HUSEK, T. R., WITTROCK, M. C. 1962. The dimensions of attitudes toward teachers as measured by the Semantic Differential, *Journal of Educational Psychology*. Vol 53(5), 209-213.

JENKINS, J., RUSSEL, W. A.& SUCI, G., J. 1958. An Atlas of Semantic Profiles for 360 Words. *The American Journal of Psychology*, Vol. 71, 4:688-699.

KAHVECİOĞLU, H. 2005. Mekanın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman. Şentürer, A, Ural, Ş., Berber, O., Sönmez, F.U. (Editörler) *Zaman-Mekan*. YEM, İstanbul, s. 142-149.

KAPLAN, I. 2008. Ethics and visual research – Being 'seen' being 'heard' engaging with students on the margins of education through participatory photography, THOMSON, P. (editor) *Doing Visual Research with Children and Young People*, Routledge, London, 217 p.

KAPLAN, I. and HOWES, A. 2004. Seeing Through Different Eyes: exploring the value of participative research using images in schools, *Cambridge Journal of Education* 34(2).

KAYNAK, Gönül. 2010. Sözlü görüşme.

KOCHEN M., MILGRAM, S., NEWCOMB, T., S-POOL, I. 1989. *The Small World*. Ablex, NJ, 382 p.

KRACKHARDT, D. 1987. Cognitive Social Structures. *Social Networks* 9: 109-134 p.

KRESS, G. & VAN LEEUWEN, T. 1996. *Reading Images – The Grammar of Visual Design*. Oxon: Routledge. (Preface to 2nd edition), 288 p.

KUIPERS, B. 1978. Modeling Spatial Knowledge, *Cognitive Science*, Vol.2, 129-153.

KÜLLER, R. 1972. A Semantic Model for Describing Perceived Environment. (Document No. 12). Stockholm: Swedish Council of Building Research.

KÜLLER, R. 1980. Architecture and Emotions. MIKELLIDES, B. (Editor), *Architecture and People*, Studio Vista, London, pp. 97-100.

KÜLLER, R. 1991. Environmental Assessment From a Neuropsychological Perspective. GÄRLING T. & EWANS G. W. (Editors), *Environment, Cognition and Action: An Integrated Approach*, Oxford University Press, New York, pp. 111-147.

KWOK, K. 1979. Semantic Evaluation of Perceived Environment. A cross-cultural replication. *Man-Environment Systems*, 9: 243-249.

LANG, J. 2005. *Urban Design: A Typology of Procedures and Products*. Architectural Press, MA, 448 p.

LAVIDGE, R.& STEINER, G. 1961. A Model For Predictive Measurements of Advertising Effectiveness. *Advertising & Society Review*, Volume 1, 1: 1931-1966.

LIAOA, Z.& CHEUNG, M. T. 2002. Internet-Based E-Banking And Consumer Attitudes: An Empirical Study. *Information & Management* 39: 283–295.

- LILJA, L.& ORDELL, M. 2004. Judging The Other: Psychiatric Nurses' Attitudes Towards Identified Inpatients As Measured By The Semantic Differential Technique. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, Volume 11, 5:546-553.
- LYNCH, K. 1960. *The Image of the City*. The MIT Pres, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 194 p.
- MANGO, C. 1979. *The Monastery of St. Constantine on Lake Aponyont*. *Dumbarton Oaks Paper*, Vol 33, pp.329-333.
- MARSDEN, P. V. 2002. Egocentric and Sociocentric Measures of Network Centrality. *Social Networks*, 24:407-422.
- MARSDEN, P. V. 2007. Recent Developments in Network Measurement. CARRINGTON, P., SCOTT, J., WASSERMAN, S. (Editors). *Models and Methods in Social Network Analysis*. Cambridge University Press, New York, USA. p. 8-31.
- MASSEY, D. 1994 *Space, Place, and Gender*. University of Minnesota Press, USA, 280 p.
- MEISS, P. 1990. *Elements of Architecture. From Form to Place*. Van Nostrand Reinhold, NY, 211 p.
- MILES M. B., HUBERMAN A. M. 1994. *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis (Second Edition)*. Sage Publications, Thousand Oaks, p. 28.
- MILGRAM, S. 1967. The Small World Problem. *Psychology Today*, 1: 61-7.
- MONDRAGON, s., COMPANY, P. & VERGANA, V. 2005. Semantic Differential Applied To The Evaluation Of Machine Tool Design. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 35: 1021-1029.
- MOORE, G., T. and GOLLEDGE, R., G. 1976. *Environmental Knowing: Concepts and Theories*. MOORE, G., T. & GOLLEDGE, R. G. (Editors). Environmental Knowing. Dowden, Hutchinson & Ross, Stroudsburg, PA, 441 p.
- MOORE, K.D. 2000. *Culture-Meaning-Architecture; Critical Reflections on the Work of Amos Rapoport*. Ashgate Pub. Com., USA, 277 p.
- MOSER G., POL E., BERNARD Y., BONNES M., CORRALIZA J.A., GIULIANI M.V. 2003. *People, Places and Sustainability*. Hogrefe & Huber Publishers, Göttingen, 339 p.
- NEWMAN, K. 2005. *Ölmeden Önce İzlemeniz Gereken 1001 Film*. Catherine Osborne (editör), Quintet Publishing Limited, İstanbul, s. 60-61
- NEWMAN, M. E. J., BARABÁSI, A-L., WATTS, D. J. 2006. *The Structure and Dynamics of Networks*, Princeton University Press, USA, 575 p.
- NOOY, W., MRVAR, A., BATAGELJ, V. 2007. *Exploratory Social Network Analysis with Pajek*. Cambridge University Press, New York, USA, 334 p.
- NORBERGH, K., HELIN Y., DAHL, A., HELLZÉN, O. and ASPLUND, K. 2006. Nurses' Attitudes Towards People with Dementia: the semantic differential technique. *Nurs Ethics*, 13: 264-274.

- ORE, Ö., WILSON, R. J. 1990. Graph and Their Uses. The Mathematical Association of America, Washington, USA, 155 p.
- OSGOOD, C. E., SUCI, G. J., & TANNENBAUM, P. H. 1957. The Measurement of Meaning. University of Illinois Press, Urbana, IL, 347 p.
- PLATO. 2008. Timaeus and Critias. Oxford University Press, NY, 162 p.
- POLIZZI, K. G. 2003. Assessing Attitudes Toward The Elderly: Polizzi's Refined Version Of The Aging Semantic Differential. *Educational Gerontology*, Volume 29, Number 3, March 2003, pp. 197-216(20).
- PROTHRO, E.T., and KEEHN, J. D. 1957 Stereotypes and Semantic Space. *Journal of Social Psychology*. 45:197-209.
- RABINOWITZ, H. Z. 1989. The Uses and Boundaries of Post-Occupancy Evaluation: An Overview. PREISER, W. F. E. (Editor), *Building evaluation*. Plenum Press, New York, p. 9-18.
- RAPOPORT, A. 1969. *House Form and Culture*. Prentice Hall. 150 p.
- RAPOPORT, A. 1977. *Human Aspects of Urban Form*, Pergamon, NY, 438 p.
- RAPOPORT, A. 1990. *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach* (updated edition). University of Arizona Press, 253p.
- RAPOPORT, A. 1990. *Systems of Activities and Sytems of Settings*. KENT, S. (editor) *Domestic architecture and the case of space: An Interdisciplinary Cross-cultural Study*. Cambridge, Cambridge University Press. p. 9-20.
- RAPOPORT, A., YUAN, Y. 1989. Some Experimental Aspects of Epidemics and Social Nets, in *The Small World*. Ablex, NJ, 382 p.
- RENDELL, J. 2003. Introduction: Gender, Space. RENDELL, J., PENNER, B., BORDEN, I. (editors) *Gender, Space, Architecture. An Interdisciplinary Introduction*. Routledge, Taylor & Francis. e-Library. p. 101-112.
- RODEFELD, R. D. 1967. *The Generalized Attitude of Members Toward Their General Farm Organization*. Unpublished Master's Thesis, University of Wisconsin.
- ROSE, G. 2001. *Visual Methodologies*. Sage Pub., London, 229 p.
- SALİHOĞLU, G. ve KARAER, F. 2005. Uluabat Gölü için Ekolojik Risk Değerlendirmesi. *İTÜ dergisi/e*, (15), 1-3:17-28.
- SARTRE, J-P. 2006. *İmgelem*. İthaki Yayınları, İstanbul, 154 s.
- SCHRATZ, M. and STEINER-LÖFFLER, U. 1998. Pupils Using Photographs in School Self-evaluation. PROSSER, J. (Editor) *Image-Based Research: A Sourcebook for Qualitative Researchers*, RoutledgeFalmer, London, p.235-252.
- SEAMON, D. 1982. The Phenomenological Contribution to Environmental Psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 2:2119-2140.

- SENNETT R. 1999. Gözün Vicdanı; Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 295 s.
- SENNETT, R. 2006. Ten ve Taş. Metis Yayınları, İstanbul, 387 s.
- SMITH, K., WIRTH, A.,1992. Measuring Differences Between Cognitive Maps. The Journal of the Operational Research Society, Vol.43, No.12, 1135-1150.
- SMITH, N. K. 2008. Immanuel Kant's Critique of Pure Reason. R & R Clark Ltd., Edinburg, 671 p.
- SOMMER, R., SOMMER, B. 2002. A Practical Guide to Behavioral Research. Tools and Techniques. Oxford University Press, New York, 380 p.
- SPAIN, D. 1992. Gendered spaces. The University of North Carolina Press, USA, pp. 1-31.
- STANLEY, N. 2003. Young People, Photography and Engagement. International Journal of Art and Design Education. 22(2).
- STORR, A. 2001. Freud: A Very Short Communication. Oxford University Press, GB, 166 p.
- TAJFEL, H. 1981. Human Groups and Social Categories. Cambridge University Press, Cambridge, 369 p.
- TIFLER, D. 1992. Semantic Differential Scaling: Prospects In Lighting Research. Lighting Research and Technology, Vol. 24, 1: 43-51.
- TRIANDIS, H. C. 1959. Differential Perception of Certain Jobs and People by Managers, Clerks, and Workers in Industry. Journal of Applied Psychology, 43:221-225.
- TUAN, Y. 2007. Space and Place (The Perspective of Experience). University of Minnesota Press, Minneapolis, 235 p.
- UEHARA, E. 1990. Dual Exchange Theory, Social Networks and Informal Social Support. American Journal of Sociology. 96:521-527.
- WANG, C. & BURRIS, M. 1994. 'Empowerment through Photovoice: Portraits of Participation'. Health Education Quarterly. 21(2).
- WAPNER, S. & KAPLAN, B. & COHEN, S. B. 1973. An Organismic-Developmental Perspective for Understanding Transactions of Men in Environment. Environment and Behavior, 5: 255-289.
- WASSERMAN, S., and FAUST, K. 1994. Social Network Analysis: Methods and Applications. Cambridge University Press, New York, USA, 827 p.
- WELLMAN, B., BERKOWITZ, S. 1998. Social Structures: A Network Approach. Emerald Group Publishing Limited, NY, 528 p.
- YURTKURAN TOK, S., KAPLAN I., TANELİ, Y. 2010. Photography in Architectural Education: A Tool for Assessing Social Aspects of the Built Environment. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2(2), pp. 2583-2588.

ZEISEL, J. 1986. *Inquiry by Design: Tools for Environment-Behavior Research*. Cambridge University Press, Cambridge, USA. 250 p.

ZHAO, X. 1987. *Attributions of Architectural Form*. Lund Institute of Technology: Architectural II & Environmental Psychology Unit, Sweden. Unpublished Ph. D. Thesis

ZILLER, R. & SMITH, D. 1977. A Phenomonological Utilization of Photographs. *Journal of Phenomonological Psychology*, 7 (2): 172-181.

İnternet Kaynakları

<http://sites.nationalacademies.org>, Erişim Tarihi:08.2008 Konu: Ulusal Araştırma Konseyi

<http://nautarch.tamu.edu/class/353/Acropolis%20map.gif>, Erişim Tarihi: 03.05.2009 Konu: Atina, Akropolis haritası.

<http://www.essential-architecture.com/IMAGES2/3herron.jpg>, Erişim Tarihi: 04.2010 Konu: Ron Herron, Yürüyen Kent.

<http://voidmanufacturing.files.wordpress.com/2008/09/metropolis-cityscape.jpg>) Erişim Tarihi:04.05.2010 Konu: Metropolis.

<http://www.ryu.titech.ac.jp/~ysep/student/ysep2005/marcus/scifi.jpg>, Erişim Tarihi:04.05.2010 Konu: Bıçak Sırtı.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Konigsberg_bridges.png, Erişim Tarihi:05.2009Konu: Königsberg Haritası.

<http://www.sociometry.co.nz/images/morenoarticle.JPG>, Erişim Tarihi:15.07.2009 Konu: Sosyogram, Jacob Moreno.

http://www.whatsnextblog.com/archives/social_media_chart_small.jpg, Erişim Tarihi: 06.2008 Konu: Sosyal ağ örneği.

<http://www.exfoo.com/?p=34>, Erişim Tarihi:06.2009 Konu: Davranışsal Harita.

http://online.caup.washington.edu/ceeds/sites_of_learning/childrensviews.html, Erişim Tarihi:07.2009 Konu: Davranışsal Harita.

www.maps.google.com, Erişim Tarihi: 07.2009 Konu: Turkwila, Washington haritası.

<http://flickr.com/photos/22380223@N05/2163835720>, Erişim Tarihi:07.2009 Konu: Davranışsal Harita.

<http://flickr.com/photos/22380223@N05/2163835648/in/set-72157603625799501/>, Erişim Tarihi: 07.2009 Konu: Davranışsal Harita.

http://www.temple.edu/maps/documents/TUMain_map.pdf, Erişim Tarihi:07.2009 Konu: Temple Üniversitesi, harita.

www.reisenett.no, Erişim Tarihi:12.03.2010 Konu: Küçük Asya haritası

http://images.bidorbuy.co.za/user_images/651/390651_090209130154_Dracunculus_vulgaris10.jpg, Erişim Tarihi:24.06.2010Konu: Arum Dracunculus

<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.2008 Konu: Kelime Anlamı.

<http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 01.2009 Konu: Gölyazı nüfusu.

EKLER

Ek A. Golledge'a Göre Çevresel Biliş Araştırmaları Sınıflandırması

EK A. Çevresel Biliş Çalışmaları (Metot- Çevre- Uygulanan Prosedür- Dışsallaştırma Formu ve Araştırmacılar) (Golledge 1991)				
YÖNTEM	ÇEVRE	PROSEDÜR	DIŞSALLAŞTIRMA FORMU	ARAŞTIRMACILAR
Tarihsel Rekonstrüksiyon (Historical Reconstruction)	Kütüphaneler, arşivler, kişisel koleksiyonlar (Libraries, archives, personal special collections)	Araştırmacı; yazılı doküman, sanat, roman, şiir ve film gibi belgelerin irdeler.	Resim, şiir, roman, mektup, film	Tuan (1976, 1978) Seamon (1980) Lowenthal ve Prince (1964) Heathcote(1965) Bowden(1975)
		Araştırmacı; gerçek ya da hayal edilen çevrenin hafızadaki şeklinin yazılmış, sözlü ya da çizilmiş eskizler olarak yeniden yapılanmalarını inceler.	Madde ya da içerik analizi, haritalamalar, yaratıcı ya da analitik yazılar	Throwbridge (1913) Wright (1968) Lowenthal (1960) Lynch ve Rivkin(1959)
Denek Katılımı (Subject Participation)	Bina içinde (Within buildings)	Araştırmacı; yön bulma, yer odaklı ya da yön odaklı oryantasyon ödevleri, 'role-play', maket yapma, 'toy-play' gibi yöntemleri kullanır.	Yön haritaları, 3 boyutlu modeller, sözlü-protokol, 'toy konfigürasyonları'	Thorndyke (1980) Garling (1979) Ittelson (1960) Saegert (1973)
	Yakın çevre komşuluk (Neighborhood)	Araştırmacı; yön bulma, ev bulma, mesafeyi bilme, haritalama, model yapma, işaretleri belirleme kullanır.	Yön haritalamaları, ipuçlarını gruplama, sübjektif-objektif mesafe bozulmaları, sözlü-protokol, 2 ya da 3 boyutlu modeller	Zannaras (1969) T.Lee (1964) Ladd (1970) Golledge (1984) Shemyakin (1963) Briggs (1973) Ohta ve Krausse (1978) Evans (1984)
	Kent (Cities)	Araştırmacı; yön bulma, ipucu-işaret belirleme, eskiz haritalama, sözel tanımlamalar, ipuçlarını gruplama, maket yapma ya da maketi kullanma yöntemlerini kullanır.	Yer-zaman prizmaları, seyahat rehberleri, anahtar elemanların topolojik ya da metrik ifadeleri, vektörel distorsiyonlar, hata hesapları, yön bulma filmleri	Carr ve Schissler(1969) Hagerstrand (1970) Appleyard (1969, 1970) Golledge (1978, 1980) Gale (1980) Richardson (1982) Tobler (1976, 1977) T. Smith (1982) Spector (1978) Rivizzigno (1976)
	Bölge veya büyük Ölçekler (Regions and larger scales)	Araştırmacı; yer ve mesafe tahmin etme, gruplanmış kıyaslamalar, eskizler, benzerlik ya da yakınlık derecelemeleri, çapraz-kültürel farklılıkları belirleme yöntemlerini kullanır.	MDS konfigürasyonları, uzaysal transformasyonlar, milliyet gruplamaları, strüktürel gruplamalar	Cox ve Zannaras (1973) Bratfish (1969) Rivizzigno (1976)

YÖNTEM	ÇEVRE	PROSEDÜR	DIŞSALLAŞTIRMA FORMU	ARAŞTIRMACILAR
Gerçek katılımcı tepkilerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesi (Experimenters Observation of actual Subject Responses)	Doğal veya kırsal yerleşmeler (Naturalistic or rural settings)	Araştırmacı gerçek çevreyi gözlemler, ya da davranışları izler. (Vahşi hayat, kırsal hayat, doğal parklar, kentsel yeşil alanlar)	Nitel raporlar, imajlar, haritalamalar, videolar, analitik raporlar	R. Kaplan (1976, 1983) Devlin (1976) Herzog (1982) Stankey (1973) Hart (1979) Hammit (1980, 1982)
	Doğal ve yapıllı kentsel yerleşmeler (Naturalistic and built urban settings)	Araştırmacı gerçek çevreyi gözlemler ya da davranışları izler- (Ulaşım alanları, kullanım alan ve tipleri, kullanım amaçları)	Yön bulma haritalamaları, eskizler, nitel geri çağırma, uzaklık ya da yönsel ölçülemeler, analitik tablolar	Jones (1972) Zannaras (1973) Doherty (1984) Shute (1984)
	Gerçek çevreye dayalı laboratuvar ortamı (Laboratory settings based on actual environments)	Araştırmacı; deneklerin, videolarını, filmlerini, eskizlerini ve dürtülerini algılama sıklığını, bunlara tepki verme zamanlarını ve bunların genel bağlamda etkilerini gözlemler.	Tepki gecikme süreleri, geri-çağırma sıklıkları, iz ve strüktürü tanımlamalar, hareketi tarifleyen nitel yönergeler	Evans (1981) Golledge (1984) Foley (1979) Thorndyke (1980)
	Gerçek, ideal ya da varsayımsal harita modelleri (Map or board models of real, ideal, or hypothetical environments)	Araştırmacı; deneklerin, model üzerinde örüntü oluşturmalarını veya önceden verilmiş modeldeki örüntüyü yorumlamalarını gözlemler.	2 yada 3 boyutlu modeller, çevresel eleman ya da strüktürlerin abstrakt ya da sembolik dışsallaştırmaları, haritalamaların çakıştırılması	Acredolo (1978) Blaut ve Stea (1969) Zannaras (1973) Golledge (1979; 1980) Marc ve Silverman (1971) Hart (1976)
İndirekt yorumlama (Indirect Judgements)	Laboratuvar veya evde (Laboratory or In-Home)	Araştırmacı; sözel yapılanmayı ortaya çıkartmak için, sıfat kontrol listeleri, semantik değişkenler kullanır.	Çarpan ya da bileşen analizleri, repertuar gridleri	Bannister (1973) Honikman (1976) Ward ve Russell (1981) Russell (1981)
		Araştırmacı; topolojik kümelemeler, görülmeyen uzaysal strüktürlerin tanımlarını yaklaşık olarak belirler.	Bilişsel konfigürasyonlar, benzerlik ve düzensizlik matrisleri, bilişsel mesafe ölçüleri	Golledge (1975, 1978), Rivizzigno (1976) Spector (1978), Pezdek ve Evans (1979) Evans ve Marrero (1981), Baird (1979) Briggs (1973), Stevens ve Coupe (1978)
		Araştırmacı; projektif testler, çevreye tepki zamanı dökümleri, klinik testler kullanır.	Sözel tanımlamalar, denek performans profilleri ve tabloları	Saarinen (1973) Mckecknie (1977)
	Laboratuvar veya doğal çevre (Laboratory or naturalistic settings)	Hayvan deneylerinden çıkarımlar, simülasyon ve dijital haritalama	Labirent veya yol bulma davranışı, simülasyon çevrede davranış	Tolman (1948), Baird (1979), Evans (1983) Peters (1973), Kuipers (1980)

EK B. Sosyal Ağ Analizi Yazılımlarının Karşılaştırılması

Ek B.1.Sosyal Ağ Analizi için programların, sürüm numarası (sürüm), hedefleri, veri bilgileri (tipi, girdisi ve kayıpları)fonksiyonelliği (donanım/program ortamı, analiz metodu) ve destek (ulaşılabilirlik, kullanım rehberi, çevrimiçi yardım) bağlamında irdelenmesi (Carrington, Scott ve Wasserman 2007)

Program	Sürüm	Hedef	Veri			Fonksiyonellik		Destek		
			Tip a	Girdi ^b	Kayıp	Görsel	Analiz ^c	Ulaşılabilirlik	Reh.	Yar.
Agna	2.1.1	Genel	c	m	yok	var	d, sl, Seq.	Free	var	var
Blanche	4.6.5	Network dynamics	c	m	yok	var	Sim.	Free	var	var
FATCAT	4.2 ^e	Contextual analysis	c	In	var	var	d, s	Free	yok	var
GRADAP	2.0 ^e	Çizge analizi	c	In	var	yok	d, sl, dt	Com	var	yok
Iknow	-	Knowledge networks	e	n	-	var	d, sl	Free	var	var
Inflow	3.0	Network mapping	c, e	In	yok	var	d, sl, rp	Com	var	var
KliqFinder	0.05	Cohesive subgroups	c	m, In	yok	yok	sl, s	-	var	yok
*MultiNet	4.38	Contextual analysis	c, l	In	var	var	d, rp, s	Free	yok ^k	var
NEGOPY	4.30 ^e	Cohesive subgroups	c	In	var	var	d, sl, rp	Com	var	var
NetDraw	1.0	Visualization	c, e, a	m, In	var	var	d, sl	Free	var	yok
*Netminer II	2.4.0	Visual analysis	c, e, a	m, In	yok	var	d, sl, rp, dt, s	Com ^{l,j}	var	var
NetVis	2.0	Visual exploration	c, e, a	m, In	yok	var	d, sl	Free ^h	yok	var
*Pajek	1.00	Large data visualization	c, a, l	m, In	var ^g	var	d, sl, rp, dt	Free	yok	yok
PermNet	0.94	Permutation tests	c	m	var	yok	dt, s	Free	yok	var
PGRAPH	2.7	Kinship networks	c	In	-	yok	d, rp	Free	yok ^l	var
ReferrealWeb	2.0	Referreal chains	e	In	-	var	d	-	var	var
SM LinkAlyzer	2.1	Hidden populations	e	In	-	var	d	Com ^l	var	var
SNAFU	2.0	General for MacOS ^f	c	m, In	var	var	d, sl	Free ^l	yok	yok
Snowball	- ^e	Hidden populations	e	In	-	yok	s	Free	var	yok
*StOCNET	1.5	Statistical analysis	c	m	var	yok	d, dt, s	Free	var	var
*STRUCTURE	4.2 ^e	Structural analysis	c,a	m	var ^g	yok	sl, rp	Free	var	yok
*UCINET	6.55	Comprehensive	c,e, a	m, In	var	var ^h	d, sl, rp, dt, s	Com ^l	var	var
visione	1.1	Visual exploration	c,e	m, In	yok	var	d, sl	Free	yok	yok

^a t: tamamlanmış (complete), e: egosantrik (ego centered), a: sosyal bağlılık ilişkisi (affiliation), l: büyük ağlar (large networks).
^b m: matris (matrix), In: kenar/düğüm (link/node), n: düğüm (node).
^c d: betimleyici (descriptive), sl: yapı ve konum (structure and location), rp: rol ve konum (roles and positions), dt: (dyadic and triadic methods), s: istatistik (statistical).
^d tic.: ticari (commercial product), ücts.: ücretsiz paylaşım (freeware/shareware).
^e DOS programı, artık yenilenmiyor.
^f Açık kaynaklı yazılım.
^h Grafik çizim rutini mevcuttur değil.
^l Bazıları kısıtlı sürüm ancak ücretsiz olarak İnternette yazılım mevcut.
^j Değerlendirme ve demostrasyon sürümü mevcut.
^k Bazı modüllerin kılavuzu mevcut.
^l Kılavuz, kayıt olduktan sonra mevcut.

Ek B.2. Sosyal Ağ Analizi için programların, sürüm numarası (sürüm), hedefleri, veri bilgileri (tipi, girdisi ve kayıpları)fonksiyonelliği (donanım/program ortamı, analiz metodu) ve destek (ulaşılabilirlik, kullanım rehberi, çevrimiçi yardım) bağlamında irdelenmesi (Carrington, Scott ve Wasserman 2007)										
Program	Sürüm	Hedef	Veri			Fonksiyonellik		Destek		
			Tip ^a	Girdi ^b	Kayıp	Çevre	Analiz ^c	Ulaş. ^d	Rehber	Yar.
JUNG	1.4.3	Modelling graphs	t	ln	-	Java	d, sl, vis	ücts	var	-
MatMan	1.1	Structural analysis	t, a	m	yok	Excel	d, sl, Ethological	tic.	var	var
SNA	0.44	Genel	t	m	yok	R/S	d, sl, rp, dt, s, vis	ücts	var	-
SNAP	2.5	Genel	t	m	yok	Gauss	d, sl, rp, dt, s	tic.	var	-
yFiles	2.2.1	Visual exploration	t	ln	-	Java	d, sl, vis	tic.	var	-

^a t: tamamlanmış (complete), e: egosantrik (ego centered), a: affiliation, l: (büyük ağlar) large networks.
^b m: matris (matrix), ln: (link/node), n: (node).
^c d: betimleyici (descriptive), sl: (structure and location), rp: (roles and positions), dt: (dyadic and triadic methods), s: istatistik (statistical).
^d tic: ticari (commercial product), ücts: ücretsiz paylaşım (freeware/shareware).

EK C. Karşılıklı Görüşme Notları

Sözlü Aktarımlar

K19/19

46 yaşında, balıkçı, evli: "Göl, temiz hava demek... 73 yaşındaki annesiyle birlikte balığa çıkıyorlar. İki kadın çıkmalarına rağmen hala erkeksi bir yer olarak düşünüyorlar. Fırtına korkutucu, bu nedenle gölün biraz rahatsız edici bir yer olduğunu düşünüyor. Gölün iyi ya da kötü olması o günkü kazançlarına bağlı. Bir yandan da zindelik verdiğini düşünüyorlar. Kendisi balık tutuyor, eşi satıyor..."

K28/28

75 yaşında, ev hanımı: "750 yıllık, tarihi bir evde oturuyor. Göle balığa hiç çıkmamış bu zamana kadar, ancak ağ örmeyi, göl kenarında oturmayı çok seviyor. Çocukları şehirde oturuyorlar ancak o Gölyazı'da kalmaktan mutlu, şehirde yaşamayı istemiyor..."

K11/11

42 yaşında, evli, Hemşire/ Kadın Dayanışma Derneği: "Haftasonu Kadın Dayanışma Derneği satışları için çalışıyor. Şehirde oturuyormuş ancak buraya taşınmış. Kapı önlerini sevmiyor. Kitap okuyor, belgesel seyrediyor. Evlilik programlarını sevmiyor. Sabahları Müge Anlı'nın programını seyrediyor. Hemşire olduğu için köyde iğneleri o yapıyor..."

E1/32

44 yaşında, evli, muhtar: "Mezatin rahatsız verici olması ya da olmaması günlük olaylara göre değişiyor onun için. Gölyazı'nın kalbinin attığı yer olarak görüyor mezatı. Duruşu, şekli ne olursa olsun mutlaka Gölyazı'da olması gerektiğini düşünüyor. Çocukluğundan beri önemli bir yeri olmuş hayatında... Gölün köyü birleştiren bir etken olduğunu düşünüyor. Ne kadar soğuk olursa olsun onun için hep sıcak... Baba- amca hatıraları var aklında... Çekek yeri ona geçmiş hatırlatıyor. Eşsiz bir yer onun için bu yüzden. Arabalardan rahatsız... Kahvelerin eski halini biliyor. Eski, ahşap binaları tercih ediyor bu yüzden de... Görünüş onun için önemli. Orta kahveyi de bu yüzden tercih ediyor. Geçmişini hatırlatıyor ona. Seçimini etkiliyor. Eski her zaman önemli onun için. Şadırvanın şu anki yerinden rahatsız, yerinin değişebileceğini düşünüyor. .."

E2/33

67 yaşında, evli, peynircilik/belediye başkanlığı/ muhtarlık: "Üst cami evine yakın ancak onu kullanmıyor..."

E3/34

49 yaşında, evli, balıkçı: "Gölün bittiğini düşünüyor. Köyümüz çok güzel ama kötüye gidiyor diyor. Tüketimin arttığını ama üretimin azaldığını söylüyor..."

E20/51

48 yaşında, evli, balıkçı: "Mezat, göl, kahve geçmişten gelen alışkanlıkları, anıları yansıtıyor. Kahve diğer kahvelerden farklı çünkü arkadaşlıkları, tüm yaşamı burada... Göl, mezat onun için "ekmek teknesi". Bu, onları, eşsiz, sıcak bir yer haline getiriyor. Cami, kahve, göl, tarla artık geleneksel anlayıştan çıkmış ve kadınlara da ait. Bunun yadırganmadığını söylüyor..."

E13/44

77 yaşında, evli, balıkçı: Eşi rahatsız... "Yengeni doyuruyorum" diyor. Kendisi bakıyor eşine...

Özne: Göl

H:20

*"Çocuk parkı, düğün salonu en çok istediği mekanlardan sadece ikisi...**Kullanılmayan ve yıkılmak üzere olan çok sayıda ev var.**Göl kenarı çok pis. Eskiden gölden su içildiğini, yüzüldüğünü ancak şimdi yanında durmanın bile zor olduğunu söylüyor. Göl kenarındaki yerler çok tehlikeli, parmaklık yok. Sinekler en temel sorunlardan biri...**Eski evler tescilli diye dokunulmuyor ancak tehlikeli duruma gelmiş hemen hemen hepsi...**Doğalgaz istiyor..."*

H:4

"Çok hoş temiz havayı almak... Fırtınadan korkuyorlar. Balığa gidip gelince rahatlıyorum diyor..."

H:22

*"Hem hoş hem hoş olmayan... Takımlara sınırlama gelmesi gerekli. Üretim yaparken takılan balık ölüyor.**Takımlar ağır olduğu için göl duygu olarak da ağır... "***Özne: Tarla**

H:18

*"Zeytinin üstünde mal olunca hoş." Yaşamımı düzeltiyor. (Zeytin kuş ve yağış darbesi yedi.)**Su fazla yükselince, göle yakın yerde, yemişler bozuldu...*

H:13

"Babasından miras tarlası... Oraya gidince babasını hatırlıyor. Her zeytin toplayışta 1 kg. da babasına ayırıyor..."

H:13

*"Zeytinler yandı kış başı... 4 sene öyle gitti. Gübresi, sürdürmesi... bırakılmıyor. Tarlaya artık sevinçle gidemiyor..."***Özne: Şehir**

H:10

"Köy; sağlıklı, tertemiz hava demek. Bursa'nın eğlenceli yeri de var, Duygusal yeri de var!"

H:1

"Çek verme- alma işleri... Yardımlaşma... Şehirde yürüyünce tanıdık yok, bu da soğuk hissettiriyor..."

Özne: Kadın Dayanışma Derneği

H:1

"Hamamın "külhan bölümü" kullanılıyor. Ocakta başvuru. Haziranda açılış.
Gölyazı gelenek-görenekleri yaşatmak. (ferace/ beyaz örtü) Açık büfe...
Kadınlar- dedikodu- sıkıntı
Bazen parak gerekli..."

H:3

"İsteklerimizi rahatlıkla söylüyoruz..."

Özne: Kapı önü

H:10

"İyi geliyor. Komşular... Çekirdek yedirtmiyor. Yiyen süpürsün diyor. .."

Özne: Çekek yeri

H:13

"Kanalizasyon var, pis bir yer...
Düzen vardı, bozuldu.
Çevre yolu yabancılara yaradı.
Taşlarla ilgili problem var, çalışanlar düşüyor.
Gelen misafire iyi ancak bazen zararlı işler yapıyorlar.
Kendi çekek yeri olmasına rağmen sevmiyor..."

H:4

"Sokak döşemelerinden rahatsız. Çocuklar düşüyor. Küp taşlar daha iyi diye düşünüyor. Kanalizasyon yok. Toprak taşlı bu yüzden parke taşından daha iyidir diyor. Kendi yerini süpürüyor. Diğer yerler pis... Göl kenarı temizlenmiyor. Kediler balıkları yiyor. Kapalı bir alan olsa bu sorun(!) ortadan kalkmış olacak. Leyleki pelikan var, onları da besliyorlar... Mezata her zaman geliyor bu hayvanlar. Mezatta, onun yeri/ benim yerim kavgası oluyor. Ama çok çabuk barışıyorlar. Kendi evleri! "müzadiye"

Özne: Kahve

H:17

"Köy yerlerinde kahve olmasa evlerde durulmaz.
2 muhabbet ediyoruz.
Camiye- camiden eve!
Kadınlar daha çok içiyor. Oyunu içeride oynuyorlar.
(Cennet burası, Türkiyemin cennet yeri)"

Özne: Cami(alt)

H:22

"Üst caminin hizmeti olsa onu kullanacaklar! "

Özne: Mezat

H:13

"Mezata arabalar çekiliyor. Dönüşler problem oluyor, tıkanıyor. Araba koyacak yer de yok. Aslında sıradan bir yer olduğunu ancak yine de hayatında değerli bir yer, öneminin büyük olduğunu düşünüyor..."

H:1

*"Gölyazı'nın kalbinin attığı yer... Merhaba demeyen bir kişinin için bile elini diğerinin omzuna koyulduğu yer.
Barış olmakta ama kavga da olmakta..."*

H:4

"(33 kediler) Kediler balıkları çalıyor. Leylekler/Pelikanlar mezat saatini biliyor. Kavgayla gelince çok hareketli. ("sen benim yerime çektin arabayı!" kavgası) 5 dakika sonra barışıyorlar. Eşi herkesle dalaşıyormuş/ şakalaşma..."

EK D. DoSaM Kapsamında Kullanılan Formlar

DoSaM® Sosyal-İlişkisel İrdeleme Formu / Gölyazı / 2010					
Ad- Soyad:			Hane NO:		
1	Cinsiyetiniz	☐ K	☐ E		
2	Yaşınız				
3	Eğitim Durumunuz	☐ Okur-yazar değil	☐ Okur-yazar	☐ İlkokul mezunu	
		☐ Ortaokul-Lise mezunu	☐ Üniversite mezunu	☐ Y.lisans-Doktora	
4	Mübadil	☐ Evet	☐ Hayır		
5	Medeni Haliniz	☐ Hiç evlenmedi	☐ Evli	☐ Eşi öldü	☐ Boşandı
6	Çocuğunuz varsa kaç tane?				
7	Mesleğiniz				
8	Adada kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?				
9	Şu anda oturduğunuz hanede kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?				
AĞ BİLGİLERİ					
	Aktör	Adada gün içinde en sık bulunduğunuz yerleri işaretleyiniz.	İşaretlediğiniz yerlere hangi sıklıkla gidiyorsunuz? (ortalama günde kaç defa?)	Evinizden bu yerlere ulaşmanız yaklaşık ne kadar süre alır? (dakika-saat?)	Son 1 ayda kaç defa (ne sıklıkla) gittiniz?
1	Kendi evi	☐			
2	Mezat	☐			
3	Okul	☐			
4	Komşu evi	☐			
5	Tarla	☐			
6	Kahve (genç)	☐			
7	Kahve (erişkin)	☐			
8	Cami	☐			
9	Diğer (Belirtiniz)	☐			
10	Belediye	☐			
11	Kadınlar Dayanışma Derneği (eski okul)	☐			
12	Göl	☐			
13	Cami	☐			
14	Şehir	☐			
Selay Yurtkuran Tok selayyurtkuran@yahoo.com					

Tarih: **Saat:** **H:** **C:**

Saat aralıklarına göre, ortalama bir hafta içi günü
05.00-09.00

09.00-13.00

13.00-17.00

17.00-21.00

Selay Yurtkuran Tok

selayyurtkuran@yahoo.com

1

21.00-01.00

01.00-05.00

EK E. Gölyazı Haritaları ve Fotoğraflar

ÖZGEÇMİŞ

Selay YURTKURAN TOK 1977 yılında, Bursa'da doğmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nü 1999 yılında bitirmiştir. 2002 yılında Amerika, Chicago'da bitirdiği International Academy of Technology and Design önlisans "Grafik Tasarım" programından sonra 2005 yılında Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU yürütücülüğünde "Ergonominin Mimarlık Öğrencilerinin Atölye Ortamındaki Verimine Etkisi" konulu yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 2005 yılında başladığı Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda doktora programına devam ederken; 2007 yılında Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, İnsan, Toplum, Felsefe yüksek lisans programına başlayıp 2009 yılında bitirmiştir. 2002 yılından itibaren Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nde Bina Bilgisi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olarak görev yapan Selay YURTKURAN TOK, 2003-2006 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Grafik Tasarımı Programı kurucu başkanlığını yürütmüştür. Grafik Tasarımı Programı'nda "Grafik Tasarım 1-2-3, Portfolyo Tasarımı, Tipografi, Grafik Tasarımın Tarihçesi, Temel Tasarım 1-2 ve Bitirme Projesi" derslerini vermiş olup, halen Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı'nda çeşitli "Mimari Tasarım" ve "Temel Tasarım 1-2" zorunlu dersleri ile "Grafik Tasarımı" ve "Portfolyo Tasarımı" seçmeli derslerinin yürütücülüğünü yapmaktadır. 2006- 2008 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Tasarım Ofisinde farklı mimarlık ve grafik tasarımı projelerinde tasarımcı olarak yer almıştır. Ulusal ve uluslararası olarak düzenlenmiş birçok çalıştayda atölye yürütücüsü ve düzenleyici olarak görev yapan Selay Yurtkuran Tok'un, araştırma alanları "mimarlık eğitimi-yaratıcılık ve çevre-davranış çalışmaları" başlıkları altında yer almaktadır. "Ergonomi", "Mimarlık, tasarım eğitimi ve yaratıcılık yöntemleri" ve "eğitimde fotoğrafın yeri" konulu ulusal ve uluslararası yayınları bulunmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu doktora çalışmasının ortaya çıkmasında birçok hocamın, dostumun ve ailemin desteği bulunmaktadır.

2002 yılında, Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde çalışmaya başlamam ile birlikte tanıştığım, Mimarlık Yüksek Lisans ve Doktora danışmanım olan Sayın Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU'na, doktora danışman ve öğrencisi ilişkisinin bu kadar huzurlu ve sevecen yürütülebileceği örneğini yarattığı için şükranlarımı sunarım. Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU'na çalışkanlık ve akademik etik anlayışıyla ortaya koyduğu, öğrencisi olarak bana örnek teşkil eden duruşundan dolayı ve doktora süreci içerisinde bıkmadan usanmadan tezi şekillendirdiği ve düzeltmelerimi inanılmaz bir titizlikle yaptığı için ayrıca sonsuz teşekkür ederim. Hayatımın en önemli mekanlarını barındıran doktora alan çalışmamı yaptığım Gölyazı ile beni tanıştıran Hocam'la, 8 sene süren bu akademik ortaklık ve dostluğun her nerede olursak olalım sürmesini yürekten dilerim. Sayın Hocam Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU'na, bana bu süre içinde, en sıkıntılı zamanlarımda bile anlayış gösterdiği, akademik hayatımda çizdiğim yolun benle beraber mimarı olduğu, beni her zaman olduğum gibi kabul ettiği, bana sakin durmanın bir meziyet olduğunu öğrettiği, zayıfladığımda yemek yememi hatırlattığı, kedilerim Viski ve Karamel'i bana ulaştırdığı için bir kez daha teşekkür ederim.

Doktora çalışmam boyunca, Tez İzleme Komitesi üyeliğini ve Tez Değerlendirme Jürisi üyeliğini, çok yoğun çalışma temposuna rağmen kabul eden, İTÜ 19. Rektörü Sayın Prof. Dr. Gülsün SAĞLAMER'e, süreç içinde göremediğimi görünür kılarak yolumu açtığı için, güven ve desteğini hiç eksik etmediği için, akademik hayatta çalışmanın ve hizmetin sonunun olmadığını örneğini teşkil ettiği için sonsuz teşekkür ederim.

Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi kurucu Dekanı, Sosyoloji Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Fügen BERKAY'a, Tez İzleme Komitesi ve Tez Değerlendirme jürisi üyeliklerimi kabul ettiği için, doktora çalışmam boyunca, tezimin sosyolojik bağlamının gelişiminde verdiği destek ve emek için şükranlarımı sunarım. Doktora çalışmamla eş zamanlı yürüttüğüm ve tamamladığım İnsan, Toplum ve Felsefe Yüksek Lisans Programı'nda, biz öğrencilerine yaşattığı aydınlık ve sorgulayan süreç için müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Sayın Hocam, çok sevdiğim Prof. Dr. Fügen BERKAY'a, zor zamanlarımda, bana evren ve kaostan bahsederek yüzümü gökyüzüne çevirmemi sağladığı için, hocalığın yalnızca masanın başında olmadığını, yanyana ve Dünya'nın her yerinde sürdürülebilir bir eylem ve yaşam biçimi olduğunu bana göstererek öğrettiği için şükranlarımı borç bilirim.

Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı öğretim üyesi sayın meslektaşım, Yrd. Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR'a, Tez Değerlendirme Jürisi üyeliğimi kabul ettiği için ve çalışmalarına verdiği değerli katılımlarından dolayı teşekkür eder, kendisiyle aynı anabilim dalında ve bölümde çalışmaktan duyduğum mutluluğu ve gururu belirtmek isterim.

İTÜ Mimarlık Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Nurbin PAKER KAHVECİOĞLU'na, Tez Değerlendirme Jürisi üyeliğimi kabul ettiği için, değerlendirme sürecindeki değerli katılımlarından ve sıcak tavrından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

2002 yılında akademik meslek hayatıma başlamama öncüsü olan çok saydığım ve sevdiğim Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü Başkanı Sayın Prof. Dr. Nilüfer AKINCITÜRK'e, ilk günden itibaren bana duyduğu sonsuz güven, günün her saati açık tuttuğu kapısı, iyi niyet ve affetmenin en büyük insani değer olduğunun göstergesi duruşu ve bir ailem daha olduğunu bana hissettirdiği için çok teşekkür ederim.

Doktora çalışmam sırasında tanıma şansını yakaladığım çok sevdiğim Hocam, Sayın Prof. Dr. Hülya TURGUT'a, şu anda çalışmaktan çok büyük mutluluk duyduğum çevre-davranış araştırmaları alanına beni yönlendirdiği için, yetişemeyecek ve yapılamayacak bir işin olmadığını bana öğrettiği için, ortak yürüttüğümüz çalışmalar sayesinde bana, eğitimde organizasyon, zamanlama ve süreçle ilgili, bakışımı değiştiren aktarımları ve verdiği tüm kaynaklar için, hem hocam olduğu hem de dostluğunu esirgemediği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mimarlık Yüksek Lisans ve İnsan, Toplum ve Felsefe Yüksek Lisans Programları'nda bana emek veren tüm hocalarıma, yaşattıkları deneyimler ve tezime dolaylı katkıları için sonsuz teşekkür ederim.

Doktora sürecinde, sosyal ağlar konusunda her ihtiyacım olduğunda bana vakit ayıran Hocam Sayın Prof. Dr. Necmi GÜRSAKAL ve Araş. Gör. Selim TÜZÜNTÜRK'e, vakitlerini sakınmadıkları ve katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Sevgili öğrencim Mimar Müge SEVER'e alan çalışmamın çok yoğun dönemlerinde beni yalnız bırakmadığı için teşekkür eder, ileride iyi bir sosyal araştırmacı olmasını yürekten dilerim. Alan Çalışmamı yaptığım Gölyazı'da gerçekleştirdiğimiz etkinliklerin paydaşı olan Nilüfer Kent Konseyi'ne ve Nilüfer Belediyesi'ne, Gölyazı halkına ve Gölyazı Kadın Dayanışma Derneği üyelerine sonsuz teşekkür ederim.

Leeds Met Üniversitesi doktora öğrencisi olan sevgili dostum Ian KAPLAN'a bana cesaret verdiği, çıkmaza girdiğim zamanlarda dünyanın öbür ucundan çalışmamla ilgili beni yüreklendirdiği, DoSaM modelinde fotoğraf ve fotoğrafı okumanın yerini benimle uzun saatler tartıştığı, ayırdığı değerli vakti, katkıları ve sonsuz desteği için çok teşekkür eder bu akademik ortaklığın sürmesini dilerim.

Sevgili dostum, Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı Başkanı, Yrd. Doç. Dr. Yavuz TANELİ'ye, beni doktoramın her aşamasında desteklediği, alan çalışmalarımda yalnız bırakmadığı, doktora tezimde sunduğum modeli bilimsel anlamda detaylı olarak eleştirdiği ve bu bağlamda bana yeni kapılar açtığı, ortak çalışma alanımız olan çevre-davranış araştırmalarıyla ilgili bana neredeyse hergün yeni makaleler getirdiği, tezimin dizgisine, düzeltmelerine, basılmasına sıkılmadan yardım ettiği, tez metni içinde çektiği değerli fotoğrafları kullanmama izin verdiği, sunum maketimi benimle birlikte yaptığı ve benden hiç esirgemediği tükenmez dostluğu için teşekkür ederim.

Hayatımın en güzel zamanlarını paylaştığım, Uludağ Üniversitesi Kalp Damar Cerrahisi Anabilim Dalı öğretim üyesi sevgili Doç. Dr. Mustafa TOK'a, kendi konusu olmamasına rağmen, tezimle ilgili uzun tartışmalardan sıkılmadığı, benimle beraber okuduğu ve hatta makale tercüme ettiği, uykum geldiğinde uzun geceler uyumamam ve çalışmam için benimle oturduğu, acıktığımda yaptığı peynirli tostları, sabahları hazırladığı kahveleri, yeterlilik jürimde kapıda beklediği, Yurtkuran Ailesini kendi ailesi bildiği, Gölyazı'ya soğuklarda benimle beraber gelip video çektiği, doktora çalışmamın benim hayatımdaki en önemli şey olduğunu baştan kabul edip ve benim çalışmamı kendi akademik çalışmasından önde tutarak hep desteklediği için sonsuz teşekkür ederim.

1995'te girdiğim Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'ndeki eğitim hayatımda beni yalnız bırakmayarak, Ankara'dan İstanbul'a gelen sevgili Ziraat Mühendisi anneannem Aysel Çam'a, beni doğduğumdan itibaren büyüttüğü, hayatımın her döneminde bilfiil yanımda olduğu ve hatta lisans 1.sınıfta teknik resim ödevlerimin çimlerini rapido ile noktaladığı ve benimle birlikte bitirme maketimi yaptığı için hakkını ödeyemeyeceğimi belirtir, sonsuz teşekkür ederim.

Babaannem Nadire YURTKURAN ve büyük teyzemiz Mahide ÇULHA'ya, her telefonda ve görüşmemizde, 'ne zaman bitecek bu doktora, hadi kızım' diyerek beni destekledikleri için, hoş sohbetleri ve sevgileri için çok teşekkür ederim.

Babam gibi gördüğüm sevgili amcam Mehmet YURTKURAN ve ailesine, bana en kötü günümüzde bile verdikleri destek ve emekler için sonsuz teşekkür ederim.

Tez kapsamında kullanılan, DoSaM/SF yazılımını sihirli parmaklarıyla yaratan benden çalışkan sevgili kardeşim, Uludağ Üniversitesi Endüstri Mühendisliği doktora öğrencisi Araş. Gör. Alkın YURTKURAN'a verdiği tüm destekler için sonsuz teşekkür ederim.

Canım annem Prof. Dr. Merih YURTKURAN'a, hayatta ne olursa olsun dik duruşuyla, asla yakalayamayacağımı artık anladığım akademik bilimsel başarılarıyla örnek teşkil ettiği için, okumanın ve öğrenmenin sonu ve durağı olmadığını bana gösterdiği için, İnsan, Toplum ve Felsefe Yüksek Lisans derslerindeki sınıf arkadaşlığı için, doktora bana verdiği kaynaklar için, sabah 5:00'te benimle birlikte kalkıp çalışmaktan üşenmediği için, her konuştuğumuzda moralimi yükseltip, 'aferin kızım, sen yaparsın' demekten bıkmadığı için, hayatta bana önemli ile önemsizi ayırt etmeyi öğrettiği için, bana hiçbir konuda hayatımla ilgili baskı yapmadığı için, beni hep sevdiği için ve benim annem olduğu için teşekkür ederim.

Hayatım boyunca idolüm olan ve kızı olmaktan büyük gurur duyduğum babam, Uludağ Üniversitesi 4. Rektör'ü, Prof. Dr. Mustafa YURTKURAN'a, bana, her alanda dik durmayı, düşündüğünü söylemeyi, dürüst olmayı örnek teşkil ederek öğrettiği, akademik ileri görüşlülüğün ve akademik etiğin ne demek olduğunu, bilimsel yayının nasıl yapıldığını, yapılmaz denilenin cesaretle yapılabilir olduğunu gösterdiği ve beni koşulsuz hep sevdiği için şükranlarımı sunar, desteğinin hep benimle olmasını dilerim.